Tünde Lengyelová – Ivan Mrva

HISTORICKÝ SLOVENSKO KALENDÁR

6 500 hesiel od najstaršej minulosti do súčasnosti: história, kultúra, umenie, šport, veda a technika

Vyše 400 medailónov o najdôležitejších udalostiach a najvýznamnejších osobnostiach slovenskej histórie

PERFEKT

HISTORICKÝ SLOVENSKO KALENDÁR

BIATEC

Tünde Lengyelová
Ivan Mrva

HISTORICKÝ SLOVENSKO KALENDÁR

PERFEKT

© Perfekt
Text © Tünde Lengyelová, Ivan Mrva
Design © Robert Brož

Tünde Lengyelová – Ivan Mrva

HISTORICKÝ KALENDÁR – SLOVENSKO

Autori textov a obrazových scenárov:
PhDr. Tünde Lengyelová, CSc. (párne mesiace),
PhDr. Ivan Mrva, CSc. (nepárne mesiace)

Fotografie: E. Drobný, M. Dulla, L. Grúberová, P. Hámor, I. Kováčová, J. Krivošová, M. Laiferová, J. Lofaj, D. Machala, I. Mrva, J. Nemčoková, M. Oľha, G. Podhorský, J. Pohaničová, E. Semanco, G. Skoumalová, J. Sláma, Ľ. Stacho, M. Stachová, L. Struhár, B. Šálek, Š. Škoda, A. Šmotlák, M. Tesák, P. Vodrážka, Archív Divadelného ústavu v Bratislave, Archív SND v Bratislave, Archív SNG v Bratislave, Archív literatúry a umenia SNK v Martine, Univerzitná knižnica v Bratislave, archívy autorov a vydavateľstva Perfekt

Grafická úprava: Robert Brož

Vydal Perfekt, a. s., Karpatská 7, Bratislava, ako svoju 433. publikáciu.
Prvé vydanie

Zodpovedné redaktorky: PhDr. Otília Škvarnová, PhDr. Edita Sabolíková

Sadzba, zalomenie a zhotovenie tlačových podkladov: Štúdio Perfekt, Bratislava

Tlač: POLYGRAF PRINT, s. r. o., Prešov

ISBN 80-8046-336-0

Slovo na úvod

Každý deň je niečím výnimočný, nevšedný a niektoré dni sú celkom mimoriadne. Môže sa k nim viazať historická udalosť závažného významu, narodenie význačnej a zaujímavej osobnosti alebo niekedy len „obyčajná“ kuriózna epizódka.

Na území dnešného Slovenska sa odohrala veľká časť európskej histórie. Presný dátum mnohých udalostí nepoznáme, ale už roku 172 tu vďaka zápisom starovekých analistov máme presne datovanú bitku Rimanov s barbarmi. Odvtedy až do roku vydania tejto publikácie uplynulo 19 storočí, presnejšie 1 834 rokov... Z pohľadu ľudského života je to neuveriteľne dlhý čas. Za uvedené obdobie sa tu vystriedalo viacero štátnych útvarov, počnúc Samovou a Veľkomoravskou ríšou cez stredoveký uhorský štát, na ktorý roku 1526 nadviazalo habsburské súštátie, ktoré sa v poslednej tretine 19. storočia zmenilo na Rakúsko-Uhorsko. Dlhé dejiny monarchie napokon ukončil roku 1918 vznik Česko-slovenskej republiky. Tá sa však už po dvoch desaťročiach rozpadla a po prvýkrát vznikol samostatný Slovenský štát, o štyri mesiace premenovaný na Slovenskú republiku. Jej existencia bola poznačená vojnou a po šiestich rokoch sa toto územie opäť stalo súčasťou Československa, nastupujúceho na „víťaznú cestu ku komunizmu“, počas ktorej viackrát zmenilo svoj názov i vnútorné usporiadanie. Zásadnú zmenu priniesol roku 1989 pád totality a napokon roku 1993 vznik Slovenskej republiky. Len v priebehu 20. storočia sa tu teda vystriedalo viac štátnych útvarov a režimov než za predchádzajúce tisícročie... Pokiaľ to bolo možné, všímali sme si aj dolnozemské kraje, ktoré Slováci kedysi osídlili a kompaktne obývali, i krajanov v Amerike a ich osudy, lebo pred vypuknutím 1. svetovej vojny žila v zámorí takmer tretina slovenského národa. Pozornosť sme venovali aj donedávna utajovaným a dnes často ignorovaným udalostiam spojeným s činnosťou našej povojnovej emigrácie.

Toto všetko, samozrejme, nie je možné zhrnúť úplne, bez vynechania niektorých udalostí a osobností. Každý výber je zároveň subjektívny – to, čo sa jednému nezdá dôležité, môže iný pokladať za kľúčový moment. Pri výbere osobností sme sa snažili nezabudnúť na žiadnu z dejinotvorných autorít, ale ani na umelcov a vedcov. Nevynechali sme ani tie dôležité udalosti, ktoré sa síce odohrali v zahraničí, mali však na Slovensko významný dosah. Rovnako sme spomenuli aj osobnosti, ktoré sa na Slovensku narodili, ale svoj aktívny život prežili inde – alebo, naopak, pochádzali z úplnej inej krajiny, ale tu žili a pôsobili.
Pri napĺňaní stránok historického kalendára sme využili všetky dostupné chronologické príručky, a to nielen naše, ale aj susedných krajín, kroniky, encyklopédie, biografie, noviny, kalendáre a iné diela. Čerpali sme aj z regionálnej literatúry a archívnych materiálov.
Bez práce niekoľkých generácií historikov, analistov, kronikárov, žurnalistov a publicistov by toto dielo sotva mohlo vzniknúť.

Tak sa postupne napĺňalo 366 dní tohto *Historického kalendára.* Informácia o každom dni je rozdelená na dve základné časti: udalosti pod hlavičkou **Stalo sa v tento deň** a osobnosti pod nadpisom **Narodili sa a zomreli.** Takmer každý deň je rozšírený aj o **medailón** (označený v kalendáriu ikonkou 🕮), ktorý sa viaže k niektorej osobnosti či udalosti. Vzájomné prepojenia hesiel pri udalostiach, ktoré na seba nadväzujú, je graficky znázornené šípkou a príslušným dátumom. Na lepšiu orientáciu v spleti nespočetných údajov a osobností slúžia aj registre – menný, miestny a register udalostí. Snažili sme sa teda nielen podať množstvo faktografických údajov, ale poskytnúť čitateľovi aj možnosť sledovať príčiny, priebeh a dôsledky historických udalostí.

Dúfame, že v bohatej a pestrej palete udalostí každý nájde niečo povšimnutiahodné – nielen to, čo sa stalo v deň jeho narodenín, ale aj udalosti, ktoré sa týkali jeho rodiska či bydliska, a mnoho ďalších zaujímavostí. Našou snahou bolo čo najviac naplniť myšlienku rímskeho filozofa a politika Ciceróna: *Dejiny sú svedectvom časov, svetlom pravdy, živou pamäťou, učiteľkou života a poslom minulosti.*

Autori

1. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

■ **1001** Štefan z rodu Arpádovcov, najstarší syn vojvodu Gejzu, bol korunovaný za uhorského kráľa (alebo 25. 12. 1000). Na hlavu mu položili korunu, ktorú mu poslal pápež Silvester II., podľa iných prameňov rímsko-nemecký cisár Oto III. Ako kráľ Štefan I. panoval do roku 1038.

■ **1438** Albrecht Habsburský bol v Stoličnom Belehrade korunovaný za uhorského kráľa. Nástupníctvo v Uhorsku mu zaistil Žigmund Luxemburský, jeho svokor. Ako kráľ Albrecht (Albert) I. panoval do 27. 10. 1439. V roku 1438 bol korunovaný aj za českého a rímskeho kráľa. Bol tiež rakúskym vojvodom, a tak sa tri európske krajiny na krátky čas spojili pod jeho žezlom do personálnej únie. V Uhorsku a Čechách sa musel vyrovnať so silnou protinemeckou opozíciou domácej šľachty a obyvateľstva.

■ **1562** uhorský kráľ Ferdinand I. podpísal zakladaciu listinu pre jezuitské kolégium v Trnave.

■ **1621** sedmohradský knieža a vodca protihabsburského povstania Gabriel Betlen zvolal snem uhorskej šľachty do Trnavy, na ktorom sa ukázalo, že väčšina si praje uzavrieť s kráľom Ferdinandom II. mier.

■ **1671** v Uhorsku bola zavedená spotrebná daň za mäso, víno, soľ a tabak, ktorá sa nazývala akcízia. Do štátnej pokladnice musel predávajúci prispieť piatimi percentami z predajnej ceny. Zavedenie akcízie vyvolalo všeobecné rozhorčenie.

■ **1707** Turčianska stolica sa písomne sťažovala okolitým stoliciam na súčasné pomery. V memoriáli sa konštatovalo, že Rákociho nariadenia sú v rozpore so zaužívanými zákonmi a slobodami krajiny. Bol to prvý náznak opozičného hnutia, ktoré však vedenie povstania na čele s Františkom II. Rákocim na sneme v Ónode (➜ 1. 5.) bezohľadne zlikvidovalo.

■ **1710** kurucký plukovník Adam Javorka zajal neďaleko Vrbového brigádneho generála Ladislava Očkaia, ktorý sa predtým vyznamenal ako veliteľ kuruckých vojsk, ale roku 1708 prešiel na cisársku stranu.

■ **1780** v Bratislave začali vychádzať prvé noviny v maďarskom jazyku *Magyar Hírmondó* (Uhorský chýrnik). Ich vydavateľom bol Matej Rát. Pre nedostatok predplatiteľov zanikli v októbri 1788.

■ **1846** obyvatelia Békešskej Čaby, v tom čase najväčšieho slovenského sídla, sa na základe zmluvy so zemepánom vykúpili spod poddanských povinností.

■ **1849** v druhej bitke pri Budatíne cisárske jednotky generála Kristiana Götza a slovenskí dobrovoľníci porazili košutovské gardy a obsadili Žilinu.

■ **1850** vyšlo nariadenie o povinnom vedení pozemkových kníh.

■ **1910** v Martine začal vychádzať nový slovenský ženský časopis *Živena.* Ilustrovaný mesačník, redigovaný Elenou Maróthy-Šoltésovou, bol orgánom Živeny, spolku slovenských žien. Vychádzal do roku 1949 a uverejňoval beletriu a aktuality pre ženy.

■ **1919** čs. vojsko obsadilo Bratislavu.

■ **1919** bola oživená činnosť Matice slovenskej.

■ **1923** do platnosti vstúpilo nové územnosprávne členenie Slovenska: 16 historických žúp bolo nahradených 6 veľžupami.

■ **1928** v denníku *Slovák* vyšla úvaha Vojtecha Tuku *V desiatom roku Martinskej deklarácie.* V nej dokazoval, že po 30. októbri nastane na Slovensku bezprávny stav *(vacuum juris),* keďže výkonný výbor SNR v Martine po prijatí *Deklarácie slovenského národa* 30. októbra 1918 sa vyslovil, že po prechodnom období 10 rokov sa štátoprávny vzťah

Vznik Slovenskej republiky (1993). Po zániku Slovenskej republiky na sklonku 2. svetovej vojny sa na nezávislý slovenský štát nedalo ani pomyslieť. Všetky slovenské pokusy o trocha väčšiu nezávislosť od ústredných orgánov Československa, sídliacich v Prahe, boli považované za separatizmus, nacionalizmus, ľudáctvo i fašizmus. Začiatkom 60. rokov Bratislava prestala byť hlavným mestom Slovenska a aj tradičný národný znak bol nahradený heraldickým nepodarkom. Roku 1968 síce vznikla SSR v rámci česko-slovenskej federácie, ale nemala rozhodovacie kompetencie, znak, vlajku ani cestné označenie na hraniciach. Až po roku 1989 Slovensko po dlhých ťahaniciach získalo istú časť rozhodovacích kompetencií. Slovenskú verejnosť to však neuspokojilo a českú roztrpčilo. O ďalšom vývoji rozhodli voľby v roku 1992. Strany, ktoré mali v programe iba kozmetické úpravy federálnych vzťahov, sa na Slovensku vôbec nedostali do parlamentu. Základnou štátoprávnou požiadavkou suverénneho víťaza volieb HZDS bola medzinárodnoprávna subjektivita Slovenska a ďalšie uvoľnenie zväzku s Českom. Víťazná politická sila v Česku – Občianska demokratická strana – však nebola ochotná upustiť od predstavy centralizovaného štátu, a tak sa po mnohých rokovaniach dohodli na pokojnom rozdelení Česko-Slovenska. Dňa 17. júla 1992 slovenský parlament prijal *Deklaráciu o zvrchovanosti Slovenskej republiky,* 25. novembra poslanci federálneho parlamentu odhlasovali zánik federácie a spôsob rozdelenia spoločného majetku a 1. januára 1993 sa znovuzrodila samostatná Slovenská republika. Vznik druhého nezávislého štátu Slovákov v 20. storočí privítali občania na námestiach s nadšením. Svetové spoločenstvo dodnes oceňuje pokojné, i keď nie úplne bezproblémové rozdelenie Česko-Slovenska.

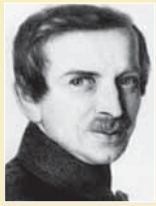

Štefan Bočkaj (1. 1. 1557 – 29. 12. 1606). Spočiatku patril medzi prohabsbursky orientovanú sedmohradskú šľachtu a pôsobil ako poradca na dvore Rudolfa I. (II.) v Prahe. Sklamaný z pomerov okolo panovníka, utiahol sa na svoje panstvá a nadviazal styk s protihabsburskou sedmohradskou opozíciou. V obave o stratu majetkov podnietil na jeseň roku 1604 vzburu vo východných častiach krajiny. S využitím hesiel o náboženskej a politickej slobode sa mu podarilo vyvolať všeobecné povstanie. Aj vďaka tureckej vojenskej pomoci sa roku 1605 zmocnil celého Slovenska a vyplienil pohraničné oblasti Moravy a Rakúska. Na vrchole moci ho zvolili za sedmohradské knieža a uhorské stavy mu udelili titul knieža celého Uhorska. Bočkaj nechcel, aby z jeho odboja príliš profitovali Turci, a preto uzavrel s Habsburgovcami mier (➜ 23. 6.).

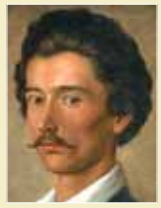
Slovenska a Česka upraví novou zmluvou. Článok vyvolal veľkú vnútropolitickú aféru, ktorá prerástla do krízy. Tuka bol zbavený poslaneckej imunity a postavený pred súd (➜ 5. 10. 1929).
- **1969** vstúpil do platnosti zákon o česko-slovenskej federácii. Presne o polnoci vyhlásil predseda SNR Ondrej Klokoč z balkóna Bratislavského hradu vznik SSR.
- **1980** na Slovensku začali platiť nové základné merné jednotky sústavy SI.
- **1990** prezident Československa Václav Havel vydal rozhodnutie o amnestii.
- **1993** o polnoci vstúpil do platnosti zákon o rozdelení Česko-Slovenska. Tak vznikla samostatná Slovenská republika.
- **1998** v Bratislave havaroval vrtuľník leteckej záchrannej služby. V jeho troskách zahynulo 5 osôb.

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1557** v Kluži (Rumunsko) sa narodil Štefan Bočkaj, sedmohradský knieža, vodca protihabsburského povstania v rokoch 1604 – 1606.
- **1744** v Budíne zomrel profesor logiky a filozofie na Trnavskej univerzite jezuita Anton Hellmar (* 27. 10. 1700).
- **1780** vo Veličnej sa narodil Ján Seberini, evanjelický kňaz, superintendent banského dištriktu, spisovateľ a pedagóg. Bol spoluzakladateľom slovenského národného spolku Tatrín, ale za revolúcie roku 1848 sa dal do služieb košutovcom, za čo ho odsúdili na smrť. Trest mu bol zmiernený na 20-ročné väzenie († 10. 2. 1857).
- **1794** v Paludzi (dnes časť Liptovského Mikuláša) sa narodil Gašpar Fejérpataky-Belopotocký, knihkupec, vydavateľ, autor učebníc a kalendárov, organizátor a podporovateľ slovenského života. Od roku 1830 vydával *Vlastenský kalendár,* ktorý dosahoval nevídaný náklad 10 000 exemplárov. V Mikuláši založil prvú slovenskú verejnú knižnicu a zorganizoval slovenské ochotnícke divadlo. Na Štúrove *Slovenskje národňje novini* zložil kauciu 4 000 zlatých. Za národné aktivity a presvedčenie si veľa vytrpel a počas revolúcie roku 1849 len zhodou šťastných okolností unikol smrti († 18. 5. 1874).

- **1823** v Kiskőrösi (Maďarsko) sa narodil Sándor Petőfi, slávny maďarský básnik a revolucionár. Jeho otec pochádzal z Bratislavskej stolice a matka Anna, rod. Hrúzová, z Liptova. Na evanjelickom lýceu v Banskej Štiavnici bol spolužiakom Andreja Sládkoviča. V 19 rokoch si pôvodné meno Alexander Petrovič pomaďarčil. Jeho básne dokázali za revolúcie v rokoch 1848 – 1849 oduševniť masy a stal sa najvýznamnejším predstaviteľom maďarskej poézie. Zápis o konfirmácii Alexandra Petroviča evanjelickým farárom Jánom Kollárom bol z matriky slovenského evanjelického zboru v Pešti vytrhnutý († 31. 7. 1849).

- **1897** v Kovačici (Srbsko) sa narodil Ján Bulík, advokát, organizátor krajanského hnutia juhoslovanských Slovákov, prvý predseda Matice slovenskej v bývalej Juhoslávii († 30. 1. 1942).
- **1918** vo Viedni zomrela herečka Katarína Franková (* 11. 10. 1852).
- **1924** v Leviciach sa narodil Vladimír Durdík st., herec, člen SND († 24. 9. 1978).
- **1934** v Krásne nad Kysucou sa narodil František Hübel, maliar, grafik a ilustrátor asi 60 kníh († 2. 10. 1978).
- **1977** v Bratislave tragicky zahynul športový novinár Imrich Hornáček (* 9. 8. 1925).

2.
JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

- **1667** na Právnickej fakulte Trnavskej univerzity sa začali pravidelné prednášky.
- **1851** cisárskym výnosom bola vo Viedni zriadená Ústredná komisia pre výskum a ochranu historických stavebných pamiatok. V každej krajine habsburskej monarchie, teda aj v Uhorsku, vznikla jej expozitúra, ktorej úlohou bolo evidovať a chrániť kultúrno-historické objekty. Tento dátum sa pokladá za zrod ochrany stavebných pamiatok na Slovensku.
- **1863** 42 spišských obcí podalo petíciu cisárovi Františkovi Jozefovi, v ktorej obce protestovali proti uprednostňovaniu maďarčiny a požadovali používanie slovenčiny v úradoch na území obývanom Slovákmi.
- **1868** Ján Nepomuk Bobula začal v Pešti vydávať *Slovenské noviny,* ktoré vo svojom prvom čísle uverejnili program Novej školy slovenskej.
- **1913** Štefan Tisa, predseda Strany národnej práce, sa v Budapešti stretol v súboji na šable s predsedom Strany nezávislosti Michalom Károlim. Tisa zranil svojho súpera na hlave a sám utrpel poranenie ruky. Súboj sa konal v dôsledku ich politických konfliktov v parlamente.
- **1951** rožňavský biskup Róbert Pobožný vysvätil 27-ročného jezuitského kňaza Pavla Hnilicu za tajného biskupa.
- **1969** Predsedníctvo SNR vymenovalo prvú vládu SSR na čele so Štefanom Sádovským.
- **1993** Slovenskú republiku v prvých hodinách existencie uznalo 62 krajín sveta.

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1799** v Bratislave zomrel básnik a právnik Ján Demian (* 9. 2. 1734).
- **1941** v Smolenickej Novej Vsi zomrel vynálezca padáka a objaviteľ jaskyne Driny Štefan Banič (* 23. 11. 1870).
- **1969** v Holíči zomrel katolícky kňaz a politik Pavel Macháček (* 25. 3. 1887).

SLOVENSKÉ NOVINY

PEŠŤ, 2. januára 1868.

Nová škola slovenská. Politické zoskupenie Slovákov usilujúce sa o vyrovnanie s Maďarmi a sformované roku 1868 ako opozícia voči Starej škole slovenskej, vedenej Viliamom Paulinym-Tóthom. Za konečný cieľ si vytýčilo, *„aby štvormiliónový národ slovenský na svojom otcovskom území, z jednej strany medzi Tisou a Moravou, z druhej medzi horami tatranskými a Dunajom bol šťastný a požíval blaženstvo“.* Medzi významné osobnosti Novej školy patrili Ján Palárik, Ján Mallý-Dusarov, Koloman Banšell, Jozef Karol Viktorin a s týmto hnutím sympatizovali aj niektorí príslušníci slovenskej šľachty, napr. Martin Sentiváni, Šimon Révaj, Tadeáš Príleský. Centrom bola Budapešť a tlačovým orgánom Bobulove *Slovenské noviny.* Nová škola odmietala pasivitu Starej školy, jej orientáciu na Viedeň a Rusko, ako aj požiadavku vytvorenia Okolia, nastolenú *Memorandom* z roku 1861. Usilovala sa o rozšírenie národnostného zákona, zastavenie maďarizácie a o plné uplatnenie slovenčiny v školstve a na úradoch. Jej prívrženci v politickej praxi presadzovali demokratizmus a nastoľovali aj sociálne otázky. Snahy o vyrovnanie s Maďarmi však stroskotali, i keď sa Nová škola premenovala na Slovenskú stranu vyrovnania (23. 10. 1872). To viedlo ku kríze celého hnutia, ktorá roku 1875 vyústila do zániku Novej školy slovenskej.

3. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

■ **1671** mimoriadny súd v Bratislave pod predsedníctvom grófa Jána Rottala začal svoju činnosť. Za účasť na sprisahaní Františka Vešeléniho odsúdili 230 šľachticov, väčšinu z nich na pokuty alebo stratu majetku. Z niekoľkých vynesených rozsudkov smrti bol však vykonaný iba jeden: 30. apríla sťali zemplínskeho šľachtica Františka Bóniša.

■ **1705** na území ovládanom povstalcami pod vedením Františka II. Rákociho, ktoré zahrňovalo celé Slovensko, dali do obehu medené mince, tzv. libertáše. Nimi sa nahradil nedostatok strieborných mincí, keďže za striebro sa v zahraničí obstarávali potreby pre povstaleckú armádu. Nútený obeh nehodnotných libertášov mal veľmi zlé hospodárske dôsledky a vyústil do úplného hospodárskeho rozvratu.

■ **1710** v Nových Zámkoch sťali niekdajšieho kuruckého brigádneho generála Ladislava Očkaia. Na trest smrti ho odsúdili za zradu protihabsburského povstania vedeného Františkom II. Rákocim.

■ **1795** povereníci uhorského kráľa a cisára Františka I. (II.) a ruskej cárovnej Kataríny II. sa v Petrohrade dohodli na treťom delení Poľska. Poľsko na vyše storočie zmizlo z mapy Európy. Severná hranica habsburskej monarchie sa posunula až k mestu Brest. Zároveň sa z časti Poľska zabratej Rakúskom začali na územie Slovenska sťahovať Židia, čo v nasledujúcich desaťročiach viedlo k ich rýchlemu početnému vzrastu.

■ **1945** mimoriadny súd zriadený pri Najvyššom súde SR v neprítomnosti odsúdil na smrť šiestich vedúcich činiteľov SNP. Na trest smrti boli odsúdení aj siedmi vojenskí činitelia Povstania. Keďže odsúdení sa skrývali na neznámom mieste, rozsudky neboli vykonané.

■ **1947** začal sa plniť dvojročný plán obnovy a rekonštrukcie vojnou zničeného hospodárstva.

Plagát k dvojročnému plánu

NARODILI SA A ZOMRELI

■ **1759** v Kežmarku sa narodil Kristián Genersich, prírodovedec, učiteľ a historik. Zaslúžil sa najmä o rozvoj geológie a botaniky. V rukopise zostalo dielo o dejinách jeho rodiska († 30. 4. 1825).

■ **1838** v Banskej Bystrici sa narodil Daniel Kopa, učiteľ a redaktor. Ako učiteľ v Radvani bol blízkym spolupracovníkom básnika Andreja Sládkoviča. Neskôr učil na evanjelickej škole v Hlbokom, kde spolupracoval s Jozefom Miloslavom Hurbanom. Bol autorom slovenskej gramatiky a spoluautorom slovenských učebníc († 30. 11. 1920).

■ **1897** v Lipne (Poľsko) sa narodila Pola Negri, vlastným menom Barbara Apollonia Chalupiecová, filmová herečka poľsko-slovenského pôvodu. Začínala vo Varšavskom divadle ako 15-ročná, o dva roky neskôr už hrala vo filme. Odišla do Berlína a od roku 1923 pôsobila veľmi úspešne v Hollywoode. Keď jej kariéru ukončil nástup zvukových filmov, mala za sebou už takmer 50 filmov († 3. 8. 1987).

■ **1898** v Bardejove zomrel evanjelický kňaz, pedagóg, spisovateľ a prekladateľ Juraj Petruškin-Kello (* 1. 2. 1844).

■ **1913** v Smolníku sa narodil Viliam Fedor, dirigent, hudobný pedagóg a zbormajster. Zaoberal sa najmä metodikou hudobnej výchovy († 28. 11. 1979).

■ **1916** vo Zvolene sa narodil Ľudovít Greššo, herec. Pôsobil najmä v divadlách v Trnave a Nitre a stvárnil viacero charakterových úloh vo filmoch († 8. 2. 1982).

■ **1928** v Bratislave zomrel evanjelický biskup a prvý bratislavský župan po vzniku ČSR Samuel Zoch (* 11. 12. 1882).

■ **1919** v Bratislave zomrel lekár, významný organizátor zdravotníctva a propagátor športu Matej Dobrovič (* 27. 6. 1850).

■ **1955** v Bratislave zomrel spisovateľ Fraňo Kráľ (* 9. 3. 1903).

■ **1969** v Prahe zomrel strojný inžinier, vysokoškolský profesor Eugen Hirschfeld (* 10. 10. 1892).

■ **1995** v Bratislave zomrel hudobný skladateľ a umelecký vedúci SĽUK-u Tadeáš Salva (* 22. 10. 1937).

4. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

■ **1439** uhorský a český kráľ Albrecht (Albert) I. uzavrel vo Vroclave prímerie s poľským kráľom Vladislavom III. Dôvodom ich konfliktu bol spor o českú korunu, keďže českí kališníci neuznali Albrechta za svojho kráľa a v máji 1438 si za panovníka zvolili kráľoviča Kazimíra, najstaršieho syna Vladislava III. Vojna, ktorá vypukla v lete 1438, postihla aj severné územie Slovenska, keď na Spiš a do Šariša vpadli poľské vojská.

■ **1612** v Levoči sa vyskytol zriedkavý prírodný úkaz: obyvatelia pozorovali na oblohe 3 slnká.

■ **1718** v meste Edirne (Turecko) prijal turecký sultán Ahmed III. Františka II. Rákociho, ktorý opustil Francúzsko, aby sa na strane Turkov zúčastnil na vojne proti Viedni. Sultán však nebol ochotný splniť jeho požiadavky a zriadiť vojenské jednotky z kresťanov. Rákociho posledný pokus o obnovenie protihabsburského odboja v Uhorsku tým stroskotal.

■ **1755** colné nariadenie Márie Terézie zaviedlo 30-percentné clo na všetky tovary dovážané do Uhorska, ktoré však zvýhodňovalo rakúskych kupcov. Bez cla sa mohlo doviezť len plátno z Poľska a všetok tovar z územia Osmanskej ríše.

■ **1945** nacistické bezpečnostné sily začali v obci Nemecká s popravami. Do 11. januára postrieľali asi 900 príslušníkov odboja, protifašisticky zmýšľajúcich ľudí a Židov, ktorí boli dovtedy internovaní v banskobystrickej väznici. Aby zahladili stopy, telá povraždených spálili vo vápenke. Popravy v Nemeckej boli najrozsiahlejšími represáliami nacistov na Slovensku.

Pamätník v Nemeckej

■ **1947** na Slovenskej univerzite v Bratislave zriadili Pedagogickú fakultu.

NARODILI SA A ZOMRELI

■ **1604** na hrade Šarvár (Maďarsko) zomrel František Nádašdy, manžel Alžbety

Bátoriovej, uhorský magnát a jeden z najvýznamnejších protitureckých bojovníkov v 15-ročnej vojne. Na Slovensku vlastnil viacero majetkov, predovšetkým čachtické hradné panstvo, ktoré po jeho smrti spravovala Alžbeta Bátoriová (* 1554).

■ **1760** v Levoči sa narodil Daniel Tállai, redaktor a vydavateľ. Bol iniciátorom a vydavateľom *Presspurských Nowín* († 9. 4. 1816).

■ **1818** v Revúcej sa narodil Gustáv Reuss, lekár, botanik a spisovateľ. Zaoberal sa

vlastivedou, národopisom, archeológiou a astronómiou. Roku 1858 vyšlo tlačou jeho dielo *Květena Slovenska, čili opis všech jevnosnubných na Slovensku divorastoucích a mnohých zahradných rostlin dle soustavy De Candeollovy.* Napísal i niekoľko próz († 12. 1. 1861).

■ **1843** vo Svätom Kríži (dnes Žiar nad Hronom) zomrel banskobystrický biskup, podporovateľ slovenských literátov a študentov Jozef Belánsky (* 20. 6. 1769).

■ **1876** v Osuskom sa narodil Emanuel Lehocký, vedúca osobnosť slovenského robotníckeho hnutia pred 1. svetovou vojnou, vydavateľ a redaktor.

■ **1879** v Martine sa narodila Mária Pietrová (rod. Ivánková), divadelná ochotníčka, herečka, režisérka a prekladateľka († 24. 7. 1956).

■ **1904** v Linzi (Rakúsko) sa narodil Miloš Dohnány, umelecký fotograf zameraný na sociálne témy a prírodu († 4. 10. 1944).

■ **1905** v Bátovciach sa narodil Ján Igor Hamaliar, literárny kritik a publicista († 14. 10. 1931).

■ **1906** v Lamači (dnes súčasť Bratislavy) sa narodil Alexander Húščava, historik, profesor na univerzite v Bratislave, priekopník pomocných vied historických († 9. 8. 1969).

■ **1928** v Bratislave zomrel politik, evanjelický cirkevný hodnostár a spisovateľ Samuel Zoch (* 18. 12. 1882).

■ **1958** v Nagymarosi (Maďarsko) zomrel múzejník a cestovateľ Koloman Kittenberger (* 10. 10. 1881).

■ **1960** v Bratislave zomrela prekladateľka a publicistka Hana Ruppeldtová (* 21. 9. 1894).

Daniel Tállai (4. 1. 1760 – 9. 4. 1816). Po skončení štúdií na evanjelickom lýceu v Bratislave roku 1782 pôsobil vo vydavateľstve Johanna Landerera a neskôr viedol redakciu bratislavských nemeckých novín *Pressburger Zeitung.* Zároveň pracoval ako redaktor maďarských novín *Magyar Hírmondó* (Uhorský chýrnik), ktoré vychádzali v Bratislave. Roku 1783 uverejnil dvojjazyčný slovensko-nemecký leták *Prohlášení budoucího psaní Novín v slovenském jazyku,* prostredníctvom ktorého informoval o príprave vydávania slovenských novín. Zásluhou neho začali vychádzať prvé slovenské noviny písané biblickou češtinou, s názvom *Presspurské Nowiny.* Daniel Tállai je ojedinelým zjavom v dejinách žurnalistiky. Tento pôvodom spišský Nemec mal veľký podiel na rozvoji nemeckej a maďarskej žurnalistiky v Uhorsku a položil aj základy slovenskej žurnalistiky.

Presspurské
Nowiny.
1785.

Emanuel Lehocký (4. 1. 1876 – 24. 9. 1930). Pôvodne vyučený krajčír sa v Budapešti stal členom Sociálnodemokratickej strany Uhorska, v rámci ktorej organizoval slovenské robotníctvo. Roku 1905 v Bratislave založil Slovenskú sociálnodemokratickú stranu v Uhorsku, ale pre odpor maďarských socialistov nerozvinula svoju činnosť. Bol redaktorom viacerých socialisticky orientovaných slovenských periodík – *Napred, Slovenské robotnícke noviny.* Roku 1918 sa podieľal na *Deklarácii slovenského národa.* Po vzniku ČSR presadzoval splynutie slovenskej a českej sociálnej demokracie do jednotnej strany a bol senátorom v Národnom zhromaždení.

5. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

■ **1262** uhorský kráľ Belo IV. uzavrel so svojím prvorodeným synom Štefanom mier v Bratislave. Mierová zmluva skončila ich vzájomný boj, ktorý vznikol pre Štefanov nesúhlas s pridelenou časťou krajiny. Belo IV. roku 1260 udelil Štefanovi správu nad Sedmohradskom, mladšiemu Belovi Slavónsko, Dalmáciu a ďalšie časti na juhu Uhorska, čo sa Štefanovi videlo priveľa, a preto sa chopil zbrane. Konflikt medzi kráľom a jeho synom sa odohrával aj na Slovensku, keď sa ozbrojenci Bela IV. pokúšali dobyť viaceré hrady, ktoré kontroloval kráľovič Štefan.

■ **1665** uhorský palatín František Vešeléni podal panovníkovi Leopoldovi oficiálny protest proti uzavretiu mieru medzi Habsburgovcami a Turkami vo Vašvári 10. 8. 1664 bez účasti a vedomia uhorskej reprezentácie.

■ **1786** cisár Jozef II. nariadil katastrálne vymeranie pôdy a jej evidenciu, aby mohol zdaniť všetky vrstvy obyvateľstva. Jeho zámer pobúril uhorskú šľachtu, ktorá dane neplatila.

■ **1842** v Bratislave začala pracovať Prešporská sporiteľňa – prvý peňažný ústav na Slovensku.

■ **1849** generál Alfred Windischgrätz na čele rakúskych vojsk obsadil Pešť, keď dva dni predtým uhorská vláda a časť snemových poslancov opustili mesto a ušli do Debrecína. Po obsadení Pešti boli z väzenia vyslobodení viacerí slovenskí vlastenci, ktorých košutovci pozatýkali a odsúdili na dlhoročné väzenie i tresty smrti. Medzi oslobodenými bol Janko Kráľ, Štefan Marko Daxner, Ignác Juračka a ďalší.

■ **1907** uhorská vláda zakázala dovoz novín *Slovenský hlásnik* z USA na Slovensko.

■ **1945** maďarské bezpečnostné sily popravili v Košiciach 12 komunistov.

■ **1949** v Moskve sa začali rokovania (trvali do 8. 1.) o založení RVHP ako spoločného orgánu hospodárskej spolupráce komunistických krajín. Československo sa stalo jej zakladajúcim štátom.

■ **1968** v Prahe bol za 1. tajomníka ÚV KSČ

zvolený slovenský komunista Alexander Dubček, ktorý v tejto funkcii vystriedal Antonína Novotného. Dubčekovou zásluhou sa začal demokratizačný proces v KSČ v celej československej spoločnosti, nazvaný aj socializmus s ľudskou tvárou.

■ **1976** pri havárii v jadrovej elektrárni Jaslovské Bohunice A1 zahynuli dvaja ľudia. Do ovzdušia uniklo veľké množstvo rádioaktívneho oxidu uhličitého. Po ďalšej veľkej havárii (22. 2. 1977) bol čs. prototyp jadrovej elektrárne typu A1 natrvalo odstavený.

NARODILI SA A ZOMRELI

■ **1830** v Paludzi (zaniknutá obec pri Liptovskom Mikuláši) sa narodil Ján Čajak, evanjelický kňaz, učiteľ a básnik. Vo svojej poézii kritizoval neduhy spoločnosti a poukazoval na ťažké postavenie Slovákov († 4. 2. 1867).

■ **1877** v Ružomberku sa narodil Ján Fedor Houdek, podnikateľ, politik a publicista. Stál na čele Ústredného družstva, ktoré disponovalo najväčším agrárnym kapitálom na Slovensku. Publikoval

články z histórie i ekonomiky († 26. 2. 1953).

■ **1880** v Okoličnom sa narodil Jozef Hušek, novinár, organizátor krajanských spolkov v USA. Po emigrácii do Ameriky roku 1903 sa ako redaktor *Amerikánsko-slovenských novín* vypracoval na jedného z najlepších slovenských žurnalistov. Neskôr sám vydával rôzne krajanské časopisy a tlače. Ako signatár *Pittsburskej dohody* po skončení 1. svetovej vojny podporoval autonomistické hnutie a privítal aj vznik Slovenského štátu († 29. 3. 1947).

■ **1910** v Liptovskom Hrádku sa narodil Štefan Luby, právnik, profesor na univerzite v Bratislave. Jeden z najlepších znalcov dejín súkromného práva na Slovensku († 10. 10. 1980).

■ **1952** v Bratislave zomrel právnik, univerzitný profesor a politik Vladimír Fajnor (* 23. 10. 1875).

■ 1993 v Košiciach zomrel Vojtech Budinský-Krička. Pochovaný je v Ružomberku (* 24. 7. 1903).

■ **2000** v Bratislave zomrel dirigent Slovenského filharmonického zboru a riaditeľ speváckej zložky Lúčnice Štefan Klimo (* 1. 11. 1919).

■ **2000** v Bratislave zomrel prekladateľ, nadrealistický básnik, literárny publicista a esejista Pavol Bunčák (* 4. 3. 1915).

6. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

■ **1323** uhorský kráľ Karol I. Róbert začal uskutočňovať peňažnú reformu. Nariadil, aby sa razili mince, ktoré mali mať pevný obsah drahých kovov. Uhorská šľachta na výdavky spojené s menovou reformou navrhla mimoriadnu daň od každej poddanskej brány (porty).

■ **1336** uhorský kráľ Karol I. Róbert a český kráľ Ján Luxemburský na základe vyšehradského dohovoru vytvorili pevné obchodné vzťahy medzi oboma krajinami a upravili režim na Českej ceste, vedúcej z Budína cez Trnavu a Skalicu do Prahy. Karol I. Róbert vzal českých a moravských obchodníkov prichádzajúcich do krajiny pod svoju ochranu.

■ **1493** uhorský kráľ Vladislav II. rozpustil tzv. čierny pluk. Táto vojenská jednotka, pozostávajúca z profesionálnych žoldnierov, bola mocenskou oporou jeho predchodcu na tróne Mateja Korvína.

■ **1550** uhorský kráľ Ferdinand I. zvolal snem do Bratislavy. Keďže uhorská šľachta si žiadala, aby sa panovník zdržiaval v krajine, kráľ sa snemovým zákonom zaviazal, že do Uhorska pošle svojho najstaršieho syna Maximiliána, ktorý ho mal zastupovať a naučiť sa jazykom a zvykom obyvateľov krajiny. Snem obnovil slobodu sťahovania pre poddaných, ktorá im bola odňatá roku 1514.

■ **1604** vojenský kapitán Horného Uhorska generál Giacomo Barbiano de Belgiojoso na príkaz uhorského kráľa Rudolfa I. odobral všetky košické kostoly vrátane dómu evanjelikom a nariadil evanjelickým duchovným opustiť mesto. Tieto kroky vyvolali medzi protestantmi v Uhorsku veľké pobúrenie.

Dóm sv. Alžbety v Košiciach

■ **1605** vodca protihabsburského povstania Štefan Bočkaj dal popraviť veliteľa hajdúchov Blažeja Lipaia, lebo si počínal príliš svojvoľne – povoľoval vojsku rabovanie a plienenie.

■ **1657** sedmohradský kniežа Juraj II. Rákoci sa pripojil na stranu Švédska vo vojne proti Poľsku. Do Poľska vyslal vyše 20-tisícovú armádu, ktorá bola po porážkach zajatá Tatármi a odvlečená na Krym. Rákociho poľské dobrodružstvo spôsobilo mocenský úpadok Sedmohradska, čo malo za následok zmenu politických pomerov v strednej Európe.

■ **1678** Turci spustošili obec Poniky neďaleko Banskej Bystrice, 18 obyvateľov zabili a 311 odviedli do otroctva.

■ **1918** v Prahe bola prijatá *Trojkráľová deklarácia.* Jej signatármi boli českí poslanci ríšskeho snemu, ako aj poslanci krajinského snemu a popredné osobnosti českej verejnosti. Najdôležitejšou požiadavkou deklarácie bolo právo národov na sebaurčenie a spojenie českých krajín a Slovenska do nového štátneho útvaru, ktorý však mal byť súčasťou habsburskej ríše. Text bol pôvodne skonfiškovaný, ale po jeho zverejnení na sklonku januára sa deklarácia stala predmetom útokov zo strany českých Nemcov i peštianskej vlády. Vo viacerých slovenských mestách zorganizovali úrady aj protestné zhromaždenia.

■ **1947** v Bratislave v procese s prezidentom Jozefom Tisom vypovedal ako svedok obžaloby arcibiskup Karol Kmeťko. Okrem iného potvrdil, že vyhlásenie slovenskej samostatnosti v marci 1939 s nadšením privítalo 90 percent Slovákov a slovenskí biskupi súhlasili s voľbou Tisa za prezidenta, lebo v ňom videli záruku, že ochráni Slovensko od národnosocialistického novopohanstva. Zmienil sa aj o slovenských Židoch, ktorí roku 1942 vyhlásili, že je potrebné, aby zostal prezidentom, lebo inak všetci do jedného zahynú.

■ **1983** pápež Ján Pavol II. vysvätil za rektora Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme Dominika Hrušovského a zveril mu duchovnú správu všetkých slovenských katolíkov v zahraničí.

Ján Baltazár Magin (6. 1. 1681 – 27. 3. 1735). Po vysvätení za kňaza (1706) pôsobil ako farár v Košeci a roku 1716 vstúpil do jezuitskej rehole. Od roku 1719 účinkoval na fare v Dubnici nad Váhom. V súvislosti s útokmi snemového vyslanca Michala Bencsika ho trenčianske stavy roku 1722 poverili napísať obranu slovenského národa. Magin vo svojom diele *Murices... sive apologia* (Ostne... alebo obrana), vydanom v Púchove roku 1723, dokazoval, že Slováci sú najstarší obyvatelia Uhorska, a keďže prijali Maďarov pohostinne a nepodrobili sa im, slovenská šľachta má rovnaké práva ako šľachta maďarského pôvodu.

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1681** vo Vrbovom sa narodil Ján Baltazár Magin, katolícky kňaz, básnik, autor prvej slovenskej národnej obrany. 🕮
- **1724** v Głogówe (Poľsko) sa narodil Ján Ignác Felbiger, osvietenský školský reformátor a poradca uhorskej kráľovnej Márie Terézie († 17. 5. 1788).
- **1787** v Ochtinej sa narodil Ján Ladislav Bartholomeides, historik a náboženský spisovateľ, autor spisu o uhorských študentoch na zahraničných univerzitách († 15. 5. 1862).
- **1801** v Kline sa narodil Pavol Olexík, lekár, biológ, botanik a zriaďovateľ meteorologickej stanice v Brne († 10. 10. 1878).
- **1807** v Spišskej Belej sa narodil Jozef Maximilián Petzval, fyzik, matematik

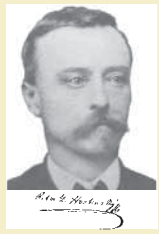
a vynálezca. Od roku 1835 bol riadnym profesorom matematiky a geometrie na peštianskej univerzite, od roku 1837 na univerzite vo Viedni. Vynašiel objektív, ktorým sa dali robiť kvalitné fotografické portréty i panorámy krajiny. Zdokonalil mikroskop a ďalekohľad, vyvinul účinný reflektor a prispel k rozvoju akustiky. Stal sa členom Uhorskej aj Rakúskej akadémie vied († 17. 9. 1891).

Elena Maróthy-Šoltésová (6. 1. 1855 – 11. 2. 1939). Bola dcérou národne uvedomelého evanjelického kňaza Daniela Maróthyho, príslušníka štúrovského hnutia, ktorý pôsobil na fare v Ľuboreči. Po vydaji sa roku 1875 usadila v Martine, kde sa zapojila do národného a ženského hnutia. Roku 1881 jej v *Slovenských pohľadoch* vyšla novela *Na dedine,* ktorá hneď vzbudila pozornosť v literárnych kruhoch. Po úspechu nasledovali ďalšie diela. Väčšina z nich zobrazuje slovenský život na sklonku 19. storočia. Roku 1894 vydala ženský román *Proti prúdu,* ktorý zachytáva problém odrodilstva slovenskej šľachty. V rokoch 1894 – 1927 bola presedníčkou ženského spolku Živena. Veľa síl venovala emancipácii slovenských žien. Počas dlhého a plodného života uverejnila v slovenských novinách, časopisoch a literárnych zborníkoch množstvo literárnych aj publicistických prác.

- **1818** v Kežmarku sa narodil Fridrich Hažlinský, prírodovedec, botanik, mykológ a priekopník výskumu bezkvetej flóry Uhorska († 6. 11. 1896).
- **1823** vo Veľkej Polome sa narodil Peter

Kellner-Hostinský, spisovateľ, historik, príslušník štúrovskej mládeže. Okrem literatúry sa výrazne prejavil v odbore hospodárskych dejín, filozofie a prírodných vied († 10. 8. 1873).
- **1855** v Krupine sa narodila Elena Maróthy-Šoltésová, spisovateľka, redaktorka, zakladateľka ženského hnutia a školstva na Slovensku. 🕮
- **1897** v Košiciach sa narodil Ferenc Szálasi, pôvodným menom Salosjan. V medzivojnovom období sa stal zakladateľom a vodcom ultraradikálnej Strany šípových krížov v Maďarsku a 15. 10. 1944 sa pomocou Nemcov dostal v Maďarsku k moci. Po vojne bol odsúdený na smrť a popravený († 12. 3. 1946).
- **1974** v Mníchove zomrel hudobný skladateľ tanečnej a populárnej hudby Jozef Frank-Zemplínsky († 4. 9. 1920).
- **2000** v Stupave zomrel maliar Ladislav Čemický († 24. 3. 1909).

7. JANUÁR

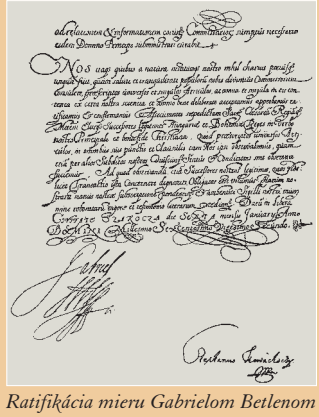
STALO SA V TENTO DEŇ

- **1606** vo Viedni Štefan Ilešházi a Peter Horvát Mladoševič, vyslanci povstaleckého snemu, ktorý zasadal v Krupine, začali mierové rozhovory s arcivojvodom Matejom, aby ukončili vyše roka trvajúci protihabsburský odboj pod vedením Štefana Bočkaja (➜ 23. 6.).
- **1611** v Bytči popravili pomocníkov Alžbety Bátoriovej obvinených

z početných vrážd mladých dievčat. Ján Ujvári, alias Ficko, bol sťatý, Helene Jóovej a Dorote Sentešovej najprv kat kliešťami odštikal prsty na rukách a potom ich obe spálili na hranici. Poslednú obvinenú Katarínu Benickú predseda mimoriadneho súdu palatín Juraj Turzo nariadil ponechať na ďalšie došetrenie obvinení vo väzení. Alžbetu Bátoriovú internovali na Čachtickom hrade (➜ 21. 8.).
- **1622** výmenou ratifikačných listín medzi kráľom Ferdinandom II. a sedmohradským kniežaťom Gabrielom Betlenom vstúpil do platnosti mikulovský mier. 🕮
- **1944** Rada obrany štátu na čele s prezidentom Jozefom Tisom sa uzniesla vybudovať opevnenia na severovýchodných hraniciach Slovenska.

Mikulovský mier (1622). Znamenal koniec veľkého protihabsburského povstania Gabriela Betlena, ktorý sa zaviazal zrieknuť sa titulu uhorského kráľa, vrátiť korunovačné klenoty panovníkovi, vydať mu všetky hrady a pevnosti, ktorých sa zmocnil počas vojenského ťaženia, a vrátiť archív Spišskej komory. Ferdinand II. sa Betlenovi zaručil, že mu udelí titul rísskeho kniežaťa a daruje mu vojvodstvá Opole a Ratibor v Sliezsku. Panovník mu zároveň prepustil 7 stolíc na východe krajiny, medzi nimi Zemplínsku a Abovskú aj s Košicami, na ktorých však mal spravodlivosť aj naďalej vykonávať krajinský sudca. Ďalej sa zaviazal platiť Betlenovi ročne 30-tisíc zlatých na vydržiavanie pohraničných pevností, amnestovať všetkých jeho prívržencov v Uhorsku a opäť potvrdiť všetky body viedenského mieru z roku 1606.

Ratifikácia mieru Gabrielom Betlenom

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1621** vo Vroclave (Poľsko) zomrel pedagóg a humanistický básnik Peter Fradelius († 1580).
- **1788** v Paludzi (zaniknutá obec pri Liptovskom Mikuláši) sa narodil Gašpar Šulek, evanjelický kňaz, filozof a teológ. Od roku 1824 bol profesorom teológie na evanjelickom lýceu v Bratislave († 20. 6. 1827).
- **1902** v Považskej Bystrici sa narodil Michal Maximilián Scheer, architekt,

urbanista, popredný predstaviteľ funkcionalizmu. Medzi jeho najvýznamnejšie diela patrí žilinská radnica, hotel Palace v Ľubochni, Ústav školských bratov v Banskej Bystrici, Slovenské papierne v Ružomberku, gynekologický a detský pavilón nemocnice v Trenčíne, hotel v Dunajskej Strede. Roku 1965 dostal Cenu Dušana Jurkoviča († 9. 2. 2000).

- **1919** v Bratislave sa narodil Ján Albrecht, hudobný pedagóg a teoretik. Bol violistom a zakladateľom súboru *Musica aeterna,* editorom starej slovenskej hudby († 20. 11. 1996).
- **1921** v Rakove sa narodil Teodor Lamoš, historik a archivár, jeden z hlavných organizátorov archívneho súpisu na Slovensku. Venoval sa najmä dejinám Kremnice († 26. 12. 1965).
- **1922** v Ludaniciach sa narodila Helena Križanová-Brindzová, autorka kníh

pre deti a mládež. V rokoch 1951 – 1953 bola vedúcou redaktorkou časopisu *Zornička,* 1953 – 1955 dramaturgičkou detského vysielania v bratislavskom rozhlase. Napísala niekoľko románov pre deti a mládež: *Modlitba za šťastie, Kocúr lekárom a iné rozprávky, Poštárik, Dušan, Šťastnú cestu, Dušan!* († 1. 8. 1990).
- **1931** v Tisovci sa narodil Branislav Kriška, operný režisér a dramaturg († 30. 4. 1999).
- **1944** v Hornej Vsi sa narodil Ľuboš Majer, majster sveta v parašutizme († 21. 9. 1972).
- **1962** vo Zvolene zomrela herečka, členka SND Mária Bancíková (* 14. 11. 1913).
- **1974** v Budapešti zomrel maliar a výtvarný pedagóg Eugen Krón. Roku 1921 založil v Košiciach prvú kresliarsku a grafickú školu, v ktorej začínali mnohí významní umelci (* 1. 5. 1882).
- **1978** v Bratislave zomrela herečka, členka SND Hana Meličková (* 27. 1. 1900).
- **1986** v Bratislave zomrel maliar Július Nemčík (* 13. 11. 1909).

8. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

- **1528** kráľ Ferdinand I. zriadil uhorskú komoru, ktorá mala spravovať kráľovské majetky, vyberať štátne dane a clo. Viedol ju kráľovský pokladník. Sídlom komory bol Budín, ale na jeseň roku 1529 v súvislosti s osmanským nebezpečenstvom zanikla. Novú uhorskú komoru podľa vzoru viedenskej dvorskej komory zriadil o dva roky v Bratislave (2. 7. 1531).
- **1599** jezuiti vydali *Ratio studiorum Societatis Jesu,* organizačný štatút pre svoje školy. V plnej miere sa však uplatnil až neskôr, keď sa vďaka rekatolizácii rozvinulo jezuitské školstvo.
- **1611** palatín Juraj Turzo nariadil mestskej rade Krupiny, aby boli k nemu vyslaní zástupcovia slovenskej, nemeckej a maďarskej národnosti, ktorých vypočul v súvislosti so sťažnosťami na nedodržiavanie zákona z roku 1608 o paritnom zastúpení v mestských orgánoch zo strany krupinských Nemcov. Po ich vypočutí rozhodol, aby richtára volili zástupcovia všetkých troch národností volenej obce. Zároveň nariadil, aby v užšej mestskej rade boli šiesti Nemci, traja Slováci a traja Maďari. Do širšej mestskej rady mali byť zvolení vždy ôsmi zástupcovia z každej národnosti, a ak by počet Maďarov nepostačoval, mali byť nahradení Slovákmi.

Krupina koncom 16. storočia

- **1620** stavovský snem v Bratislave ponúkol sedmohradskému kniežaťu Gabrielovi Betlenovi kráľovský titul, ten ho však neprijal a uspokojil sa s používaním titulu uhorské knieža.
- **1680** na zhromaždení v Hajduszoboszló neďaleko Debrecína si kuruci zvolili za svojho veliteľa kežmarského rodáka Imricha Tökölіho. Znamenalo to začiatok Tökölіho povstania.
- **1762** slovenský vysťahovalec Ján Pauliny, rodák z Hornej Trnávky, ktorý pôsobil na Suriname ako vojenský lekár, poslal mestu Banská Štiavnica list aj s finančnou čiastkou so žiadosťou, aby peniaze doručili jeho príbuzným. Bola to prvá zásielka peňazí od vysťahovalca na americký kontinent svojim príbuzným na Slovensko.
- **1918** americký prezident Thomas Woodrow Wilson v posolstve Kongresu USA predniesol 14 podmienok, na základe ktorých sa malo rokovať o skončení vojny. Požadovali stiahnutie nemeckých a rakúsko-uhorských vojsk zo všetkých obsadených území, pričlenenie Alsaska a Lotrinska k Francúzsku, utvorenie samostatného Poľska. Desiaty bod obsahoval požiadavku zabezpečenia možnosti autonómneho vývoja národov Rakúsko-Uhorska, čo prispelo k oživeniu politickej činnosti Slovákov.
- **1919** minister s plnou mocou pre správu Slovenska Vavro Šrobár zrušil SNR v Martine aj všetky jej krajové a miestne organizácie. Slováci zostali bez svojej politickej reprezentácie.
- **1920** v Prahe bola založená Cirkev československá, ktorá mala oslabiť vplyv rímskokatolíckej cirkvi v novom štáte. Na Slovensku nemali jej snahy takmer žiadny ohlas.

Povstanie Imricha Tökölіho alebo kurucká vojna. Hneď ako sa sotva 23-ročný kežmarský rodák ujal velenia kuruckých vojsk, protihabsburský odboj zosilnel. Jeho hlavným javiskom sa stalo územie Slovenska. Už na jar 1680 vpadli kurucké oddiely cez Považie na Moravu a natrvalo sa zmocnili východnej časti krajiny. Kráľ Leopold I. sa pokúsil upokojiť pomery v krajine zrušením centralizačných opatrení a po takmer dvoch desaťročiach zvolal snem do Šopronu, kde bol Tökölіho švagor Pavol Esterházi zvolený za palatína. Zároveň bola legalizovaná existencia protestantských cirkví. Tieto ústupky Tökölіho neuspokojili a v nasledujúcom roku pokračoval v odboji. Svadbou s vdovou po Františkovi I. Rákocim Helenou Zrínskou v Mukačeve (Ukrajina) roku 1682 rozšíril svoju mocenskú základňu. S tureckou vojenskou pomocou dobyl do konca jesene toho istého roka väčšinu Slovenska až po dolný tok rieky Hron. Z milosti Turkov sa stal vládcom Uhorska (➜ 16. 9. 1682). Hrozbami i sľubmi donútil väčšinu šľachty, aby sa k nemu pripojila. Povstanie malo ráz boja za náboženskú a stavovskú slobodu, ale v praxi sa Tökölі vyznačoval krutým postupom voči katolíkom a prívržencom Viedne. V lete roku 1683 sa jeho oddiely zmocnili aj západného Slovenska, kde si počínali mimoriadne kruto. Vyrabovali množstvo sídel a podpálili Trnavu, kde zahynulo takmer 4 000 ľudí. Neúspech Turkov pri Viedni (12. 9. 1683) rozhodol o ďalšom osude povstania. Cisárske vojská postupne vytláčali kurucov z územia Slovenska na východ. Po Tökölіho uväznení Turkami v októbri 1685 väčšina jeho bojovníkov prešla na stranu kráľa Leopolda I. O niekoľko mesiacov bol síce Tökölі prepustený a rehabilitovaný, ale cisárske vojská už kontrolovali celé územie Uhorska s výnimkou pevnosti Mukačevo, kde ešte kládla odpor Helena Zrínska. So stále sa zmenšujúcim oddielom kurucov bojoval Tökölі po boku Turkov vo vojne s Habsburgovcami až do uzavretia mieru roku 1699.

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1761** v Stránskom sa narodil Štefan Ďurjan, právnik, profesor Kráľovskej akadémie v Bratislave a potom univerzity v Pešti († po 1840).
- **1825** v Sümegu (Maďarsko) zomrel banskobystrický a potom vesprémsky rímskokatolícky biskup Anton Makay (* 24. 2. 1756).
- **1856** v Trnave zomrel vydavateľ, pedagóg, šíriteľ a podporovateľ slovenskej kultúry Martin Ďurgala (* 10. 11. 1783).
- **1899** v Malom Šariši sa narodil Jozef Kolarčík, kultúrno-osvetový pracovník, zberateľ ľudovej slovesnosti, autor rómskej opery († 2. 2. 1961).
- **1911** v Selciach (pri Banskej Bystrici) sa narodil Andrej Očenáš, hudobný skladateľ. V jeho tvorbe dominujú symfonické diela s výraznou inšpiráciou slovenským folklórom († 8. 4. 1995).
- **1932** v Ladcoch sa narodil Pavol Koyš, básnik a posledný komunistický minister kultúry na Slovensku v rokoch 1986 – 1989 († 23. 7. 1993).
- **1950** v Banskej Bystrici zomrel biskup a náboženský spisovateľ Andrej Škrábik (* 13. 5. 1882).
- **1972** v Rakši zomrel politik Ján Ursíny, predseda DS (* 11. 10. 1896).

9. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

- **1403** Benátska republika odmietla platiť Uhorsku ročný poplatok 7 000 zlatých, k čomu sa zaviazala pri podpise mieru v Turíne s uhorským kráľom Ľudovítom I. roku 1381.
- **1475** uhorský kráľ Matej Korvín oznámil pápežovi Sixtovi IV., že sa na boj s Turkami podujme len vtedy, keď dostane primeranú finančnú pomoc.
- **1571** spojením niekoľkých banských podnikov do jedného celku vzniklo v Banskej Štiavnici Brennerovo ťažiarstvo. Cieľom fúzie bolo zvýšenie efektívnosti štiavnického baníctva.

Banská Štiavnica v 17. storočí

- **1682** kurucki vyslanci v Istanbule žiadali v mene svojho veliteľa Imricha Tökölihо jeho vymenovanie za uhorské knieža. Veľkému vezírovi tlmočili Tökölihо sľub, že ak bude jeho žiadosti vyhovené, do dvoch rokov ovládne celé Uhorsko, ktoré kontroloval kráľ Leopold I.
- **1711** František II. Rákoci opustil Uhorsko a odišiel do Poľska, aby sa osobne stretol s ruským cárom Petrom I. Do neho vkladal posledné nádeje na vojenskú pomoc pre protihabsburské povstanie, ktoré v Uhorsku rozpútal roku 1703.
- **1849** minister vnútra Franz Stadion predložil rišskej vláde plán na rozdelenie Uhorska na národné celky. Jeden z nich tvorilo aj Slovensko.
- **1879** požiar v bani *Leopold* v Banskej Hodruši si vyžiadal životy 20 baníkov.
- **1906** Dobrú Vodu a okolie postihlo najsilnejšie zemetrasenie na Slovensku v celom 20. storočí. Väčšina budov bola poškodená. Následkom otrasov sa zrútila aj klenba kostola v susednom Hradišti.
- **1941** v tajnej správe nemeckej vojenskej spravodajskej služby hlásili do Berlína, že prezident SR Jozef Tiso odmieta účinne a cieľavedome presadzovať riešenie židovskej otázky, a preto vzniklo napätie medzi Tisom a HG, v ktorej sa už pripravovali plány na puč proti Tisovi.
- **1944** Slovenská národná jednota pod vedením Petra Prídavka sa v Londýne pretransformovala na SNR. Bol to orgán exilových Slovákov, ktorí sa usilovali o zachovanie slovenskej samostatnosti v povojnovej Európe.
- **1970** vláda SSR prijala uznesenie o cirkevnej problematike, ktoré obsahovalo smernice na utlmenie náboženských aktivít a obmedzenie vyučovania náboženstva.
- **1991** Federálne zhromaždenie ČSFR schválilo *Listinu základných práv a slobôd* ako ústavný zákon.

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1695** v Prietrži sa narodil Pavel Jakobei, evanjelický kňaz. Pôsobil v Modre a preslávil sa ako autor barokovej literatúry v slovenskom jazyku. Roku 1742 vydal aj *Česko-slovenskú ortografiu* († 3. 8. 1752).
- **1778** v Luzancy (Francúzsko) zomrel maršal francúzskej armády Ladislav Berčéni (* 3. 8. 1689).
- **1840** v Petrohrade (Rusko) sa narodil Gregor Friesenhof, statkár v Nedanovciach pri Topoľčanoch, kde založil prvú meteorologickú stanicu na Slovensku. Bol propagátorom moderného poľnohospodárstva. Ako jeden z mála príslušníkov aristokracie bol aj členom Matice slovenskej († 17. 7. 1913).
- **1913** v Chrudime (Česko) sa narodil Peter Zvon (vl. menom Vladimír Sýkora), dramatik a literárny kritik. Je autorom dodnes hranej satirickej veršovanej komédie *Tanec nad plačom* († 19. 10. 1942).

- **1952** v Bratislave zomrel spisovateľ, publicista a finančný úradník Elo Šándor (* 8. 3.1896).
- **1967** v Bratislave zomrel partizánsky veliteľ a odbojár Vladimír Žalman (* 27. 11. 1919).

NARODILI SA A ZOMRELI

Slovensko na mape monarchie (1849). Severná časť Uhorska obývaná Slovákmi mala už od včasného stredoveku svoje osobitné pomenovanie. Nazývala sa Slovensko, Slovenská zem alebo krajina. Nemci a Rakúšania ho volali *Slowakei, Slovakia* i *Windisches Land,* Maďari *Tót ország,* Česi *Slovensko* i *Slováky.* Tento geografický pojem bol známy aj vo Francúzsku, v Taliansku i vo Veľkej Británii. Presne určené boli len severné a západné hranice Slovenska, južná a východná hranica bola neurčitá a tvorilo ju etnické rozmedzie slovensko-maďarské a slovensko-rusínske. Až v pohnutých meruôsmych rokoch bolo vypracovaných viacero projektov vyčlenenia Slovenska z Uhorska a stanovenia jeho presných hraníc. Na konci roka 1848 vládna komisia vypracovala plán na zriadenie Slovenského kráľovstva, ktoré malo zahŕňať územie od Bratislavy po Zemplín. Autorom ďalšieho projektu bol dvorný radca Karol Rosenfeld, ktorý navrhol vyčleniť oblasť Bratislavy ako nemecký celok a územie východnejšie od Spiša považoval za kraj obývaný Rusínmi, a preto radil zriadiť z neho osobitnú korunnú krajinu. Za hlavné mesto Slovenska odporúčal Banskú Štiavnicu. V marci 1849 vypracoval projekt na vytvorenie tzv. slovenského kniežatstva evanjelický kňaz a básnik Ján Kollár a ako poradca viedenskej vlády ho predložil na prerokovanie. Za rozdelenie Uhorska podľa etnických hraníc a za vyčlenenie Slovenska ako samostatnej korunnej krajiny sa v memorandách adresovaných vláde prihovárali aj príslušníci konzervatívnej uhorskej šľachty Ján Majlát a Emil Dežöfi. Ani jeden plán sa nerealizoval, Slovensko sa však prvý raz objavilo na mape habsburskej monarchie ako pevne ohraničený celok.

10. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

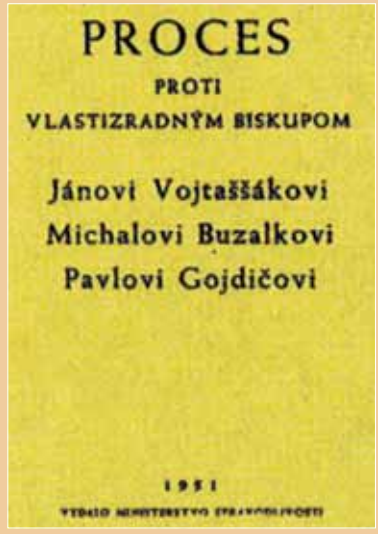
- **1461** uhorský kráľ Matej Korvín vyzval slovenské kráľovské mestá, aby mu poskytli vojenskú pomoci proti Jánovi Jiskrovi a bratríkom.
- **1709** trom plukom cisárskeho vojska sa napriek nepriaznivým poveternostným podmienkam podarilo prebiť cez Šturec a obsadiť Ružomberok, odkiaľ začali ofenzívu proti povstalcom Františka II. Rákociho v Liptove. Zimný prechod cez Šturec sa dlho považoval za najväčší výkon cisárskeho vojska.
- **1858** požiar zničil veľkú časť Svätého Kríža (dnes Žiar nad Hronom).
- **1914** v Gbeloch bolo objavené prvé ložisko ropy.
- **1917** v proklamácii svojich vojnových cieľov štáty Dohody (Francúzsko, Rusko, Veľká Británia) žiadali odchod Nemcov zo všetkých obsadených území a vyslovili sa aj za oslobodenie Čechov a Slovákov spod cudzieho panstva.
- **1951** v Bratislave sa začal proces s katolíckymi biskupmi Jánom Vojtaššákom a Michalom Buzalkom a s gréckokatolíckym biskupom Pavlom Petrom Gojdičom, obvinenými z vlastizrady.

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1493** v Sibiu (Rumunsko) sa narodil Mikuláš Oláh, ostrihomský arcibiskup, humanistický vzdelanec. Venoval veľkú pozornosť rozvoju cirkevného školstva, autor historicko-topografického diela o Uhorsku. Udržiaval kontakty s európskymi humanistami aj s Erazmom Rotterdamským († 14. 1. 1568).
- **1670** v Banskej Bystrici sa narodil Karol Otto Möller, lekár a prírodovedec, významný organizátor starostlivosti o zdravie, priekopník balneoterapie. Spolupracoval s Matejom Belom. Nazývali ho uhorským Hippokratom († 16. 4. 1747).
- **1782** v Bratislave sa narodil Tadeáš Amadé, klavírny virtuóz a skladateľ, učiteľ a mecén Franza Liszta († 17. 5. 1845).
- **1821** v Dolnom Kubíne sa narodil Janko Matúška, básnik. V revolúcii 1848 – 1849 organizoval povstanie na Orave. Jeho poézia nesie stopy baladickosti. Je autorom textu slovenskej hymny, vtedy s názvom *Ponad Tatru blýska* († 11. 1. 1877).

Proces s tromi biskupmi obvinenými z vlastizrady (1951). Príprava procesu sa začala už roku 1950, keď boli do biskupských úradov dosadení vládni zmocnenci a za pomoci Štátnej bezpečnosti biskupov izolovali a internovali. Onedlho všetkých troch previezli do ruzynského väzenia v Prahe. Tu ich podrobili výsluchom spojeným s mučením. Zároveň sa začala rozsiahla kampaň, ktorá mala v očiach verejnosti zdiskreditovať cirkev, cirkevnú hierarchiu i pápeža. Samotný proces prebiehal roku 1951 pred Krajským súdom v Bratislave. Už päť dní po jeho začatí predseda senátu Karel Bedrna vyniesol rozsudok, na základe ktorého boli Michal Buzalka a gréckokatolícky biskup Pavol Peter Gojdič odsúdení na doživotie a 73-ročný Ján Vojtaššák dostal 24 rokov väzenia. Prví dvaja nespravodlivo odsúdení vo väzení zomreli, Jána Vojtaššáka prepustili roku 1963, po krátkom pobyte doma ho však internovali v Česku. Rehabilitovali ich až roku 1990.

Protokol o procese s katolíckymi biskupmi vyšiel v obrovskom náklade už roku 1951.

- **1855** v Radvani (dnes súčasť Banskej Bystrice) sa narodil Samuel Petrikovich, architekt, archeológ a vynálezca. Projektoval a staval najmä kostoly, ale aj budovu SNM v Martine. Pri archeologických výskumoch v okolí Banskej Bystrice získal veľa nálezov. Bol autorom patentu na samočinné zapájanie a odpájanie železničných vagónov a zaoberal sa plánmi na využitie slovenských riek († 1. 3. 1919).
- **1866** v Bratislave zomrel politik, národohospodár a predseda Uhorskej akadémie vied Emil Dežöfi (* 16. 2. 1812).
- **1880** v Radvani (dnes súčasť Banskej Bystrice) sa narodil Miloš Petrikovich, syn Samuela Petrikovicha, národohospodár, v rokoch 1928 – 1931 riaditeľ Tatrabanky († 1. 6. 1969).
- **1890** v Budapešti zomrel lekárnik, botanik, priekopník farmácie a chémie v Uhorsku Daniel Wagner (* 31. 12. 1800).

- **1890** vo Viedni sa narodil Vladimír Plicka, publicista a vlastivedný pracovník. Zbieral slovenský folklór, fotograficky i na filme dokumentoval tradičnú ľudovú kultúru a architektúru († 26. 6. 1965).

- **1913** v Bratislave-Dúbravke sa narodil Gustáv Husák, komunistický politik, prezident ČSSR.
- **1913** v Rohovských Rybkách sa narodil Dezider Janda (pseud. Vilo Rohovský), herec a režisér. Vydával mesačník *Javisko*. Autor prvého slovenského divadelného slovníka († 18. 12. 1965).
- **1916** v Bratislave zomrel matematik a fyzik Karol Henrich Fuchs (* 5. 6. 1851).
- **1964** v Harrisburgu (USA) zomrel publicista, organizátor krajanov v USA a podpredseda Slovenskej ligy Filip Anton Hrobák (* 1. 5. 1904).

Gustáv Husák (9. 1. 1913 – 18. 11. 1991). Po skončení štúdia práva v Bratislave sa tesne pred vypuknutím 2. svetovej vojny zaradil medzi popredných činiteľov mladej komunistickej inteligencie. Na sklonku roka 1943 sa začal aktivizovať v ilegálnej činnosti a ako poverenník pre vnútro hral dôležitú úlohu v SNP. V rokoch 1946 – 1950 ako predseda Zboru povereníkov patril k hlavným organizátorom komunistického puču na Slovensku vo februári 1948. Roku 1950 bol obvinený z nacionalizmu a po dlhej vyšetrovacej väzbe roku 1954 odsúdený na doživotie. Ako jediný z obvinených nepodľahol mučeniu a svoju vinu nepriznal. Roku 1960 bol amnestovaný a o tri roky aj rehabilitovaný. Roku 1968 sa vrátil do vysokej politiky a spočiatku patril k reformnému a demokratizačnému krídlu v KSČ. Po okupácii sa pragmaticky priklonil k protireformným silám. V apríli 1969 bol namiesto odvolaného Alexandra Dubčeka zvolený za 1. tajomníka ÚV KSČ a stal sa jedným z hlavných činiteľov konzervatívneho kurzu, nazvaného normalizácia, nepripustil však rozpútanie justičných represálií voči exponentom reformného procesu. Roku 1975 bol zvolený za prezidenta ČSSR, no postupne sa dostal do izolácie a strácal vplyv na politický vývoj v Československu. Z funkcie generálneho tajomníka ÚV KSČ odišiel v roku 1987 a na prezidentský úrad rezignoval v decembri 1989.

11.
JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

- **1340** uhorský kráľ Karol I. Róbert udelil výsady obyvateľom Slovenskej Ľupče.
- **1683** kniežа Imrich Tököli zvolal do Košíc snem. Na sneme sa zúčastnili zástupcovia 18 prevažne slovenských stolíc a 9 slobodných kráľovských miest územia, ktoré od jesene 1682 kontroloval. Snem povolil vybrať na kurucké vojsko 54-tisíc zlatých.
- **1704** kurucký generál Alexander Károli prekročil s 5-tisícovým zborom zamrznutý Dunaj neďaleko Šamorína a začal úspešné ťaženie v Preddunajsku. Povstanie vedené Františkom II. Rákocim sa po Károliho prieniku rozšírilo aj do juhozápadných častí krajiny.
- **1754** pápež Benedikt XIV. povolil Márii Terézii znížiť počet cirkevných sviatkov, ktoré sa okrem nedieľ museli zachovávať ako dni pracovného pokoja, zo 40 na 16. Zároveň sa sprísnili tresty za ich nedodržiavanie.
- **1820** uhorský kráľ František I. zakázal dovoz literárnych časopisov liberálnej orientácie na územie habsburskej monarchie.
- **1841** v Bratislave začal pôsobiť zmenkový súd pre veľkú časť západného Slovenska a priľahlé časti Zadunajska. Zmenkový systém obchodovania mal pomôcť rozvoju obchodu a hospodárskeho života, ale stal sa aj častým cieľom podvodov a zneužívania najmä voči širším vrstvám ľudu vzhľadom na ich dôverčivosť a nízku gramotnosť.
- **1869** v Mestskom divadle v Trnave sa hralo prvé slovenské divadelné predstavenie, Kotzebueho dráma *Gróf Móric Beňovský*. Slovenskí ochotníci zožali od obecenstva veľké ovácie.

Mestské divadlo v Trnave

- **1925** na Štrbskom Plese vo Vysokých Tatrách sa začali IX. majstrovstvá Európy v ľadovom hokeji. Pôvodne sa mali konať v Prahe, ale pre nezvyčajne teplé počasie boli preložené do Tábora a napokon na zamrznutú plochu Štrbského plesa. Pre snehové búrky sa niektoré zápasy museli odohrať na malom klzisku pred hotelom *Grand* v Starom Smokovci. Majstrami Európy sa stali hokejisti ČSR pred Rakúskom a Švajčiarskom.
- **1999** v Bratislave bol zavraždený Ján Ducký, minister hospodárstva SR, neskôr riaditeľ Slovenského plynárenského podniku. Násilná smrť mala politicko-ekonomické pozadie a dodnes je zahalená rúškom tajomstva.

S manželkou Aninkou

Miloš Alexander Bazovský (11. 1. 1899 – 15. 12. 1968). Bol jednou z najvýznamnejších slovenských maliarskych osobností 20. storočia. Jeho dielo charakterizuje baladické vykreslenie krajiny a človeka na pozadí svojráznych javov života. Študoval v Budapešti a Prahe, absolvoval niekoľko študijných pobytov v umeleckých centrách západnej Európy, no nevyčerpateľným zdrojom inšpirácie sa mu stala domovina. Námety mu poskytovalo nielen rodisko, ale aj Detva a Orava, ktoré spoznával počas potuliek s Jankom Alexym a Zoltánom Palugyayom. V čase spolupráce s Alexym veľa experimentoval, využíval typické motívy z ľudového remesla i ornamentov. Dominuje u neho figurálna tvorba, krajinky a zátišia. Z maliarskych techník používal olej, akvarel, ceruzu i pastel. Jeho obrazy vynikajú originálnym baladickým výrazom, ktorý zobrazuje pravdivú podstatu života a prostredia. Umelcove posledné roky boli poznačené vážnym ochorením, no aj keď už nemohol maľovať, stále sa zaujímal o dianie v kultúre.

Požehnaná jeseň, *olej, 1939 – 1940*

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1800** v Zemnom neďaleko Nových Zámkov sa narodil fyzik a vynálezca Štefan Anián Jedlík.
- **1806** v Bratislave zomrel lekár a botanik Štefan Lumnitzer (* 4. 4. 1747).
- **1838** v Rozhanovciach sa narodil Leopold Štefan Horowitz, maliar. Bol vynikajúcim portrétistom, maľoval aj členov cisárskej rodiny. Za portrétnu tvorbu ho vyznamenali zlatou medailou († 16. 11. 1917).
- **1877** v Dolnom Kubíne zomrel básnik Janko Matúška (* 10. 1. 1821).
- **1899** v Turanoch sa narodil Miloš Alexander Bazovský, maliar.
- **1905** v Budapešti sa narodila operná speváčka sopranistka Helena Bartošová-Schützová. Patrila k zakladateľským osobnostiam slovenského profesionálneho spevu. Bola prvou sólistkou Opery SND († 8. 2. 1981).
- **1909** v Kláštore pod Znievom sa narodil Štefan Atila Brezány, básnik a publicista († 10. 5. 1992).
- **1919** v Nových Zámkoch sa narodil Ernest Zmeták, maliar a grafik. Bol všestranným výtvarným umelcom. Okrem maliarskej tvorby sa venoval ilustrácii, ale aj mozaike. Jeho diela boli vystavované doma i v zahraničí († 13. 5. 2004).

Autoportrét, *olej, 1945*

- **1921** v Trnave sa narodil Karol Vaculík, historik umenia. Bol vynikajúcim znalcom staršieho i moderného výtvarného umenia, spoluzakladateľom a v rokoch 1952 – 1970 riaditeľom SNG († 5. 7. 1992).

- **1951** v Bratislave zomrel lekár a prírodovedec Jozef Florián Babor (* 4. 5. 1872).

Ján Anián Jedlík (11. 1. 1800 – 13. 12. 1895). Vďaka mimoriadnemu nadaniu sa mu napriek tomu, že bol syn poddaného, podarilo dosiahnuť univerzitné vzdelanie. Hoci vyštudoval teológiu, oveľa viac ho priťahovali prírodné vedy, najmä matematika, fyzika a chémia. Ako gymnaziálny profesor v Győri sa zaoberal pokusmi s elektrickou energiou. V roku 1829 ako prvý na svete objavil možnosť premeny elektrickej energie na mechanický otáčavý pohyb a vynašiel elektromotor, ktorý pracoval na elektromagnetickom princípe a vykonával jednosmerný rotačný pohyb; nedal si ho však patentovať. Roku 1842 skonštruoval malú štvorkolesovú elektrickú lokomotívu. Okrem ďalších vynálezov v oblasti elektriny a optiky je aj autorom stroja na výrobu sódovej vody. Na základe Jedlíkovho patentu zriadili v Bratislave prvú výrobňu sódy v Uhorsku. Do konca života pracoval v skromných podmienkach. Zomrel v Győri.

12. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

- **1544** uhorský kráľ Ferdinand I. potvrdil zákony prijaté na sneme v Bratislave. V súvislosti s tureckým nebezpečenstvom sa stavy uzniesli, že až tri štvrtiny vybraných daní pôjdu na obranu krajiny.
- **1607** na hlavnom námestí v Košiciach hajdúsi rozsekali kancelára Michal Kátaia. Bol obvinený z otrávenia vodcu stavovského povstania a sedmohradského kniežaťa Štefana Bočkaja.
- **1684** uhorský kráľ Leopold I. vyhlásil amnestiu pre povstalcov Imricha Tökölihо, ak zložia zbrane.
- **1782** uhorský kráľ Jozef II. vydal patent o zrušení niektorých mníšskych rádov.
- **1871** v Liptovskom Hrádku otvorili prvú poľnohospodársku školu s vyučovacím jazykom slovenským.
- **1919** česko-slovenské vojská prenikli na východné Slovensko a obsadili Michalovce a Humenné.
- **1943** predseda slovenskej vlády Vojtech Tuka rezignoval na funkciu podpredsedu HSĽS. Bol nahradený Karolom Mederlym.

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1732** v Skalici sa narodil Ján Prokopius, lekár a propagátor medicíny. Zaoberal sa aj históriou († 13. 8. 1806).
- **1824** v Nitre zomrel nitriansky župan a uhorský kancelár Jozef Erdődy. V Hlohovci postavil empírové divadlo a z jeho iniciatívy boli po povodni roku 1813 znovuvybudované kúpele v Piešťanoch (* 1754).
- **1856** v Modre zomrel Ľudovít Štúr. Po potlačení revolúcie a nastolení neoabsolutizmu, sa roku 1851 stiahol z verejného života a všetky sily venoval výchove detí po zosnulom bratovi Karolovi, ktorý pôsobil v Modre, a písaniu historicko-politických úvah. Po ťažkom zranení na poľovačke (22. 12. 1855) lekári tri týždne márne zápasili o jeho život. Skonal po veľkom trápení (* 29. 10. 1815).
- **1861** v Revúcej zomrel lekár, etnograf, botanik a spisovateľ Gustáv Reuss († 4. 1. 1818).
- **1864** v Ladomirovej sa narodil Anton Hodinka, historik zameraný na dejiny Srbov a Rusínov. Bol vysokoškolským profesorom na univerzite v Budapešti a členom Maďarskej akadémie vied († 15. 7. 1946).
- **1901** v Českom Brezove sa narodil Ján Spišiak, právnik a diplomat. V rokoch 1939 – 1945 pôsobil ako veľvyslanec SR v Maďarsku († 14. 11. 1981).
- **1909** v Budapešti sa narodil Jozef Ilečko, maliar a grafik. Náměty čerpal zo slovenského folklóru a z prírody. Za individualizmus a bohémske spôsoby ho ideológovia odmietali († 30. 12. 1986).

Autoportrét, *olej, 1999*

- **1916** v Nových Zámkoch sa narodil Jozef Ružička, jazykovedec, slovakista († 20. 3. 1989)
- **1918** v Antole (dnes Svätý Anton) sa narodil Karol L. Zachar (vl. menom Legény), herec, režisér a pedagóg († 17. 12. 2003).
- **1966** v Brezovej pod Bradlom zomrel architekt Juraj Tvarožek (* 30. 11. 1887).
- **1968** v Bratislave zomrel dramatik, scenárista a režisér Leopold Lahola (* 30. 1. 1918).
- **2003** v Tuscone (USA) zomrel slovenský maliar, grafik a ilustrátor Koloman Sokol (* 12. 12. 1902).

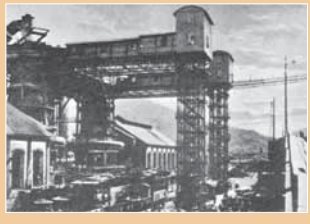

Patent o zrušení niektorých mníšskych rádov (1782). Na základe rozhodnutia Jozefa II. boli rozpustené kontemplatívne rehole kamalduldov, kapucínov, karmelitánov, kartuziánov, benediktínov, eremitov, paulínov, františkánov, premonštrátov, celestínok, klarisiek a karmelitánok. V celom Uhorsku zrušenie postihlo 134 mužských a 6 ženských kláštorov s 1 484 rehoľníkmi a 190 rehoľníčkami. Mnísi museli opustiť kláštory a prejsť do rádov, ktoré sa venovali školskej alebo charitatívnej činnosti. Vzdelaním a vekom spôsobilí mnísi mohli zaujať miesta v pastorácii. Nehnuteľný majetok po kláštoroch prevzala Uhorská kráľovská komora a pričlenila ho k náboženskej základine, ktorej výnos mal slúžiť na zlepšenie hmotného postavenia nižšieho kléru. Rozpustenie rádov však spôsobilo nenahraditeľné kultúrne škody. Vzácne umelecké pamiatky, knižnice a archívy kláštorov boli rozkradnuté a zničené. V kláštoroch sa zriadili útulky, nemocnice i polepšovne. Výnosom Jozefa II. zanikli mnohé strediská duchovnej kultúry na Slovensku, ako napríklad pavlínske kláštory v Marianke, Lefantovciach, františkánske kláštory pri Chtelnici a Pruskom, ako aj kláštory kamalduldov na Zobore a v Červenom Kláštore.

13. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

- **1247** uhorský kráľ Belo IV. upevnil služobnícky pomer poddaných v Slepčanoch k Hronskobeňadickému opátstvu a pohrozil im, že ak sa ešte raz pokúsia zbaviť svojich povinností voči opátstvu, budú uvrhnutí do dedičného poddanstva.
- **1923** Ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska rozhodlo o demontáži strojov z hutníckych a zo železiarskych podnikov v Krompachoch a vo Zvolene.

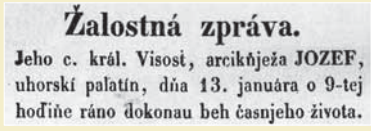

Odbúravanie priemyslu na Slovensku (1923). Český priemysel, ktorý zdedil vyše dvoch tretín priemyselného potenciálu rakúskej časti monarchie, prežíval v povojnovom období odbytovú krízu, čo vyvolalo snahu ovládnuť vnútorný trh celého Československa bez ohľadu na sociálne dôsledky. V konkurenčnom boji niektoré priemyselné odvetvia na Slovensku museli podľahnúť silnejšej českej konkurencii, a to aj preto, lebo štát vedome znevýhodňoval slovenských producentov niekoľkonásobne vyššími tarifami za železničnú prepravu a zadávaním výhodných štátnych objednávok iba českým firmám. Odbúravaním bol najviac postihnutý hutnícky a železiarsky priemysel, ktorého produkcia poklesla o 80 %. Slovensko prišlo o 250 tovární. Zanikli vysoké pece a valcovne v Krompachoch, Hnúšti-Likieri, smaltovňa v Lučenci, chemické továrne v Seredi, Liptovskom Mikuláši, textilky v Bratislave, Čadci, Banskej Štiavnici, v Holíči, továrne na nábytok v Hlohovci, Banskej Bystrici, Veľkých Uherciach a mnohé ďalšie priemyselné podniky. Výsledkom bola vysoká nezamestnanosť, bieda, masové vysťahovalectvo a prehĺbenie rozdielov medzi Českom a Slovenskom. Počet robotníkov na Slovensku dosiahol úroveň spred 1. svetovej vojny až roku 1938.

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1699** v Levoči zomrel tlačiar Samuel Breuer (Brewer) (* 29. 1. 1645).
- **1847** v Budíne zomrel najdlhšie úradujúci palatín Jozef Anton Habsburský (* 9. 3. 1776).

Žalostná zpráva.
Jeho c. král. Visost, arcikňeža JOZEF, uhorskí palatín, dňa 13. januára o 9-tej hoďiňe ráno dokonau beh časnjeho života.

- **1850** v Necpaloch sa narodil Július Just, právnik a politik, potomok starej slovenskej zemianskej rodiny. Od roku 1890 až do smrti patril k najvýznamnejším opozičným politikom. Bol jedným z čelných predstaviteľov Strany nezávislosti a snažil sa o rozšírenie liberálnych slobôd i o väčšiu mieru samostatnosti Uhorska v rámci dualistickej monarchie († 9. 10. 1917).

- **1851** v Modre zomrel evanjelický kňaz, pedagóg a básnik Karol Štúr. Zostalo po ňom 7 detí, najmladšie iba 11-mesačné. Ich vychovávateľom sa stal jeho mladší brat Ľudovít Štúr (* 25. 3. 1811).
- **1866** v Hraničnej pri Hornáde sa narodil Ármin Frisch, rabín. Zaslúžil sa o vydávanie učebníc. Autor židovského diplomatára, ako aj viacerých historických a umeleckých prác (* ?).
- **1872** v Trenčíne zomrel politik, župan Trenčianskej a Oravskej župy Anton Marcibáni († 28. 5. 1793).
- **1900** v Brne sa narodil Karol Havelka, stavebný inžinier. Patril k popredným odborníkom na stavbu železobetónových konštrukcií. Väčšiu časť aktívneho života pôsobil na Slovensku v SAV v Bratislave († 15. 9. 1970).

- **1907** v Podkoniciach sa narodil Pavol Tonkovič, hudobný skladateľ, dirigent a folklorista. Vybudoval rozhlasový archív ľudovej hudby a bol zakladajúcim členom SĽUK-u († 22. 5. 1980).
- **1914** v Turovej sa narodil Ján Futák, botanik, autor vedeckých publikácií o kvetene Slovenska, pôvodne katolícky kňaz. Počas štúdia botaniky na prírodovedeckej fakulte univerzity v Štrasburgu duchovný slovenských vysťahovalcov vo Francúzsku. Počas 2. svetovej vojny zanechal pastoráciu a úplne sa venoval botanike († 7. 7. 1980).
- **1946** vo Zvolene zomrela zberateľka krojov, výšiviek, publicistka, organizátorka národného života a ženského hnutia Marína Maliaková, rod. Ormisová (* 4. 11. 1861).
- **1975** v Martine zomrel scénograf a kostýmový výtvarník Milan Hložek (* 7. 2. 1929).
- **2002** v Bratislave zomrel scénograf Anton Krajčovič (* 23. 6. 1928).

14.
JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

- **1348** český kráľ Karol IV. založil v Prahe prvú stredoeurópsku univerzitu, na ktorej v priebehu šesť a pol storočia získalo univerzitné vzdelanie, ale i aktívne pôsobilo v pedagogickom procese mnoho Slovákov.

- **1471** pápež Pavol II. poslal uhorskému kráľovi Matejovi Korvínovi finančnú podporu, aby ďalej pokračoval vo vojne proti Českému kráľovstvu. Matej Korvín začal vojnu proti českému kráľovi Jurajovi Poděbradskému, ktorý bol jeho svokrom, ešte roku 1468 pod kepienkom križiackeho ťaženia proti heretikom, ale v skutočnosti s dynastickými zámermi. Hoci časť katolíckej šľachty zvolila Mateja Korvína za českého kráľa (3. 5. 1469), po porážke pri Vilémove roku 1470 stratil chuť ďalej bojovať. Tzv. česká vojna trvala až do roku 1478 (➜ 30. 9.).
- **1688** Helena Zrínska, manželka vedúcej osobnosti protihabsburského odboja Imricha Tökölіho, prijala podmienky kapitulácie a cisárskymi vojskami tri roky obliehaný hrad Mukačevo (Ukrajina) vydala generálovi Antoniovi Caraffovi. Obrancovia hradu dostali úplnú amnestiu na životy a majetky a Helena Zrínska bola internovaná vo Viedni.

- **1810** v Modre a jej okolí zaznamenali pomerne silné zemetrasenie, ktorého epicentrum bolo pri mestečku Mór (Maďarsko).
- **1945** v Piešťanoch sa konal zjazd mladých príslušníkov HSĽS. Vyjadrili nesúhlas s obnovením ČSR a vypracovali plán boja za samostatné Slovensko.
- **1950** premiérou veselohry Jána Skalku *Kozie mlieko* začalo svoju činnosť Nitrianske krajové divadlo.

Stará budova divadla

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1163** zomrel uhorský protikráľ Ladislav II. Bol mladším bratom kráľa Gejzu II. (1141 – 1162) a po jeho smrti sa s podporou Byzancie dal korunovať za kráľa, napriek tomu, že korunu zdedil Gejzov syn Štefan III. (1162 – 1172). Byzantínci však podporili Ladislavovho brata Štefana IV. (1163 – 1165), a tak vnútorné rozbroje trvali v Uhorsku až do jeho smrti (* 1131).

- **1301** v Budíne zomrel uhorský kráľ Ondrej III., posledný príslušník dynastie Arpádovcov, ktorá vládla 300 rokov. V čase smrti mal asi 36 rokov, pričom na uhorskom tróne bol od júla 1290. Podľa mienky niektorých súčasníkov ho otrávili (* okolo 1265).
- **1568** v Trnave zomrel ostrihomský arcibiskup Mikuláš Oláh (* 10. 1. 1493).
- **1685** v Letoviciach (Česko) zomrel ostrihomský arcibiskup Juraj Selepčéni-Pohronec. Pochádzal z chudobnej zemianskej rodiny. Zaslúžil sa o zriadenie viacerých škôl a reholí, o obnovu a budovanie nových kostolov. Bol zástancom rekatolizácie a z jeho iniciatívy bratislavský mimoriadny súd odsúdil niekoľko desiatok protestantských kňazov do väzenia a na galeje (* asi 1595 Slepčany).

- **1707** v Bratislave zomrel lekár a botanik, dvorný lekár cisára Leopolda I. a hlavný lekár Uhorska Ján Rayger (* 22. 9. 1641).

- **1814** v Modre sa narodil Karol Emresz, lekár, autor práce o liečivých prameňoch a kúpeľoch Uhorska († 30. 1. 1891).
- **1844** v Dolnom Lopašove sa narodil Pavol Jedlička, katolícky kňaz, cirkevný hodnostár a historik. Publikoval viacero biografií, dejín hradov a obcí a venoval sa aj archeológii a ochrane pamiatok († 26. 2. 1917).
- **1886** v Bobrovci sa narodil Jozef Sivák, politik a pedagóg. Do národného hnutia sa zapojil už pred 1. svetovou vojnou ako učiteľ v Liptovskej Teplej a v Likavke. Patril medzi zakladajúcich členov SĽS

v decembri roku 1918. Poslanec NZ za HSĽS. Roku 1939 sa stal ministrom školstva a v tejto funkcii pôsobil do septembra 1944. Zaslúžil sa o rozvoj všetkých stupňov slovenského školstva. Vo funkcii ministra sa angažoval v prospech prenasledovaných slovenských Židov, za čo mu vyslovili osobitné poďakovanie (→ 10. 9. 1944). Napriek tomu ho po vojne odsúdili na 3 roky väzenia († 27. 1. 1959).

- **1895** vo Viedni zomrel historik, profesor Viedenskej univerzity Jozef Karol Danko (* 28. 1. 1829).
- **1921** v Michaľanoch sa narodil Julo Zborovjan, básnik, prekladateľ, autor kníh pre deti a dramaturg. Bezmála tri desaťročia pôsobil v Štátnom divadle v Košiciach († 20. 10. 1974).

- **1982** v Bratislave zomrel, básnik a literárny kritik, prekladateľ a šéfredaktor *Kultúrneho života* Michal Chorváth (* 28. 2. 1910).

15. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

- **1348** uhorské vojsko porazilo pri juhotalianskom meste Capua neapolskú armádu. Bolo to najvýznamnejšie vojenské víťazstvo v ťažení kráľa Ľudovíta I., ktorým sa snažil zaistiť si dynastické nároky na Neapolské kráľovstvo.
- **1392** uhorský kráľ Žigmund zasnúbil svoju staršiu sestru Margitu s rakúskym arcivojvodom Ernestom Habsburským a ako veno jej postúpil mesto Skalicu a tri hradné panstvá na území Nitrianskej stolice.
- **1539** vyslanci uhorského kráľa Jána I. Zápoľského, medzi ktorými bol kancelár Štefan Verbőci, vacovský biskup Štefan Brodarič a hornouhorský kapitán Peter Perínsky, prišli do Krakova, aby v mene svojho panovníka požiadali o ruku Izabelu, dcéru poľského kráľa Žigmunda. Ich žiadosti poľský kráľ po dlhšom váhaní vyhovel.
- **1620** v Bratislave uzavreli české, moravské, sliezske, rakúske a uhorské protestantské stavy tzv. večné spojenectvo.
- **1666** uhorský kráľ Leopold I. vymenoval Juraja Selepčéniho-Pohronca za ostrihomského arcibiskupa.
- **1776** nariadením Márie Terézie bolo zriadené Banskobystrické, Spišské a Rožňavské biskupstvo. Vznikli rozdelením Ostrihomskej a Jágerskej diecézy.
- **1845** uhorský kráľ Ferdinand V. povolil Ľudovítovi Štúrovi vydávanie slovenských politických novín.
- **1858** územie severného Slovenska postihlo zemetrasenie. Jeho epicentrum bolo v oblasti vrchu Minčol neďaleko Žiliny.
- **1878** v Skalici začal vychádzať časopis *Korouhev na Sionu,* orgán evanjelickej cirkvi.
- **1895** po abdikácii ministerského predsedu Alexandra Wekerleho cisár František Jozef vymenoval novú uhorskú vládu na čele s barónom Deziderom Bánfim. Vláda bola pri moci do 26. 2. 1899 a vyznačovala sa bezohľadným maďarizačným tlakom.
- **1927** v súvislosti s prísľubom decentralizácie a reformy politickej správy najsilnejšia politická strana Slovákov HSĽS vystúpila z opozície a vstúpila do vlády tzv. panskej koalície na čele s premiérom Antonom Švehlom. Získala ministerstvo zdravotníctva (Jozef Tiso) a ministerstvo pre unifikáciu zákonov (Marek Gažík). V októbri 1929 opustila vládnu koalíciu.

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1771** v Trnave sa narodil Anton Palšovič, katolícky kňaz, cirkevný hodnostár, rektor kňazského seminára v Bratislave a slovenský náboženský spisovateľ († 3. 2. 1864).
- **1783** v Brezne sa narodil Daniel Matej Kmeth, hvezdár a pedagóg († 20. 6. 1825).
- **1804** v Kremnici sa narodil Felix Schulcz, dôstojník cisárskej armády. Na jeseň roku 1848 sa prihlásil do honvédskeho vojska a v hodnosti kapitána vycvičil 17. tekovský honvédsky prápor. S týmito vojakmi sa vyznamenal vo viacerých bitkách v rokoch 1848/1849. Schulczov prápor, pozostávajúci prevažne zo Slovákov, sa stal legendárnou vojenskou jednotkou uhorského revolučného vojska. Jeho veliteľ bol povýšený na brigádneho generála a dostal čestné prímenie Bátori (Smelý) († 8. 3. 1885).

- **1813** v Nových Zámkoch zomrel katolícky kňaz,

Miesto posledného odpočinku Antona Bernoláka

Prvé slovenské politické noviny (1845). Ľudovít Štúr podal Kráľovskej miestodržiteľskej rade žiadosť o povolenie vydávať noviny už v máji 1842. Žiadosť podporili evanjelickí superintendenti František Samuel Stromský, Ján Seberíni a Pavel Jozefi, 44 katolíckych kňazov Nitrianskej diecézy a 200 slovenských zemanov. Keď odpoveď neprichádzala, Štúr vo februári 1843 podal druhú žiadosť. Takmer 2 roky trvalo, kým prišlo panovníkovo povolenie. Až 1. 8. 1845 mohlo vyjsť prvé číslo novín písaných nedávno uzákonenou štúrovskou slovenčinou s názvom *Slovenskje národňje novini.* Vychádzali v Bratislave, kde sa vtedy koncentroval slovenský politický život. Redakcia sídlila na Panenskej ulici. Vydavateľom a hlavným redaktorom bol Ľudovít Štúr. V redakčnej práci mu pomáhali najmä Peter Kellner-Hostinský, Bohuslav Nosák, Janko Štúr a neskôr Mikuláš Dohnány. Noviny vychádzali dvakrát do týždňa – v utorok a piatok – v náklade 400 kusov. Raz za dva týždne bola ich súčasťou aj osobitná príloha venovaná spoločenským a hospodárskym otázkam s názvom *Orol tatránski.* Prehĺbili informovanosť o národných problémoch Slovákov a prispeli k rozšíreniu spisovnej slovenčiny. Nový tlačový zákon, prijatý snemom na jar roku 1848, vyžadoval na vydávanie politického periodika vysokú kauciu, a tak v júni toho istého roka noviny prestali vychádzať.

SLOVENSKJE

NÁRODŇJE NOVINI.

1. Číslo. Pjatok d. 1. Kłasna. 1845

Čo chcheme s novinami naššimi?

kodifikátor slovenčiny a zakladateľ Slovenského učeného tovarišstva Anton Bernolák (* 3. 10. 1762).
- **1907** v Nitre sa narodil Edmund Massányi, maliar a ilustrátor. Maľoval a reštauroval aj kostolné fresky, venoval sa knižnej i časopiseckej ilustrácii († 29. 11. 1966).
- **1920** v Trnave sa narodil Anton Malatinský, futbalový reprezentant a tréner. Vybudoval zo Spartaku Trnava vynikajúce futbalové mužstvo, ktoré v rokoch 1967 –1973 päťkrát získalo titul majstra Československa a úspešne bojovalo aj v európskych pohárových súťažiach († 1. 12. 1992).
- **1920** v Stredných Plachtinciach sa narodil herec Július Pántik († 25. 8. 2002).
- **1924** v Seredi sa narodil Alexander Noskovič, divadelný historik a teoretik, kritik a režisér († 15. 6. 1975).
- **1960** v Bratislave zomrel akademický maliar a ilustrátor Ľudovít Kudlák (* 14. 3. 1890).
- **1974** v Bratislave zomrel huslista primáš Eugen Farkaš (* 4. 9. 1919).
- **1976** v Bratislave zomrel maliar, grafik, karikaturista, ilustrátor a spisovateľ Štefan Bednár (* 5. 5. 1909).
- **1995** v Štrbe zomrel muzeológ a etnológ Peter Švorc (* 6. 6. 1932).

16. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

- **1556** rímsko-nemecký cisár a španielsky kráľ Karol V. sa vzdal titulu cisára v prospech svojho mladšieho brata, uhorského i českého kráľa a rakúskeho arcivojvodu Ferdinanda I. Odvtedy si všetci rakúski Habsburgovci panujúci aj v Uhorsku udržali titul rímsko-nemeckého cisára až do zániku ríše roku 1806, s výnimkou rokov 1742 – 1745, keď bol cisárom bavorský kniežа Karol Albrecht, a rokov 1745 – 1765, keď cisárska koruna pripadla manželovi Márie Terézie Františkovi Štefanovi I. Lotrinskému.
- **1620** sedmohradský kniežа a vodca protihabsburského odboja v Uhorsku Gabriel Betlen uzavrel v Bratislave s vyslancami Ferdinanda II. deväťmesačné prímerie.
- **1810** bolo v Bratislave a na západnom Slovensku silné zemetrasenie, ale nenapáchalo významnejšie škody.
- **1849** v bitke pri Turčeku neďaleko Kremnice porazili cisárske vojská generála Kristiana Götza, pod ktorým bojovali aj slovenské dobrovoľnícke oddiely, uhorské gardy. Gardisti mali 54 mŕtvych a 60 ranených.
- **1919** v Ružomberku začal vychádzať denník *Slovák,* noviny najsilnejšieho politického hnutia na Slovensku – SĽS, od roku 1925 HSĽS. V období medzivojnovej ČSR bol tento najvplyvnejší denník na Slovensku častým objektom perzekúcie štátnych orgánov († 25. 5. 1922).

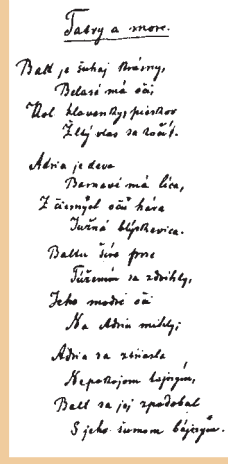

Cena 80 hal.
Slovák
Bratislava, v utorok 16. augusta 1921 — Zakladateľ a vodca † Andrej Hlinka

- **1921** v Ľubochni sa zišli zástupcovia ľavicového krídla Československej sociálnodemokratickej strany a prijali 21 podmienok na vstup do Komunistickej internacionály. Tým fakticky založili komunistickú stranu.
- **1929** poslanci HSĽS rokovali o tzv. Tukovej afére, keď podpredseda strany a poslanec Vojtech Tuka bol zbavený imunity a uväznený († 1. 1. 1928). Poslanci Ferdiš Juriga a Florián Tománek vystúpili s ostrou kritikou Tuku. O mesiac ich vylúčili zo strany.

Kollárov dom v Ľubochni, kde sa konal ustanovujúci zjazd strany

Svetozár Hurban Vajanský (16. 1. 1847 – 17. 8. 1916). Bol najstarším synom národného buditeľa Jozefa Miloslava Hurbana a Anny, rod. Jurkovičovej. Po skončení právnického štúdia v Bratislave istý čas pôsobil ako advokát v Námestove a Liptovskom Mikuláši. Po návrate z vojenského ťaženia v Bosne a Hercegovine roku 1878 sa stal redaktorom *Národných novín* a natrvalo sa usadil v Martine. Tri desaťročia stál na čele slovenského verejného života. Bol plodným spisovateľom, básnikom, publicistom, estétom, literárnym kritikom. Umelecký talent, zrelosť myšlienok a osobná neohrozenosť ho predurčili na to, aby sa v poslednej štvrtine 19. storočia stal všeobecne rešpektovaným duchovným vodcom slovenského národa. Bol neúprosným bojovníkom za národné práva Slovákov a za svoje politické články bol niekoľkokrát väznený. Ako ideológ SNS stál na zásadách konzervativizmu, slovanskej vzájomnosti, ktorá miestami prerastala až do nekritického rusofilstva. V prvotine *Tatry a more* sa predstavil ako zrelý básnik nového poetického výrazu smerujúcemu k realizmu. Hoci v ďalšom období sa jeho básnické dielo rozšírilo, ťažiskom jeho tvorby bola próza a aktuálna publicistika. Romány *Suchá ratolesť* a *Kotlín* sú majstrovskými sondami do života slovenskej spoločnosti na prelome 19. a 20. storočia. Roku 1881 vzkriesil a dlhé roky redigoval časopis *Slovenské pohľady.*

Tatry a more.

Bolí je šuhaj Janíčeg,
Bolasí má oči;
Bol slovenskyj spisateľ
Žilý vlas za noci.

Adria je deva
Barnavé má líca,
Z úcnyjch očí hľadí
Tužná blyskavica.
Ballu širo pre
Tužením za zdroky,
Jeho modré oči
Na Adriu miľujú.
Adria za zrkadlo
Nepretržjem bijejom,
Ballu sa jej zpodobal
S jeho šumom bijejom.

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1847** v Hlbokom sa narodil Svetozár Hurban Vajanský, básnik a prozaik, literárny kritik († 17. 8 1916).
- **1847** v Sklabinej sa narodil Kálmán Mikszáth, maďarský spisovateľ a novinár, ktorý námety na svoje literárne diela čerpal predovšetkým zo slovenského prostredia († 28. 5. 1910).
- **1851** v Stupave sa narodil Štefan Burján, rakúsko-uhorský politik a diplomat. V rokoch 1903 – 1912 bol spoločným ministrom financií a za vojny bol aj ministrom zahraničia Rakúsko-Uhorska. Za služby bol odmenený grófskym titulom a predikátom de Rajec, kde mal korene po predkoch († 20. 10. 1922).

- **1884** v Jabloňovom zomrel katolícky kňaz, publicista a národovec Ján Galbavý (* 29. 12. 1800).
- **1888** voViedni zomrel maliar, kresliar a litograf Karol Ľudovít Libai (* 13. 5. 1816).

Pohľad na Banskú Bystricu, akvarel, 1883

- **1905** v Plzni sa narodil Václav Mencl, historik umenia, autor základných diel o dejinách stredovekej architektúry na Slovensku († 28. 7. 1978).
- **1910** v Dioseku (dnes Sládkovičovo) sa narodil Július Lörincz, maliar, grafik a novinár, dlhoročný šéfredaktor denníka *Új szó* († 14. 12. 1980).
- **1916** v Budapešti zomrel popredný lekársky odborník v oblasti röntgenológie Vojtech Alexander (* 31. 5. 1857).
- **1917** v Párnici sa narodil Andrej Melicherčík, etnológ a folklorista († 30. 5. 1966).
- **1951** v Bratislave zomrel architekt Klement Šilinger (* 15. 11. 1887).

17. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

- **1472** uhorský kráľ Matej Korvín listom oznámil z tábora pri obci Hubina svojmu spojencovi moravskému grófovi Zdenkovi Šternberkovi, že poľský následník Kazimír, ktorý sa chcel zmocniť uhorského trónu, bol pri Nitre porazený a vyhnaný z krajiny.
- **1475** v bitke na rieke Rakovec (Rumunsko) spojené vojská Moldavského kniežatstva a Uhorska porazili 100-tisícovú tureckú armádu.
- **1902** v Bratislave začala výrobu Cvernová fabrika, ktorá sa na dlhý čas stala jedným z najvýznamnejších priemyselných podnikov mesta.

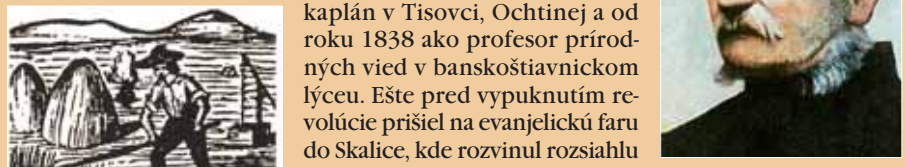

Cvernová fabrika v Bratislave

- **1910** po abdikácii vlády Alexandra Wekerleho zostavil gróf Karol Khuen-Héderváry novú uhorskú vládu. Úradovala do 22. 4. 1912. Vyznačovala sa kumulovaním funkcií. Ministerský predseda zároveň zastával funkciu ministra vnútra, ministra pri osobe panovníka a ministra pre Chorvátsko, Slavóniu a Dalmáciu.

Daniel Gabriel Lichard (17. 1. 1812 – 17. 11. 1882). Bol jedným z tých slovenských národovcov, ktorí dokázali účinne spájať svoje literárne a vedecké práce s výchovou širokých ľudových vrstiev. Počas štúdií na evanjelickom lýceu v Bratislave spolu s Karolom Štúrom stál pri zrode Spoločnosti československej. Po ukončení teológie pôsobil ako evanjelický kaplán v Tisovci, Ochtinej a od roku 1838 ako profesor prírodných vied v banskoštiavnickom lýceu. Ešte pred vypuknutím revolúcie prišiel na evanjelickú faru do Skalice, kde rozvinul rozsiahlu vydavateľskú a hospodársku činnosť. Za revolúcie bol členom slovenskej deputácie, ktorá od cisára Františka Jozefa v marci 1849 žiadala zriadenie slovenského kniežatstva. Po roku 1849 sa sústredil na novinársku a vydavateľskú činnosť. Bol redaktorom vládnych *Slovenských novín,* zostavovateľom populárneho kalendára *Domová pokladnica.* V Skalici vydával od roku 1863 prvý slovenský hospodársky časopis *Obzor.* Bol neúnavným šíriteľom osvety. Napísal vyše 20-tisíc článkov, vydal 90 zväzkov kníh a brožúr. Život roľníkov sa snažil pozdvihnúť zakladaním sporiteľní a družstiev. Keďže na svoju osvetovú činnosť nedostal žiadnu finančnú podporu, do vydávania investoval takmer celý majetok a na sklonku života trel veľkú biedu.

Ilustrácia z Domovej pokladnice

- **1921** bola založená Čs. obec legionárska, organizácia združujúca legionárov. V období prvej ČSR mala aj významný politický vplyv.
- **1933** pastiersky list slovenského katolíckeho biskupského zboru varoval pred snahami o zavedenie povinného civilného sobáša, umelého ukončenia tehotenstva, eutanázie a proti školským reformám obmedzujúcim vyučovanie náboženstva na školách.

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1624** v Krupine zomrel taverník Tomáš Erdődy, jeden z najúspešnejších veliteľov protitureckých bojov, majiteľ panstva Smolenice a Dobrá Voda (* 1558).
- **1812** v Slovenskej Ľupči sa narodil Daniel Gabriel Lichard, evanjelický kňaz, stredoškolský učiteľ, novinár, vydavateľ a slovenský národovec.
- **1883** vo Viedni zomrel maliar a vynálezca Jozef Božetech Klemens (* 8. 3. 1817).
- **1887** v Banskej Bystrici zomrel kuchár Ján Babilon, autor prvej slovenskej kuchárskej knihy (* okolo 1800 Radvaň, dnes súčasť Banskej Bystrice).
- **1920** vo Viedni zomrel maliar Bartolomej Dominik Lippai (* 21. 9. 1864).
- **1928** v Czarnej Góre (Poľsko) sa narodil Ľudovít Korkoš, sochár. V rezbárskom diele sa inšpiroval najmä ľudovou výtvarnou tradíciou. Bol autorom plastík, pamätníkov, vystavoval aj v zahraničí († 24. 12. 1992).
- **1966** v Bratislave zomrela režisérka a herečka Magda Husáková-Lokvencová (* 13. 9. 1916).
- **1984** v Bratislave zomrel prozaik, satirik, humorista Vlado Bednár (* 11. 2. 1941).

18. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

- **1562** pápež Pius IV. otvoril tretie a rozhodujúce rokovanie Tridentského koncilu. Záujmy uhorských katolíkov na ňom zastupoval záhrebský biskup Juraj Drašković a pätkostolský biskup Ondrej Dudič. Koncil uskutočnil reformu katolíckej cirkvi a pre Čechy a časť Uhorska povolil používanie kalicha pri prijímaní. Snahy uhorskej katolíckej hierarchie o zrušenie celibátu neboli akceptované.
- **1850** vyšlo cisárske nariadenie upravujúce činnosť novej bezpečnostnej zložky – žandárstva. Žandári mali osobnou prítomnosťou dozerať na pokoj a poriadok v mestách a obciach v rámci okruhu svojej pôsobnosti. Okrem toho mali sledovať všetky štátu nebezpečné a nepriateľské živly. Za zatknutie takýchto osôb dostávali osobitnú odmenu, čo viedlo najmä v období neoabsolutizmu v 50. rokoch 19. storočia k mnohým neopodstatneným zásahom.
- **1918** vlnou štrajkov vrcholila nespokojnosť so zhoršujúcou sa sociálnou situáciou. Do štrajku vstúpili zamestnanci železníc v Nových Zámkoch, vo Vrútkach a Zvolene. Štrajky prepukli aj v Bratislave, Banskej Štiavnici a Handlovej. Proti štrajkujúcim zakročila polícia a vojsko.
- **1919** v Zrkadlovej sieni paláca vo Versailles (Francúzsko) sa začala mierová konferencia, ktorú zvolali štáty Dohody s cieľom zabezpečiť pre povojnovú Európu spravodlivosť v územných, vo finančných a v ekonomických otázkach. Slováci na nej nemali osobitné zastúpenie napriek tomu, že táto požiadavka bola súčasťou *Deklarácie slovenského národa,* prijatej v Martine 30. októbra 1918. V auguste 1919 sa poslanci Národného zhromaždenia Andrej Hlinka a Pavol Jehlička spolu s redaktorom novín *Slovák* Štefanom Mnoheľom podujali na cestu do Paríža, aby oboznámili účastníkov konferencie so slovenským stanoviskom, ale ich úsilie bolo zmarené. Konferencia trvala do 21. 1. 1920.

■ **1939** v Bratislave sa prvý raz zišiel Snem Slovenskej krajiny. Za jeho predsedu bol zvolený Martin Sokol.

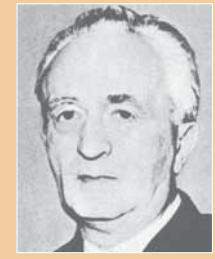

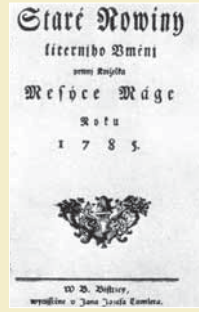
■ **1956** v priestore Levočských vrchov havarovalo dopravné lietadlo linky Košice – Bratislava. Z 26 cestujúcich a členov posádky zahynulo 22 ľudí. Podľa zmanipulovanej oficiálnej správy príčinou havárie bola zrážka s balónom, pomocou ktorého boli na územie ČSR dopravované letáky s protikomunistickým obsahom.

NARODILI SA A ZOMRELI

■ **1755** v Zemianskom Vrbovku sa narodil Ondrej Plachý, evanjelický kňaz, publicista, pedagóg a historik. Bol iniciátorom založenia Slovenskej učenej spoločnosti v Banskej Bystrici a v roku 1786 vydával *Staré noviny literního umění,* druhé tlačené periodikum v slovenskom jazyku († 7. 10. 1810).

Dionýz Ilkovič (18. 1. 1907 – 3. 8. 1980). Je to jeden z najvýznamnejších slovenských vedcov 20. storočia. Po skončení štúdií na Prírodovedeckej fakulte Karlovej univerzity v Prahe pracoval ako nehonorovaný asistent u neskoršieho držiteľa Nobelovej ceny Jana Heyrovského, s ktorým rozpracoval teoretické základy polarografie. Bol autorom tzv. Ilkovičovej rovnice, vyjadrujúcej závislosti v modernej elektrochémii. Ako vysokoškolský pedagóg vychoval na SVŠT a Prírodovedeckej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave špičkových fyzikov. Zaslúžil sa aj o vznik Matematického a Fyzikálneho ústavu SAV v Bratislave.

Staré Nowiny
literního Umění
Měsýce Máge
Roku
1785.

Titulná strana Starých novín literního umění

■ **1783** v Bystričke pri Martine sa narodil Matej Daniel Ševrlai, profesor jazykov, teológie a vlastivedných predmetov na evanjelickom lýceu v Bratislave, predseda Spoločnosti československej († 7. 4. 1840).
■ **1841** v Banskej Bystrici zomrel priekopník moderného lesníctva na Slovensku Jozef Dekret-Matejovie (✻ 12. 7. 1774).
■ **1901** v Martine sa narodila Anna Gašparíková-Horáková, historička, knihovníčka u prezidenta ČSR Tomáša G. Masaryka († 15. 12. 1968).

■ **1907** v Šarišskom Štiavniku sa narodil Dionýz Ilkovič, fyzik.
■ **1914** v Moháči (Maďarsko) sa narodil Eugen Nevan (pôv. Neufeld), slovenský maliar a grafik († 16. 10. 1967).
■ **1915** v Clevelande (USA) zomrel katolícky kňaz, publicista a organizátor slovenského života v Amerike Štefan Furdek (✻ 2. 9. 1855).
■ **1925** v Bratislave zomrel katolícky kňaz a spisovateľ Bartolomej Revický (✻ 24. 8. 1850).
■ **1926** v Budapešti zomrela slávna operná speváčka a herečka Lujza Blahová-Reindlová (✻ 5. 9. 1850).
■ **1932** v Lučenci sa narodil Viliam Bukový, hudobný skladateľ. Presadil sa najmä ako autor filmovej hudby († 31.7.1968).
■ **1956** pri leteckej katastrofe nad Levočskými vrchmi neďaleko Torysiek zahynul literárny historik a bibliograf Jozef Bánsky (✻ 31. 12. 1919)
■ **2000** v Bratislave zomrel básnik a prekladateľ Július Lenko (✻ 10. 12. 1914).

19. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

■ **1242** uhorský kráľ Belo IV. požiadal Svätú stolicu, aby mu poskytla vojenskú pomoc a povolila mu križiacku výpravu proti Tatárom, ktorí sa pripravovali na prekročenie zamrznutého Dunaja. Požadovanej pomoci sa však nedočkal.

■ **1853** skončilo sa provizórium a zaviedla sa definitívna organizácia politickej správy v Uhorsku, ktorá zakotvila modernú administratívu. Krajina bola rozdelená na 5 dištriktov, z ktorých Bratislavský a Košický ležali na území Slovenska. Kompetencia žúp zostala obmedzená len na daňovú a politickú oblasť, súdna právomoc sa od nich odčlenila. Župy spravovali administrátori a členili sa na okresy. V každom z nich pôsobil finančný, daňový a správny úrad, ako aj okresný súd.
■ **1863** po fyzickom incidente medzi maďarskými a slovenskými študentmi vylúčila vyšetrovacia komisia z evanjelického lýcea v Bratislave troch slovenských študentov.
■ **1993** Slovenská republika bola na odporúčanie Bezpečnostnej rady prijatá do OSN ako 180. členský štát. Vstupný prejav pred auditóriom Valného zhromaždenia predniesol minister zahraničných vecí Milan Kňažko.

■ **2006** Neďaleko obce Telkibanya v severovýchodnom Maďarsku havarovalo transportné lietadlo Slovenskej armády AN-24. Zo 45 pasažierov haváriu prežil len jediný.

NARODILI SA A ZOMRELI

■ **1804** v Pešti zomrel jeden z najvyšších vojenských veliteľov habsburskej armády v bojoch s Francúzskom maršal Pavol Krai (✻ 5. 2. 1735).
■ **1886** v Dohňanoch sa narodil Ivan Bielek, novinár, publicista a politik amerických Slovákov. Bol nútený vysťahovať sa s otcom do USA. Stal sa čestným predsedom

Perzekúcia slovenských študentov. Po incidente roku 1863 vylúčila vyšetrovacia komisia z evanjelického lýcea v Bratislave troch slovenských študentov: Štefana Fajnora, Jána Marečka a Jozefa Černáka. Deviati ďalší (Ján Mocko, Viktor Rohoň, Ján Fiala, Ján Kyncel, Július Štúr, Martin Bzdúch, Michal Trslín, Pavel Jurenka a Pavel Beblavý) dostali *consilium abeundi* – príkaz opustiť školu, ale mohli ďalej študovať. K vylúčeným sa zo solidarity pripojili aj Pavol Štefánik a Miloš Kulíšek. Pôvodcovia incidentu, traja maďarskí študenti, boli odsúdení na troj-, dvoj- a jednohodinový karcer. Odchod pätnástich slovenských študentov pripomínal udalosť spred dvoch desaťročí, keď na protest proti suspendovaniu Ľudovíta Štúra opustili lýceum deväťnásti Slováci. Väčšina vylúčených študentov doštudovala na katolíckom gymnáziu v Banskej Bystrici a na evanjelických lýceách v Prešove a Banskej Štiavnici. Štefan Fajnor vyštudoval vo Viedni právo.

Slovenskej ligy. Podporoval čs. zahraničný odboj, patril medzi signatárov *Pittsburskej dohody*. Po vzniku ČSR nekompromisne žiadal jej naplnenie († 31. 10. 1942).

- **1890** vo Frymburku-Blatnej (Česko) sa narodil Jan Hála, maliar pôsobiaci na Slovensku. Hlavným námetom jeho výtvarnej tvorby sa stal život v rázovitej podtatranskej obci Važec († 17. 5. 1959).

Važecká nevesta, *olej, 1938*

- **1915** vo Viedni zomrel evanjelický kňaz, profesor na Viedenskej univerzite, spisovateľ a slovenský národovec Ján Michal Seberiny (* 14. 2. 1825).
- **1920** v Krásnej nad Hornádom sa narodil Michal Lacko, katolícky kňaz, cirkevný historik, profesor Gregoriánskej univerzity v Ríme a zakladateľ Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme († 21. 3. 1982).
- **1924** v Ružomberku sa narodil Róbert Dúbravec, maliar, grafik a ilustrátor. Bol aj členom ÚV KSS a predsedom Zväzu slovenských výtvarných umelcov († 8. 11. 1976).

- **1948** v Martine zomrel prozaik, literárny historik, publicista a doživotný správca Matice slovenskej Jozef Škultéty (* 25. 11. 1853).
- **1969** v Prahe na následky ťažkých popálenín zomrel vysokoškolský študent Jan Palach. Na protest proti ústupkom okupantom a postupnému odklonu od demokratizačného kurzu sa 16. 1. 1969 na Václavskom námestí polial horľavinou a podpálil. Po jeho smrti nasledovali prejavy solidárnosti s jeho činom i zosilnené protesty proti nastupujúcemu normalizačnému režimu. Študenti na bratislavskej univerzite začali protestnú hladovku, na ktorú však zakrátko väčšina z nich doplatila vylúčením zo štúdia alebo rôznymi inými postihmi (* 11. 8. 1948).

- **1980** v Bratislave zomrel textár tanečných piesní a libretista Pavol Braxatoris (* 4. 2. 1909).

20. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

- **1064** v maďarskom meste Ráb bola prostredníctvom uhorských biskupov uzavretá dohoda, ktorá na istý čas ukončila dynastické spory v rode Arpádovcov. Kráľom sa stal Šalamún, jeho bratranci boli ustanovení za vojvodov. Ladislav (Svätý) sa stal vojvodom v Nitre, Gejza a Lambert vojvodami v Biharsku.

- **1332** uhorský kráľ Karol I. udelil za zásluhy magistra Demetra jeho poddaným z Hanušoviec také výsady, aké malo mesto Prešov. Súčasne im povolil konať trh každú sobotu.
- **1344** uhorský kráľ Ľudovít I. na žiadosť komesa Jakuba, bratislavského richtára, udelil Bratislave právo konať výročný trh na sviatok sv. Vavrinca (10. 8.). Ďalšou listinou nariadil bratislavskému županovi, aby sa postaral o bezpečnosť všetkých, ktorí sa zúčastnia na výročnom trhu.
- **1692** po bitke pri Zernesti (Rumunsko) bol kurucmi zajatý cisársky generál Donatus Heissler vymenený za Helenu Zrínsku, manželku Imricha Tökölihо, ktorá bola internovaná vo Viedni.
- **1826** uhorský snem požiadal panovníka, aby sa popri latinskom znení schválených zákonov robil aj ich hodnoverný preklad do maďarského jazyka. František I. žiadosti vyhovel, no trval na tom, aby hodnoverný text používaný v súdnictve zostal aj naďalej v latinskom znení.
- **1939** prezident ČSR Emil Hácha na návrh slovenského snemu vymenoval tretiu vládu Slovenskej krajiny. Jej predsedom sa stal opäť Jozef Tiso, ktorý zastával aj funkciu ministra vnútra. Spomedzi šiestich členov vlády dvaja neboli členmi HSĽS.
- **1946** v Bratislave sa konala ustanovujúca konferencia Strany práce. Za svojho predsedu si delegáti zvolili Ivana Dérera. Po deviatich mesiacoch sa premenovala na Sociálnodemokratickú stranu na Slovensku, v novembri 1947 sa zjednotila s českými sociálnymi demokratmi a napokon s komunistami.

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1612** v Prahe zomrel rímsko-nemecký cisár, do roku 1608 uhorský a do roku 1611 český kráľ Rudolf II. (I.). Trpel syfilisom, ktorý na sklonku života skomplikovala aj tuberkulóza. Pre melancholické stavy a nezáujem o politické záležitosti ho mladší brat Matej zbavil vlády v Rakúsku, Uhorsku a napokon aj v Čechách. Roku 1611 mu zostal len titul rímsko-nemeckého cisára, pražské sídlo, štyri panstvá a doživotná renta (* 8. 7. 1552).
- **1623** v Ľubici sa narodil Ján Serpilius, vynikajúci znalec svetského a cirkevného práva, právny zástupca piatich východoslovenských miest († 1. 12. 1686).
- **1700** v Skalici sa narodil Pavel Doležal, evanjelický kňaz, pedagóg, jazykovedec a básnik.
- **1707** vo Viedni zomrel ostrihomský arcibiskup, kardinál a krajinský hodnostár Leopold Kolonič. Maďarskí historici mu dodatočne vyčítali poslovenčovanie katolíckej cirkvi a kléru (* 26. 10. 1631).
- **1793** v Chyžnom na Orave (dnes Poľsko) sa narodil Tomáš Červeň, katolícky kňaz, cirkevný hodnostár, prepošt Banskobystrickej kapituly. Patril medzi

Pavel Doležal (20. 1. 1700 – 29. 11. 1778). Pôvodne mal byť súkenníkom, ale z rodnej Skalice napokon viedli jeho cesty za vzdelaním do Šopronu a Győru (Maďarsko). Po absolvovaní stredných škôl vyštudoval teológiu vo Wittenbergu (Nemecko). Spočiatku pôsobil ako učiteľ v Bratislave a v rokoch 1743 – 1746 ako dvorný kazateľ a vychovávateľ v rodine Príleských v Zemianskom Podhradí. Pravdepodobne z iniciatívy príslušníkov tejto slovenskej šľachtickej rodiny napísal svoje najvýznamnejšie dielo – *Grammatica slavico-bohemica* (Slovensko-česká gramatika), ktoré vyšlo v Bratislave roku 1746. Kniha poslúžila Antonovi Bernolákovi pri kodifikácii slovenčiny. Doležal bol aj autorom modernej viacrečovej učebnice latinčiny s názvom *Donatus latino-germanico-hugarico-bohemicus,* slovenských učebníc a náboženských veršov. Posledných 15 rokov života strávil ako kňaz vo Vyšnej Boci.

DONATVS
LATINO-GERMANICO-
HVNGARICO-BOHEMICVS,
QVEM,
VT DESIDERATA DONARET
FACILITATE
QVÆ TIRONIBVS LINGVÆ LATINÆ,
VELVTI
IN TABVLIS
QVIBVSDAM AD TOLLENDVM
ET
PAVLLVS DOLESCHALIVS.
POSONII,

veľkých podporovateľov národno-kultúrnych snáh Slovákov. Na činnosť Matice slovenskej venoval 2 000 zlatých a na SSV 1 200 zlatých († 27. 4. 1876).

■ **1842** v Budapešti sa narodil Mikuláš Konkoly-Thege, astronóm. Roku 1867 začal v Starej Ďali (dnes Hurbanovo) z vlastných prostriedkov budovať observatórium, ktoré patrilo k najmodernejšie vybaveným v Európe. Jeho vedecké úspechy dokumentuje nielen množstvo vedeckých prác (z nich najobsiahlejšie dielo *Praktický návod k astronomickým pozorovaniam,* ktoré malo 914 strán a 345 ilustrácií), ale aj medzinárodné uznanie. Roku 1910 pozoroval Halleyho kométu. Hurbanovské observatórium pracuje aj v súčasnosti († 17. 2. 1916).

Observatórium v Hurbanove

■ **1881** v Jasove zomrel banský inžinier a historik, profesor na Banskej a lesníckej akadémii v Banskej Štiavnici Gustáv Faller (* 2. 3. 1816).

■ **1922** v Boržome (Gruzínsko) sa narodil Oto Smik, slovenský letec a dôstojník, ktorý sa vyznamenal v 2. svetovej vojne.

Patril medzi piatich najlepších čs. letcov vo Veľkej Británii. Bol veliteľom perute *Royal Air Force* (RAF). Bol nositeľom najvyššieho britského leteckého vyznamenania, čs. vojenských vyznamenaní a posmrtne dostal aj francúzsky Vojnový kríž († 28. 11. 1944).

■ **1994** v Chicagu (USA) zomrel veliteľ 312. čs. stíhacej perute vo Veľkej Británii, generál letectva a politik Ján Ambruš (* 19. 5. 1899).

■ **1994** v Bratislave zomrel astronóm a astrofyzik Ľubor Kresák (* 23. 8. 1927).

■ **1997** v Bratislave zomrel maliar, grafik a ilustrátor Albín Brunovský (* 25. 7. 1935).

21.
JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

■ **1531** uhorský kráľ Ferdinand I. Habsburský a jeho protivník v boji o korunu uhorský kráľ Ján I. Zápoľský uzavreli vo Vyšehrade (Maďarsko) prímerie na tri mesiace a tak prvý raz prerušili občiansku vojnu. Prímerie sa potom niekoľkokrát predlžovalo.

■ **1826** v Pešti bola založená Matica srbská, kultúrna organizácia Srbov žijúcich v Uhorsku. Stala sa vzorom pre ostatné slovanské národy žijúce v habsburskej monarchii, ktoré si v nasledujúcich desaťročiach zakladali spolky s rovnakým názvom. Ako poslední tak urobili Slováci (4. 8. 1863).

■ **1849** cisárske vojsko generála Čoriča porazilo v bitke pri Banskej Hodruši uhorských gardistov a honvédov, ktorým velil Arthur Görgei. Uhorské jednotky mali 60 mŕtvych a vyše 100 ranených. Ich zvyšky sa po porážke stiahli k Banskej Bystrici.

■ **1945** nemecká protipartizánska jednotka *Edelweiss* vypálila obce Ostrý Grúň a Kľak a povraždila 149 miestnych obyvateľov.

NARODILI SA A ZOMRELI

■ **1779** vo Florencii (Taliansko) zomrel banský odborník a profesor na akadémii v Banskej Štiavnici Krištof Traugott Delius, autor učebnice, ktorá sa stala najvýznamnejším spisom o baníctve v 18. storočí (* 1728).

■ **1823** v Dolnej Strehovej sa narodil Imrich Madáč (Imre Madách), maďarský básnik a dramatik, autor jedinečnej *Tragédie človeka* († 5. 10. 1864).

■ **1835** v Ostrihome zomrel kanonik, náboženský spisovateľ, mecén a podporovateľ národného hnutia Juraj Palkovič (* 24. 4. 1763).

■ **1885** v Budapešti zomrel sochár, popredný predstaviteľ monumentálneho sochárstva Adolf Husár (* 18. 6. 1842).

■ **1897** vo Vítkoviciach (Česko) sa narodil Karol Šmidke (pôv. Schmiedtke),

robotník, politik pôsobiaci na Slovensku. V júli 1943 spolu s Karolom Bacílkom organizoval ilegálne protifašistické hnutie. V septembri 1944 sa stal vedúcim činiteľom SNR a hlavným veliteľom partizánov. Po skončení vojny pôsobil v najvyšších politických funkciách: v rokoch 1945 – 1946 predseda Zboru povereníkov a 1948 – 1950 predseda SNR. Kariéru skončil ako riaditeľ bratislavskej Tesly († 15. 12. 1952).

■ **1913** v Clevelande (USA) zomrel vydavateľ, novinár a evanjelický kňaz Karol Salva (* 1. 8. 1849).

■ **1921** v Trnave sa narodila Mária Prechovská, herečka, dlhoročná členka

SND v Bratislave. Herectvo študovala na Reinhardtovom divadelnom seminári vo Viedni. V rokoch 1944 – 1945 hrala v ochotníckom Akademickom divadle v Trnave. Po skončení vojny sa stala členkou SND v Bratislave. Uplatnila sa aj v televízii a v rozhlase († 5. 11. 1995).

■ **1930** v Prahe zomrel literárny historik, univerzitný profesor a správca Matice slovenskej Jaroslav Vlček (* 22. 1. 1860).

■ **1946** v Novom Meste nad Váhom zomrela národno-kultúrna aktivistka Viera Markovičová-Hurbanová (* 23. 6. 1876).

Nemecké represálie po potlačení SNP. Vypálenie Ostrého Grúňa a Kľaku a vyvraždenie ich obyvateľov bolo najväčšou represívnou akciou nemeckých okupačných jednotiek na území Slovenska, hoci nie ojedinelou. V rámci protipartizánskych akcií boli vypálené i stredoslovenské obce Baláže, Kalište, Kunerád, Kravany a ďalšie, pričom na mnohých miestach postrieľali aj civilné osoby vrátane žien a detí. Na západnom Slovensku bola úplne vypálená obec Skýcov, ale tu Nemci obyvateľstvu dovolili evakuáciu aj s časťou hnuteľného majetku. Na východe sa nacistický teror prejavil počas trestných akcií v obciach Tokajík, Vinné, Poruba pod Vihorlatom a na mnohých ďalších miestach. Celkovo bolo vypálených 60 dedín. Obávaná bola najmä nemecká protipartizánska jednotka *Edelweiss,* pozostávajúca poväčšine zo zajatcov Červenej armády a z dobrovoľníkov naverbovaných na území Sovietskeho zväzu okupovanom Nemcami. V rokoch 1944 – 1945 nacisti povraždili na území Slovenska takmer 4 000 osôb.

Vypálený Sklabinský Podzámok

22. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

- **1402** uhorský kráľ Žigmund udelil právo skladu mestám Bardejov, Levoča, Trnava, Bratislava a Šopron.
- **1451** bol vykonaný prvý slovenský zápis v *Žilinskej mestskej knihe,* ktorá sa dovtedy viedla len v nemeckom a latinskom jazyku.
- **1645** na mierových rokovaniach medzi sedmohradským kniežaťom a vodcom protihabsburského povstania v Uhorsku Jurajom I. Rákocim a poverencami uhorského kráľa Ferdinanda III. v Trnave boli podmienečne prijaté všetky Rákociho požiadavky týkajúce sa zavedenia úplnej náboženskej slobody.
- **1710** pri Romháni (Maďarsko) sa posledný raz stretli vo väčšej bitke kuruci pod velením Františka II. Rákociho a cisárski vojaci, ktorým velil generál Damian Sickingen. Boj sa skončil nerozhodne, no povstalecké vojská z bojiska ustúpili. Bol to posledný významnejší pokus o organizovaný odpor kuruckých povstalcov.
- **1756** kráľovná Mária Terézia zakázala tlačiť a rozširovať nemravné poviedky.
- **1930** na Jakubovom námestí v Bratislave otvorili prvé špeciálne rozhlasové štúdio – budovu Radiojournalu.
- **1944** v Martine začalo pôsobiť Slovenské komorné divadlo.
- **1968** na zasadnutí v Bratislave ÚV KSS zvolil za 1. tajomníka Vasila Biľaka, ktorý nahradil Alexandra Dubčeka v súvislosti s jeho zvolením do funkcie 1. tajomníka ÚV KSČ.

Vasil Biľak (vpravo) s Gustávom Husákom

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1786** vo Vavrečke sa narodil Ján Herkeľ, národný buditeľ, priekopník porovnávacej slavistiky († asi 1853).
- **1794** v Bratislave zomrel jezuita a kňaz, profesor na Trnavskej univerzite Michal Hoffmann (* 19. 8. 1724).

Prvý slovenský zápis v *Žilinskej mestskej knihe* (1451). Hoci väčšinu obyvateľov Žiliny tvorili Slováci, bohatý nemecký patriciát dlho blokoval všetky snahy slovenskej väčšiny presadiť sa v správe mesta. Vzájomné spory nakoniec riešil uhorský panovník Ľudovít Veľký (→ 7. 5. 1381). Ekonomická i kultúrna prevaha žilinských Nemcov sa prejavila aj v mestskej knihe, ktorej základom bolo v roku 1378 po nemecky spísané magdeburské právo. Do roku 1429 sa v nej popri latinských zápisoch vyskytovali aj nemecké zápisy, no nasledujúcich 22 rokov sa viedla iba v univerzálnej latinčine. Prvý slovenský zápis o pokonaní medzi mešťanmi z Bialej v Poľsku a žilinským mešťanom Mikulášom Polákom z 22. 1. 1451 začal novú éru vo vedení *Žilinskej mestskej knihy.* Odvtedy sa slovenčina stala jej hlavným jazykom, čo zároveň svedčí o poslovenčovaní mestského obyvateľstva.

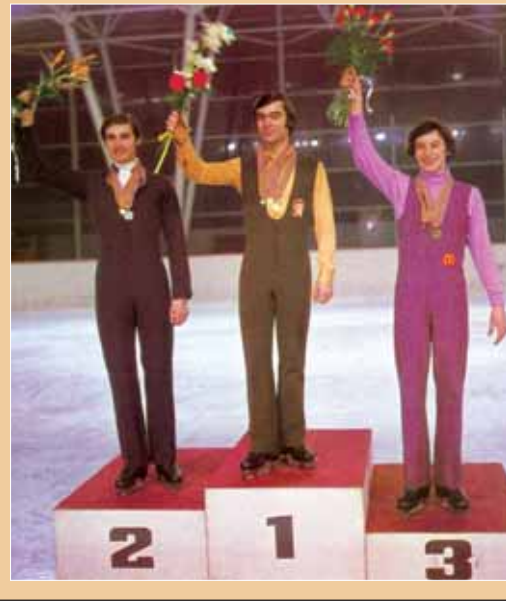

- **1800** v Bratislave sa narodil Ján Jesenák, barón slovenského pôvodu, právnik a politik. V čase revolúcie 1848 – 1849 bol nitrianskym županom a zvláštnym zmocnencom uhorskej vlády na boj so slovenskými dobrovoľníkmi. Za svoje činy sa po potlačení revolúcie zodpovedal cisárskemu vojenskému súdu, ktorý ho odsúdil na smrť obesením († 10. 10. 1849).
- **1860** v Banskej Bystrici sa narodil Jaroslav Vlček, literárny historik a kritik, syn českého profesora na banskobystrickom gymnáziu a dcéry Viliama Paulinyho-Tótha Viery. Pred vznikom ČSR pôsobil v Čechách, ale tvorivé sily z veľkej časti venoval Slovensku. Napísal prvé súborné *Dejiny slovenskej literatúry* (1890). Po roku 1918 ako správca Matice slovenskej pomáhal oživovať slovenskú kultúru († 21. 1. 1930).

- **1868** v Bratislave sa narodil Žigmund Fornheim, ekonóm, spisovateľ. Okrem stavebných plánov svojho rodiska navrhol stavbu kanála Dunaj – Labe. Bol aj autorom plánu na hospodársku sanáciu Európy. Zomrel v koncentračnom tábore.
- **1951** v Bratislave sa narodil Ondrej Nepela, krasokorčuliar, olympijský víťaz, jeden z najvýznamnejších slovenských športovcov 20. storočia.
- **1981** v Bratislave zomrel významný lekár onkológ Alojz Winkler (* 12. 9. 1919).

Ondrej Nepela (22. 1. 1951 – 2. 2. 1989). Ako nádejného krasokorčuliarskeho talentu sa ho ujala trénerka Hilda Múdra. Roky vstával ráno o piatej, aby mohol pred začatím školy dve hodiny trénovať na ľade, a popoludní venoval tréningu ďalšie dve hodiny. Už ako trinásťročný reprezentoval Československo na zimnej olympiáde v Innsbrucku a o dva roky na majstrovstvách Európy v Bratislave získal bronzovú medailu. Postupne získal päť titulov majstra Európy. Zvíťazil aj na majstrovstvách sveta v Lyone roku 1971 a o rok neskôr v kanadskom Calgary. Vyvrcholením jeho športovej kariéry bola zimná olympiáda v japonskom Sappore roku 1972. V roku 1973 na majstrovstvách sveta v Bratislave mu po zmene pravidiel hodnotenia väčšina odborníkov dávala len minimálne šance, avšak Nepela si vynikajúcim krátkym programom udržal prvé miesto získané v jeho najsilnejšej disciplíne – povinných cvikoch – a vo voľnej jazde podal až dych vyrážajúci výkon. Bezchybné päťminútové sólo vyplnené množstvom perfektne zvládnutých skokov a figúr mu prinieslo zisk tretieho titulu majstra sveta. Zároveň sa rozlúčil s aktívnou športovou kariéru a nastúpil ako sólista do americkej ľadovej revue *Holiday on Ice.*

23. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

■ **1623** v Dóme sv. Martina v Bratislave boli slávnostne inštalované relikvie sv. Jána Almužníka.

■ **1674** kráľ Leopold I. potvrdil pápežskú bulu z roku 1671, ktorou bola generálovi paulínskeho rádu daná právomoc udeliť absolventom kláštornej školy v Marianke po vykonaní predpísaných skúšok hodnosť magistra alebo doktora filozofie, prípadne teológie. Kláštorná škola v Marianke sa tak stala treťou vysokou školou na Slovensku aj v Uhorsku. Počas svojej 121-ročnej existencie vychovala množstvo vzdelaných duchovných.

Kláštor v Marianke

■ **1767** kráľovná Mária Terézia patentom zaviedla tereziánsky urbár, ktorým určila rozsah celej sedliackej usadlosti na 18 katastrálnych jutár polí, 7 jutár lúk a tri štvrte jutra intravilánu (spolu asi 12 ha). Urbár vymedzil držiteľovi celej takejto usadlosti robotu na panskom v rozsahu 52 dní so záprahom alebo 104 dní ručne. Želiari (domkári) museli na panskom odpracovať ročne 18 dní, podželiari (hoferi), ktorí nemali ani dom, ani pôdu, 12 dní. Týmto sa však povinnosti poddaných nekončili. Tri dni do roka sa museli so svojím zemepánom zúčastniť na poľovačke, doviezť mu z poľa deviatok, z hory drevo. Zavedením tereziánskeho urbáru slovenským poddaným poklesli povinnosti voči zemepánom o vyše polovicu.

■ **1927** v Plešivci sa konala konferencia robotníkov a drobných živnostníkov, ktorá dala podnet na vznik tzv. plešivského hnutia, namiereného proti odbúravaniu priemyslu na Slovensku.

■ **1945** vláda a Snem SR vydali vyhlásenie o vernosti zásade, že slovenský národ má tak ako iné národy plné prirodzené právo na riadenie vlastných osudov vo vlastnom nezávislom štáte, a preto odmieta úsilie zahraničného a domáceho odboja o obnovenie ČSR.

■ **1960** operou J. B. Foerstera *Eva* začala svoju činnosť Spevohra Divadla J. G. Tajovského v Banskej Bystrici (dnes Štátna opera).

■ **1998** na pozvanie prezidenta SR Michala Kováča sa v Levoči zišlo 11 prezidentov stredoeurópskych a východoeurópskych štátov.

NARODILI SA A ZOMRELI

■ **1734** v Bratislave sa narodil Wolfgang Kempelen, vedec a vynálezca.

■ **1830** v Poprade zomrel evanjelický kňaz, historik a publicista Andrej Fabrici (* 20. 8. 1751).

■ **1832** v Hontianskych Moravciach zomrel evanjelický kňaz, básnik, prekladateľ a literárny historik Bohuslav Tablic (* 5. 9. 1769).

■ **1865** v Ružomberku sa narodila Bohdana Makovická, vydatá Škultétyová, prekladateľka a publicistka († 31. 5. 1935).

■ **1876** v Župčanoch zomrel katolícky kňaz, spisovateľ a historik, významná postava národného života Jonáš Záborský (* 3. 2. 1812).

■ **1892** v Bobrovci zomrel katolícky kňaz Peter Árvai, zakladateľ prvého spolku triezvosti na Slovensku (* 5. 7. 1808).

■ **1906** v Moravskom Lieskovom sa narodila Elena Holéczyová-Hollá, všestranne nadaná umelkyňa. Vynikla predovšetkým ako textilná výtvarníčka, ale bola aj autorkou rozhlasových hier, filmových scenárov a hodnotných publicistických článkov († 5. 12. 1983).

■ **1930** v Žďáre nad Sázavou (Česko) sa narodil Jaroslav Laifer, hudobný skladateľ, dirigent. Pôsobil vo viacerých tanečných orchestroch. Ako skladateľ sa orientoval na džez, ale aj na tanečné piesne, z ktorých vyše stovky skomponoval pre svoju manželku, speváčku Marcelu Laiferovú († 23. 4. 1970).

■ **1940** vo Veľkej Lomnici zomrel maliar Viktor Kiss (* 12. 12. 1902).

■ **1944** v Budapešti zomrel slovenský novinár, spisovateľ a publicista Karol Čečotka (* 8. 9. 1867).

■ **1991** v Bratislave zomrel filmový scenárista Tibor Vichta (* 14. 7. 1933).

Wolfgang Kempelen (23. 1. 1738 – 26. 3. 1804). Bratislavský rodák Wolfgang Kempelen sa stal svetoznámym vďaka svojmu šachovému stroju, ktorého fungovanie je dodnes opradené rúškom tajomstva. Stroj mal podobu fajčiaceho Turka skloneného nad šachovnicou, pod ktorou sa mal nachádzať geniálny šachový stroj. S týmto vynálezom precestoval celú Európu, vyhral takmer všetky šachové partie a porazil aj Napoleona. Kempelen bol synom úradníka. Vyštudoval filozofiu a právo a spočiatku pracoval ako koncipient. Ovládal sedem jazykov, komponoval hudbu, písal drámy. Najviac ho však zaujímala fyzika a mechanika. Svojimi schopnosťami si získal dôveru Márie Terézie i Jozefa II., ktorí ho poverovali rôznymi úlohami. Pri inšpekčných cestách po soľných baniach zmodernizoval ich zariadenie, zavádzal pestovanie nových poľnohospodárskych plodín, bojoval proti zbojníckym bandám, staval divadlo v Budíne a pontónový most v Bratislave a zakladal manufaktúry. Šachový stroj zhotovil na podnet Márie Terézie ako hračku. Rovnakou svetovou atrakciou bol aj jeho hovoriaci stroj, akýsi predchodca gramofónu. Venoval sa výskumu akustiky a systému ľudskej reči, vynašiel písací stroj pre slepcov, zostrojil neobyčajný vodostrek pre cisársku rezidenciu vo Viedni. Jeho experimenty pohltili všetky zarobené peniaze a po smrti Jozefa II. sa tento stav ešte zhoršil. Penziu mu pre podozrenie z účasti na sprisahaní odobrali. Posledné roky prežil zabudnutý, v biede, bez možnosti dokončenia začatých prác.

Kempelenov svetoznámy šachový automat

24. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

■ **1458** na Rákošskom poli pri Pešti po dlhšom rokovaní a pod hrozbou vypuknutia konfliktu medzi znesvárenými stranami bol zvolený sotva 15-ročný Matej Huňady za uhorského kráľa. Panovníkom sa stal vďaka podpore strednej a nižšej šľachty, ako aj silnej huňadyovskej ligy, na ktorej čele stál jeho strýko Michal Siládi. Vtedy sa však zvolený kráľ nachádzal ako rukojemník na dvore Juraja Poděbradského v Prahe. Keď sa Matej zaviazal, že si jeho dcéru Katarínu vezme za manželku, pustil ho český gubernátor na slobodu a dal ho slávnostne odprevadiť až do Skalice.

■ **1688** podžupan Zemplínskej stolice František Klobušický odovzdal kráľovi Leopoldovi I. v Bratislave kniežacie insígnie Imricha Tökölihо. Pozostávali zo sultánovho *athname* (menovacia listina), zo žezla, z opasku a zo zástavy.

■ **1849** vojenský zbor honvédov, ktorému velil generál Arthur Görgei po ťažkých ústupových bojoch v oblasti stredoslovenských banských miest obsadil Banskú Bystricu.

■ **1865** obyvatelia Skalice pozorovali pád veľkého meteoritu.

■ **1946** v Bratislave vyšlo prvé číslo kultúrno-politického a literárno-kritického časopisu *Kultúrny život.* Od roku 1950 bol týždenníkom, ktorý vydával Zväz slovenských spisovateľov. Spočiatku šíril dogmatické komunistické názory v kultúrnej oblasti, začiatkom 60. rokov sa stal tribúnou slobodnejších názorov. Za kritiku okupácie ČSSR roku 1968 a postupného návratu neostalinizmu bolo jeho vydávanie na jeseň roku 1969 zastavené.

Redakcia Kultúrneho života *sídlila na Štúrovej ulici v Bratislave. Dnes o tom svedčí pamätná tabuľa s menami redaktorov.*

NARODILI SA A ZOMRELI

■ **1801** v Bohuniciach sa narodil Michal Godra, básnik, jazykovedec, kultúrny činiteľ dolnozemských Slovákov († 1. 3. 1874).

■ **1852** vo Viedni zomrel evanjelický kňaz a básnik, profesor slovanskej archeológie na Viedenskej univerzite Ján Kollár. Jeho smrť vystupňovala už aj tak dosť napäté vzťahy medzi staroslovákmi – prívržencami používania češtiny ako spisovného jazyka, a mladoslovákmi, ktorí boli za slovenčinu.

Daniel G. Lichard z vládnych *Slovenských novín* v redakčnom článku obvinil mladoslovákov, že majú podiel na Kollárovej smrti. Napäté vzťahy sa podarilo odstrániť až po smrti Ľudovíta Štúra (15. 1. 1856), keď sa D. G. Lichard a Jozef Miloslav Hurban zmierili (* 29. 7. 1793).

■ **1894** v Čake zomrel katolícky kňaz a pedagóg Martin Čulen (* 31. 5. 1823).

■ **1901** v Hodoslaviciach (Česko) sa narodil Svätopluk Štúr, filozof a umelecký kritik. Po 2. svetovej vojne bol vymenovaný za profesora filozofie na Slovenskej univerzite v Bratislave. Aj keď patril k najvýraznejším slovenským filozofom 20. storočia, v dôsledku politických čistiek od roku 1950 až do odchodu do dôchodku pracoval v Univerzitnej knižnici († 12. 2.1981).

■ **1902** v Ruskom Kazimíre sa narodil Ján Grotkovský, maliar († 3. 6. 1961).

■ **1905** v Budapešti zomrel generál, podmaršal Ján Mariáši (* 23. 7. 1822).

■ **1918** v Bošáci sa narodil Ľudovít Bránsky, maliar, grafik a ilustrátor († 27. 5. 1959).

■ **1921** v Devičí sa narodil Ervín Semian, nadrealistický maliar († 20. 12. 1965).

■ **1922** v Starej Pazove (Srbsko) sa narodil Zlatko Klátik, literárny historik a autor kníh pre deti a mládež († 24. 8. 1990).

■ **1937** v Oravskom Podzámku zomrel historik, archeológ a právnik Mikuláš Kubíni (* 7. 11. 1840).

■ **1956** v Komárne zomrel maliar, ilustrátor Karol Harmos (pôv. Handwerk) (* 28. 11. 1879).

■ **1967** v Kolíne (Česko) zomrel významný orientalista zameraný na semitské kultúry Ján Bakoš (* 2. 3. 1890).

■ **1983** v Bratislave zomrel hudobný skladateľ a dirigent Aladár Móži (* 21. 5. 1923)

25. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

■ **1399** uhorský kráľ Žigmund Luxemburský nariadil stoliciam, aby v súvislosti s kontrolou šľachtickej vojenskej povinnosti spísali počty poddaných patriacich jednotlivým zemepánom.

■ **1454** na budínskom sneme sa odhlasovala vojenská povinnosť v protitureckom ťažení. Každý šľachtic sa musel zúčastniť osobne a okrem toho zo 100 poddanských port sa mali postaviť štyria jazdci a dvaja peší lukostrelci. Niekdajší gubernátor Uhorska a osvedčený vojvodca Ján Huňady dostal poverenie rok byť

Janko Alexy (25. 1. 1895 – 22. 9. 1970). Pôvodne mal byť kominárom, stal sa však lekárnikom. Počas 1. svetovej vojny zachytával vojnové výjavy pre vojnové múzeum a udivoval svojím kresliarskym nadaním. Po skončení vojny navštevoval Akadémiu výtvarných umení v Prahe a po jej absolvovaní pôsobil ako profesor kreslenia na bratislavskom gymnáziu. S Mikulášom A. Bazovským a so Zoltánom Palugyayom podnikal tvorivé cesty do slovenských hôr a horských dedín, kde čerpal námety. Od roku 1932 býval v Piešťanoch, venoval sa len umeniu a pokúsil sa tu založiť umeleckú kolóniu. V maliarstve prešiel niekoľkými vývojovými stupňami od expresionizmu cez symbolizmus až po stvárňovanie námetov s čisto ľudovým motívom. Po presťahovaní do Bratislavy roku 1937 sa stal organizátorom umeleckého a kultúrneho života. Vytvoril vyše 1 300 obrazov, kresieb a niekoľko monumentálnych diel dekoratívneho charakteru. Napísal i viacero románov a noviel, ktoré sám ilustroval. Vďaka jeho energii a cieľavedomosti sa v druhej polovici 50. rokov 20. storočia začal rekonštruovať Bratislavský hrad.

Slovenská madona, *pastel, 1932*

S manželkou Šárikou

najvyšším veliteľom vojska. Tieto opatrenia sa konali v súvislosti s dobytím Konštantínopola Turkami v máji 1453 a s úsilím pápeža zastaviť tureckú expanziu.

- **1461** uhorský kráľ Matej Korvín v Trenčíne rokoval s českým kráľom Jurajom Poděbradským o zásnubách s jeho dcérou Katarínou a o jej vene.
- **1655** uhorský kráľ Ferdinand III. zvolal snem do Bratislavy. Snemové zasadania trvali takmer pol roka, pričom bolo prijatých 107 zákonov. Snem zaviedol povinné používanie bratislavských mier a váh v celej krajine, potvrdil panovníkovo povýšenie Brezna a Kežmarku medzi slobodné kráľovské mestá, určil početný stav vojakov v protitureckých pevnostiach na 10 385 mužov a zaviazal v priebehu troch rokov stiahnuť všetkých cudzích vojakov z krajiny.
- **1738** turecký veľkovezír Mohamed vymenoval Jozefa Rákociho za

sedmohradské knieža. Jozef Rákoci sa obrátil výzvou k ľudu Sedmohradska a Uhorska, že hodlá pokračovať v šľapajach svojho otca, Františka II. Rákociho, ktorý v rokoch 1703 – 1711 bol vodcom najväčšieho protihabsburského povstania. Jeho snaha sa však nestretla so žiadnym ohlasom.
- **1850** minister vnútra rakúsko-uhorskej monarchie Alexander Bach nariadil, že do krajiny sa zo zahraničia môžu dovážať len povolené alebo preverené knihy.
- **1907** v rakúskej časti habsburskej monarchie bolo uzákonené všeobecné hlasovacie právo pre mužov, čo vyvolalo zintenzívnenie snáh o podobné demokratizačné opatrenie aj v Uhorsku.

- **1922** poslanci SĽS predložili v Národnom zhromaždení návrh na zmenu ústavy,

na základe ktorého by Slovensko získalo autonómiu. Autorom návrhu bol Ľudovít Labay a nový zákon mal byť uvedený do praxe do konca roka 1925. Pre podporu návrhu získali iba hlasy nemeckých kresťansko-sociálnych poslancov, a tak sa slovenská autonómia nerealizovala.
- **1924** Československo podpísalo spojeneckú zmluvu s Francúzskom.
- **1949** v Moskve bola založená RVHP, ktorá mala koordinovať hospodársku spoluprácu krajín sovietskeho bloku. Jej členom sa stala aj ČSR.

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1543** v Levoči zomrel krajinský sudca a miestodržiteľ Alexej Turzo. Po smrti

otca Jána Turza roku 1508 sa stal hlavným predstaviteľom rodu. Roku 1523 získal hrad a panstvo Červený Kameň, o rok neskôr Hlohovec a prebudoval si ho na sídlo. Bol stúpencom kráľovnej Márie a Ferdinanda I. Habsburského, ktorý mu daroval viaceré majetky na Slovensku, skonfiškované Jánovi Zápoľskému a jeho prívržencom. Udržiaval styky aj s Erazmom Rotterdamským (* okolo 1490).

- **1688** v osade U Jánošov v Terchovej sa narodil Juraj Jánošík, legendárny zbojník. Už na druhý deň po narodení ho pokrstili v rímskokatolíckom kostole vo Varíne († 17. 3. 1713).

Osada U Jánošov v Terchovej

- **1863** vo Vrbici (dnes časť Liptovského Mikuláša) sa narodil Peter Pavol Zgúth, učiteľ, básnik, spisovateľ († 22. 6. 1952).
- **1888** v Námestove sa narodil Ignác Grebáč-Orlov, katolícky kňaz, básnik, redaktor a politik. Bol poslancom za HSĽS a vynikol aj ako organizátor kultúrneho života na Orave, kde po celý život pôsobil v pastorácii († 26. 4. 1957).
- **1891** v Spišskej Sobote sa narodil Vojtech Kehrling, športovec. Bol úspešným tenistom aj stolným tenistom. Na majstrovstvách sveta v stolnom tenise v Londýne roku 1926 získal striebornú medailu († 26 .4. 1937).
- **1895** v Liptovskom Mikuláši sa narodil Janko Alexy, maliar a spisovateľ.
- **1911** v Šarišských Bohdanovciach sa narodil Ján Nemec, katolícky kňaz, martýr († 7. 11. 1944).
- **1918** v Banskej Bystrici zomrel Izidor Žiak-Somolický, spisovateľ, redaktor, národný pracovník (* 10. 2. 1863).
- **1932** v Bratislave pri autonehode zahynul maliar Štefan Straka (* 17. 7. 1898).

26.
JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

- **1542** na sedmohradskom sneme v Tirgu-Mures (Rumunsko) uznali Juraja Utešeno-

viča Martinuzziho za sedmohradského miestodržiteľa a zároveň za poručníka Jána Žigmunda, sotva dvojročného syna roku 1540 zomretého uhorského kráľa Jána I. Zápoľského. Až do svojej násilnej smrti v roku 1551 bol Utešenovič významnou politickou osobnosťou v Sedmohradsku a v tej časti Uhorska, ktorá nebola pod kontrolou kráľa Ferdinanda I.

Ján Golian (26. 1. 1906 – asi 1945). Za medzivojnovej ČSR bol nižším dôstojníkom, vyššie hodnosti dosiahol až po vzniku Slovenskej armády. V roku 1942 bol náčelníkom štábu Rýchlej divízie, bojujúcej na východnom fronte proti Červenej armáde. Od januára 1944 zastával funkciu náčelníka štábu pozemného vojska v Banskej Bystrici a v máji ho exilová vláda v Londýne vymenovala na čelo ilegálneho Vojenského ústredia. Pripravoval plány na ozbrojené povstanie. Činnosť partizánov, ktorí postupovali samostatne, zmarila prípravy na organizované vojenské vystúpenie proti Nemecku. Keď nemecké vojská začali obsadzovať Slovensko, Golian vydal 29. augusta slovenským vojenským posádkam rozkaz na odpor. V danej situácii sa však väčšia časť armádnych síl do SNP nezapojila. Golian bol nútený improvizovať a viesť ústupové boje. Londýnom povýšený na plukovníka a neskôr na generála sa snažil o maximálny vojenský úspech, ale vzhľadom na nedostatok prostriedkov nemohol zmeniť beznádejnú situáciu povstalcov. Dňa 7. októbra 1944 ho vystriedal z Londýna vyslaný generál Rudolf Viest a Golian sa stal jeho zástupcom. Po obsadení Banskej Bystrice na sklonku októbra sa niekoľko dní skrýval v horách, ale 3. novembra 1944 ho spolu s generálom Viestom vypátralo nemecké komando v dedine Pohronský Bukovec. Pravdepodobne zahynul na sklonku vojny v nemeckom zajatí, ale podľa niektorých ťažko potvrditeľných verzií bol odvlečený do ZSSR a tam za neznámych okolností aj zomrel.

■ **1699** v Karlovci (Chorvátsko) bol uzavretý mier medzi uhorským kráľom a rímsko-nemeckým cisárom Leopoldom I. a Osmanskou ríšou, čím sa skončila 16 rokov trvajúca oslobodzovacia vojna, ktorá vypukla v roku 1683. Vojna definitívne zbavila Slovensko tureckého nebezpečenstva, ale jeho obyvatelia museli znášať neúmerne vysoké vojnové náklady a aktívne podporovať cisárske armády bojujúce v južných častiach krajiny. Mierovou zmluvou Turci stratili všetky územia v Uhorsku s výnimkou Temešského banátu s pevnosťou Temešvár. Mier bol uzavretý na 25 rokov a jeho súčasťou bola aj dohoda o vzájomnom obchode.

Podpis mieru v Karlovci

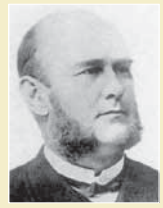
■ **1741** krajinský sudca Ján Pálfi vyzval šľachtu vo všetkých uhorských stoliciach, aby sa chopila zbrane proti Prusom, ktorí ohrozovali krajinu.

■ **1946** z valného zhromaždenia Slovenskej ligy v Amerike v Detroite (USA) zaslali posolstvo predsedovi SNR Jozefovi Lettrichovi, v ktorom bol vyjadrený protest proti uväzneniu Jozefa Tisa.

NARODILI SA A ZOMRELI

■ **1836** v Pešti zomrel slovenský evanjelický učiteľ Samuel Matejkovský (*14. 8. 1793).

■ **1843** v Senici sa narodil Ján Mocko, evanjelický kňaz a cirkevný historik. Pôsobil ako

kňaz v Čáčove a od roku 1899 bol nitrianskym seniorom. Slovenskú cirkevnú historiografiu obohatil viacerými biografickými štúdiami i cennými príspevkami o dejinách evanjelickej liturgie a piesne († 16. 11. 1911).

■ **1906** v Slovenskom Mederi (dnes Palárikovo) sa narodil Ján Golian, generál, veliteľ povstaleckej armády.

■ **1906** v Banskej Štiavnici zomrel banský inžinier, autor banských máp a štúdií s banskomeračskou problematikou Július Gretzmacher (* 19. 8. 1836).

■ **1919** v Nádaši (dnes Trstín) zomrel Martin Kollár, katolícky kňaz, náboženský spisovateľ a publicista, správca SSV v rokoch 1902 – 1919 (* 13. 10. 1853).

■ **1941** v Bratislave zomrel etnograf, fotograf, maliar a publicista Pavol Socháň (* 6. 6. 1862).

27. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

■ **1464** kráľ Matej Korvín oznámil pápežovi Piovi II., že musí na nejaký čas odložiť organizovanie križiackej výpravy, lebo českí bojovníci pustošia Slovensko.

■ **1528** turecký sultán Sulejman I. uznal za uhorského kráľa Jána Zápoľského a v zápase o trón s Ferdinandom I. Habsburským mu prisľúbil pomoc.

Sulejman I.

Ján Zápolský

■ **1794** kráľ František I. pokarhal uhorské stolice za nedodržiavanie cenzúry a zdôraznil, že nebude trpieť zasahovanie do svojich práv.

■ **1915** ruské vojská po úspešnej protiofenzíve v priestore Užockého priesmyku prenikli cez Ľupkovský priesmyk na územie východného Slovenska. Bol to tretí a najväčší prienik ruských armád pod velením generála Alexeja Alexejoviča Brusilova na Slovensko. Rusi celkovo obsadili vyše 200 obcí na severe Šarišskej a Zemplínskej župy, ako aj mestá Bardejov, Humenné, Svidník. V niektorých častiach tejto oblasti zotrvali takmer 4 mesiace. Tam, kde sa odohrávali väčšie vojenské zrážky, utrpelo obyvateľstvo veľké škody. Ešte pred príchodom Rusov štátne orgány odviezli z Bardejova niektoré cenné kultúrne pamiatky, ktoré sa ani po vytlačení Rusov za Karpaty nevrátili na pôvodné miesto.

Vojnou zničený Zborov

NARODILI SA A ZOMRELI

■ **1688** v Levoči zomrel evanjelický kňaz, spisovateľ a básnik Daniel Sinapius-Horčička (* 3. 9. 1640).

■ **1701** v Lipsku (Nemecko) zomrel evanjelický kňaz a spisovateľ Juraj Láni, rodák z Trenčianskej Teplej (* 1646).

■ **1725** v Bratislave sa narodil Karl Gottlieb Windisch, všestranný vedec, publicista a kultúrny dejateľ († 31. 3. 1793).

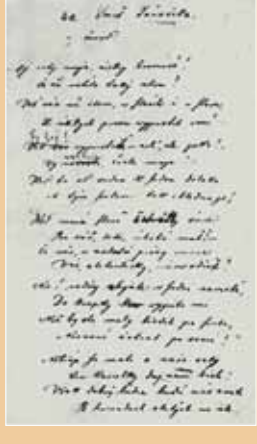
■ **1820** v Kežmarku zomrel pedagóg Adam Podkonický, zakladateľ výchovného inštitútu pre šľachtickú mládež (* 5. 12. 1750).

■ **1829** vo Vyšnom Skálniku sa narodil Ján Botto, básnik a národný buditeľ.

■ **1900** v Martine sa narodila Hana

Ján Botto (27. 1. 1829 – 28. 4. 1881). Patrí mu významné miesto v generácii slovenských romantických básnikov. Inšpiráciu pre svoju poéziu čerpal najmä z ľudových balád, povestí a povier, ale aj z vtedajšieho národného a kultúrneho života. Pochádzal z obce Vyšný Skálnik v Gemeri. Študoval na gymnáziu v Ožďanoch a na lýceu v Levoči. Patril medzi najaktívnejších členov Jednoty mládeže slovenskej, ktorá organizovala kultúrny a spoločenský život národne uvedomelých študentov. Venoval sa zbieraniu ľudových povestí a ochotníckemu divadlu. V tomto období napísal svoje prvotiny. Štúdiá skončil v Pešti, kde získal diplom zememerača. Ani popri technickom povolaní nepoľavil v angažovanosti na prospech národného hnutia ani v literárnej práci či zberateľstve. Navštevoval Janka Kráľa, Andreja Sládkoviča, Pavla Dobšinského a finančne podporoval Maticu slovenskú a gymnázium v Revúcej. Väčšinu básní publikoval v dobových literárnych časopisoch. K najkrajším patria balady *Žltá ľalia, Ctibor, Margita a Besná.* Zo slovenskej národnej tradície čerpal námet aj pre svoju najznámejšiu skladbu *Smrť Jánošíkova.* Jeho celé básnické dielo vyšlo knižne v Prahe až tesne pred básnikovou smrťou.

Meličková, príslušníčka prvej generácie profesionálnych herečiek. 🕮

- **1909** v Slovenskej Ľupči sa narodil Ján Čiž, publicista, rozhlasový pracovník a autor kníh pre deti († 27. 10. 1972).
- **1911** vo Viedni zomrel spisovateľ, publicista a novinár Anton Bielek (* 10. 9. 1857).
- **1917** v Merašiciach sa narodil Ľudovít Varga, maliar († 7. 4. 1945).
- **1923** v Kráľovej Lehote sa narodila Krista Bendová, poetka, prozaička, autorka kníh pre deti. V rokoch 1951 – 1956 bola tajomníčkou Zväzu slovenských spisovateľov, neskôr aj redaktorkou *Roháča* a *Pravdy.* Najznámejšie sú jej veršované knižky *Čačky-hračky, Ako Jožko Pletko poplietol si všetko, Bola raz jedna trieda,* prózy *Opice z našej police* a *Osmijanko* († 27. 1. 1988).

- **1930** v Orlovej (Česko) sa narodil Bohdan Warchal, huslista a koncertný majster, vedúci Slovenského komorného orchestra, ktorý vznikol z jeho iniciatívy roku 1960 a zakrátko sa stal hudobným telesom špičkovej úrovne († 29. 12. 2000).

- **1930** v Liptovskom Mikuláši zomrel evanjelický biskup, politik a publicista Jur Janoška (* 25. 12. 1856).
- **1959** v Bratislave zomrel pedagóg, publicista, politik a minister školstva SR Jozef Sivák (* 14. 1. 1886).
- **1966** v Bratislave zomrel František Valentin, chemik, jeden z najvýznamnejších slovenských vedcov 20. storočia (* 5. 2. 1892).
- **1974** v Budapešti zomrel priekopník letectva, dolnozemský Slovák Andrej Kvas (* 21. 11.1883).
- **1991** v Bratislave zomrel básnik a politik Miroslav Válek (* 17. 7. 1927).

Hana Meličková (27. 1. 1900 – 7. 1. 1978). Vyrastala v rodnom Martine. Jej rodičia boli aktívni národovci a zároveň ľudia s hlbokým zmyslom pre divadelné i hudobné umenie. V rokoch 1919 – 1923 študovala hru na klavíri na pražskom konzervatóriu a zapísala sa aj na herectvo. Po návrate do Martina vyučovala klavír na župnej hudobnej škole a hrávala v ochotníckom divadelnom súbore. Veľký herecký talent jej zakrátko otvoril cestu do SND. V roku 1926 debutovala vo Wildovej hre *Salome* (na obr.) a hneď dosiahla triumfálny úspech. V nasledujúcom období sa stala najvýraznejšou predstaviteľkou nastupujúcej hereckej generácie činoherného súboru SND. V čase 2. svetovej vojny dala prednosť Ľudovému divadlu v Nitre, no potom sa opäť vrátila do Bratislavy. Za 50 rokov aktívnej kariéry vytvorila vyše 200 postáv. Svoj výrazný talent uplatnila aj v rozhlase, vo filme a v televízii. Diváckej verejnosti utkvela v pamäti ako Mara v televíznej inscenácii Tajovského *Ženského zákona*.

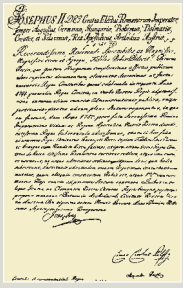
28. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

- **1264** pápež Urban IV. vyzval uhorského kráľa Bela IV. a jeho syna Štefana, aby odmietli návrhy Tatárov na spojenectvo a nespájali sa s nimi v manželských zväzkoch.
- **1299** uhorský kráľ Ondrej III. udelil obyvateľom Veľkého Šariša, Prešova a Sabinova výsady, ktoré užívali spišskí Sasi.

- **1342** uhorský kráľ Karol I. Róbert poskytol richtárovi a prísažným úplnú súdnu právomoc nad obyvateľmi Košíc.
- **1588** uhorský kráľ Rudolf I. potvrdil zákony prijaté snemom v Bratislave. Na celom území Uhorska sa obnovilo používanie budínskych mier a váh a v krajine sa mal zaviesť gregoriánsky kalendár (➜ 1. 11.).
- **1648** v zmysle bodov lineckého mieru bolo 7 hornouhorských stolíc pripojených k Sedmohradsku. Tým sa územie východného Slovenska, počnúc Košicami, stalo súčasťou Sedmohradského kniežatstva. Táto územná zmena zostala v platnosti len do smrti kniežaťa Juraja I. Rákociho (➜ 11. 10. 1648).
- **1790** uhorský panovník Jozef II. pod tlakom šľachtickej opozície v Uhorsku odvolal všetky svoje reformné nariadenia s výnimkou zrušenia nevoľníctva, Tolerančného patentu a nariadenia o finančnom zabezpečení kňazov.

- **1891** pri nešťastí v bani Mount Pleasent v Pensylvánii (USA) zahynulo 100 slovenských baníkov.
- **1915** na zjazde česko-slovenských krajanov z Ruska, Francúzska a Anglicka v Paríži bola založená Národná rada obcí česko-slovenských. Vydala osobitné *Poslání na Slovensko,* v ktorom sľubovala Slovákom v budúcom česko-slovenskom štáte nezávislosť a samosprávu Slovenska s vlastným snemom v Nitre.
- **1956** Čs. televízia uskutočnila prvý priamy prenos zo zimných OH v Cortine d'Ampezzo (Taliansko).
- **1970** Lubomír Štrougal sa stal predsedom vlády ČSSR a v tejto funkcii nahradil Oldřicha Černíka. Na čele čs. exekutívy zostal až do 12. 10. 1988. S osemnástimi odslúženými rokmi patrí medzi najdlhšie úradujúcich premiérov v dejinách Európy.

NARODILI SA A ZOMRELI

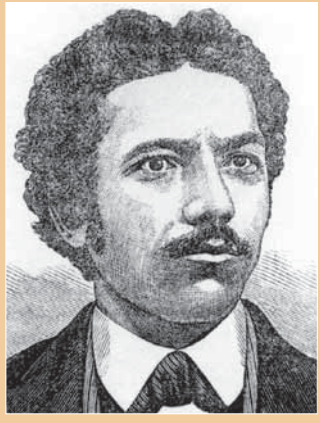
- **1829** v Bratislave sa narodil historik, profesor na Viedenskej univerzite Jozef Karol Danko († 14. 1. 1895).
- **1843** v Kolpachoch (dnes Banský Studenec) sa narodil Karol Antolik, fyzik, objaviteľ v oblasti akustiky. Bol aj zakladateľom telovýchovných spolkov, materských škôl a iných verejnoprospešných ustanovizní († 20. 6. 1905).
- **1844** v slovenskej rodine v Nyíregyháze (Maďarsko) sa narodil Július Benczúr, maliar a výtvarný pedagóg († 16. 7. 1920).
- **1846** v Slovenskej Ľupči sa narodil Daniel Šustek, cestovateľ a publicista. 🕮
- **1871** v Košiciach zomrel generál Ondrej Mariáši (* 1. 3. 1816).
- **1876** v Budapešti zomrel uhorský politik, jeden z tvorcov rakúsko-uhorského vyrovnania František Deák (* 17. 10. 1803).
- **1877** v Trenčíne sa narodil Jozef Buday, katolícky kňaz, národovec, politik a spisovateľ, jeden zo zakladateľov a vedúcich činiteľov HSĽS. Bol dlhé roky

poslancom Národného zhromaždenia († 15. 11. 1939).

- **1884** v Jasenovej sa narodil Miloš Janoška, priekopník turistiky a neúnavný propagátor Vysokých Tatier a liptovského regiónu († 28. 12. 1963).
- **1890** v Dobrej Nive sa narodil Juraj Slávik, právnik a čs. politik. Od roku 1918 bol členom Revolučného národného výboru, v rokoch 1929 – 1939 poslancom Národného zhromaždenia za agrárnu stranu a 1929 – 1932 súčasne ministrom vnútra. Neskôr nastúpil do diplomatických služieb a do marca 1939 pôsobil ako veľvyslanec vo Varšave, odkiaľ emigroval do Veľkej Británie, kde ho Edvard Beneš vymenoval za ministra vnútra exilovej vlády, no v roku 1945 ho na nátlak komunistov odvolal. Od roku 1946 pôsobil ako čs. veľvyslanec v USA, kde po komunistickom prevrate roku 1948

Daniel Šustek (28. 1. 1846 – 13. 3. 1927). Študoval na gymnáziu v Banskej Bystrici, ktoré nemohol pre nedostatok prostriedkov dokončiť, a tak sa v Slovenskej Ľupči vyučil za stolára. Precestoval celú habsburskú monarchiu a roku 1868 podnikol väčšiu cestu po západnej Európe. Túžba spoznať cudzie krajiny a nových ľudí ho zaviedla do Istanbulu (1870). Odtiaľ pokračoval v ceste cez Sýriu do Palestíny a severnej Afriky. Roku 1872 odišiel cez Anglicko do Severnej Ameriky a natrvalo sa usadil v Chicagu. Svoje poznatky z ďalekých ciest i zo života v Amerike publikoval v slovenských novinách a časopisoch. Roku 1874 vydala Matica slovenská jeho cestopis *Z Terstu do Palestíny* ako svoju prvú podielovú knihu. Daniel Šustek až do konca života aktívne pracoval v krajanských spolkoch v USA .

požiadal o politický azyl. Počas aktívnej politickej kariéty patril k zástancom čechoslovakizmu a odporcom slovenských emancipačných snáh († 30. 5. 1969).

- **1915** v Banskej Bystrici zomrel kníhtlačiar Filip Machold (* 2. 12. 1845).
- **1922** v Kremnici sa narodila Darina Lehotská, historička, autorka viacerých monografií a vysokoškolských učebných textov najmä z oblasti pomocných vied historických († 12. 2. 1990).
- **1975** v Prahe zomrel politik a prezident Československa v rokoch 1957 – 1968 Antonín Novotný (* 10. 12. 1904).

29.
JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

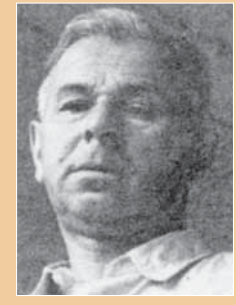
- **1198** pápež Inocent III. vyzval uhorského kráľoviča Ondreja, aby splnil sľub daný svojmu otcovi kráľovi Belovi III. a zúčastnil sa na ťažení do Svätej zeme, inak bude vyobcovaný z cirkvi a nestane sa následníkom trónu, i keby vtedy panujúci kráľ Imrich zomrel bez potomkov.
- **1453** uhorský kráľ Ladislav V. Pohrobok sa na sneme v Bratislave ujal vlády, keď predtým potvrdil stavovské slobody a všeobecnú amnestiu svojim protivníkom. V tom čase však nemal ešte ani 13 rokov.
- **1582** obyvateľku mesta Levoče, ktorá po pôrode zabila svoje nemanželské dieťa, podľa prastarého zvyku pochovali zaživa. Takýto druh trestu sa za tento čin použil u nás posledný raz.
- **1645** v Zborove prijal sedmohradský knieža a vodca protihabsburského povstania v Uhorsku Juraj I. Rákoci vyslancov francúzskeho kráľa Ľudovíta XIV.
- **1849** na verejnom zhromaždení v Martine Jozef Miloslav Hurban žiadal oddelenie Slovenska od Uhorska a jeho autonómne postavenie v rámci habsburskej monarchie.
- **1849** Výbor na obranu vlasti na čele s Ľudovítom Košutom vymenoval poľského generála Henryka Dembińského za hlavného veliteľa uhorských povstaleckých vojsk. Dembiński od uhorskej revolučnej vlády naliehavo žiadal ústretovosť v národnostnej otázke, čo okrem nepresvedčivých výsledkov velenia zapríčinilo jeho odvolanie z funkcie.

Henryk Dembiński

- **1895** v Budapešti sa skončilo zakladajúce zhromaždenie Ľudovej strany *(Néppárt)*. Definovala sa ako kresťanská strana, hlásiaca sa k sociálnym encyklikám pápeža Leva XIII. Jej program obsahoval revíziu cirkevno-politických zákonov, ale aj ústretovosť voči národnostiam. Preto mala na Slovensku spočiatku veľkú podporu a v jej radoch sa angažovali viacerí predstavitelia slovenského národného života.
- **1917** ruská vláda schválila Česko-slovenskú národnú radu v Rusku na čele s Jozefom Durichom, ktorú si podriadila a odtrhla ju od Česko-slovenskej národnej rady v Paríži. S nezávislou národnou radou v Rusku a jej cárofilskou orientáciou skoncovala už ruská februárová revolúcia roku 1917.
- **1919** čs. vojsko pod velením talianskeho generála Luigiho Piccioneho dokončilo obsadzovanie Slovenska až po demarkačnú čiaru s Maďarskom.

Jozef Kostka (29. 1. 1912 – 30. 9. 1996). Pochádzal zo známej rodiny Kostkovcov, ktorej príslušníci po niekoľko generácií zásobovali hrnčiarskymi a keramikárskymi výrobkami Stupavu a celé jej široké okolie. V rokoch 1929 – 1932 navštevoval Umeleckopriemyselnú školu v Brne, do roku 1937 bol poslucháčom Vysokej umeleckopriemyselnej školy v Prahe. Dvojročným pobytom v Paríži ukončil svoje vzdelávanie a natrvalo sa usadil v Bratislave. Rýchlo sa zaradil medzi popredných predstaviteľov moderného slovenského sochárstva. Na výtvarnom oddelení SVŠT vyučoval modelovanie a po krátkom pôsobení na Pedagogickej fakulte Slovenskej univerzity sa roku 1949 stal profesorom na VŠVU v Bratislave a v rokoch 1955 – 1959 bol rektorom. V odbore figurálne sochárstvo tu pôsobil až do roku 1973 a vychoval celú plejádu vynikajúcich umelcov. Kostkova škola je dodnes osobitným pojmom v slovenskom výtvarnom umení. Popri pedagogickej práci vytvoril viacero monumentálnych sochárskych diel, ale väčšinu ich námetov poznačila politická objednávka. Podieľal sa na sochárskej výzdobe pamätníka Slavín v Bratislave, je autorom pomníkov SNP v Partizánskom, na Donovaloch, ale aj náhrobku Ľudovíta Štúra v Modre.

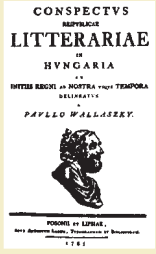

Súsošie vďaky *na Slavíne*

NARODILI SA A ZOMRELI

- **1547** v Prahe zomrela manželka kráľa Ferdinanda I. kráľovná Anna, dcéra uhorského a českého kráľa Vladislava II. Jagelovského (* 23. 7. 1503).
- **1645** v Levoči sa narodil Samuel Breuer (Brewer), kníhtlačiar. Počas svojho pôsobenia výrazne zmodernizoval rodinnú tlačiareň a vydal vyše 400 titulov, medzi nimi aj Komenského *Orbis pictus* († 13. 1. 1699).
- **1742** v Baďane sa narodil Pavol Valaský, evanjelický kňaz a literárny historik, člen

Učenej spoločnosti malohontskej. Okrem viacerých diel v slovenčine a latinčine vydal v Bratislave a Lipsku roku 1785 dvojzväzkové dejiny literatúry v Uhorsku od najstarších čias až po súčasnosť *Conspectus Reipublicae Litterariae in Hungara, ab initiis Regni usque ad nostra tempora declinatus* († 24. 9. 1824).

- **1879** v Skalici sa narodil Jozef Hollý, evanjelický kňaz, dramatik, autor veselohier *Kubo* a *Geľo Sebechlebský.* Pôsobil na fare v Moravskom Lieskovom († 3. 11. 1912).
- **1905** v Bytči sa narodil Ján Červeňanský, lekár a chirurg († 5. 7. 1977).
- **1909** vo Zvolene sa narodil Miloš Vesel, dôstojník, generál. Ako veliteľ posádky v Ružomberku patril medzi aktívnych strojcov SNP. Počas bojov s nemeckou armádou úspešne velil v obrannom úseku Biely Potok, neskôr bol náčelníkom delostrelectva 6. taktickej skupiny povstaleckej armády. Roku 1950 bol prepustený z armády a potom pracoval ako robotník († 22. 6. 1989).

Ladislav Mňačko (29. 1. 1919 – 24. 2. 1994). Rodák z Moravy, vyrastal na Slovensku, ale roku 1939 ho musel opustiť. Za pokus ilegálne prekročiť hranice sa dostal do koncentračného tábora. Na sklonku vojny pôsobil medzi partizánmi na Morave. Po vojne sa stal redaktorom *Rudého práva,* roku 1948 prišiel do Bratislavy ako redaktor komunistického denníka *Pravda.* Od roku 1956 bol redaktorom týždenníka *Kultúrny život.* Spočiatku patril medzi oddaných prívržencov komunistického režimu. Spisovateľské úspechy získal vďaka románu s autobiografickými prvkami z obdobia 2. svetovej vojny *Smrť sa volá Engelchen.* Postupne z neho vyprchalo revolučné nadšenie a svoju niekdajšiu činnosť čiastočne prehodnotil knihou *Oneskorené reportáže.* Kariéru komunistického funkcionára, s ktorým sa osobne poznal, priblížil v publicistickom diele *Ako chutí moc.* Na protest proti politike ČSSR v súvislosti s arabsko-izraelským konfliktom roku 1967 emigroval do Izraela, v období politického uvoľnenia roku 1968 sa však vrátil, ale len nakrátko. Po okupácii ČSSR v auguste 1968 odišiel do Rakúska. Počas normalizácie boli jeho diela doma zakázané, v zahraničí však dosiahol pozoruhodné literárne úspechy vďaka zbierke aktuálnych esejí *Agresori* i satirickému románu *Súdruh Münchhausen.* Po politických zmenách v roku 1989 sa vrátil z emigrácie a posledné roky svojho života strávil na Slovensku.

- **1912** v Stupave sa narodil sochár Jozef Kostka, jeden zo zakladateľov moderného slovenského sochárstva.
- **1912** v Bystrej sa narodil prozaik František Švantner. Patril k najvýznamnejším predstaviteľom naturizmu.

V novelách *Malka, Nevesta hôľ, Život bez konca* sa pokúsil zachytiť harmonický vzťah dedinského človeka k prírode († 13. 10. 1950).

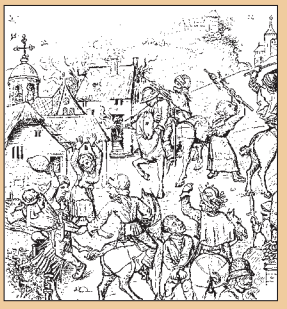
- **1919** vo Valašských Kloboukoch (Česko) sa narodil Ladislav Mňačko, publicista a prozaik.
- **1926** v Clevelande (USA) zomrel lekár, hudobný skladateľ, klavirista, autor prvých slovenských operiet Miloslav Francisci (* 30. 4. 1854).
- **1941** v Bratislave zomrel kníhtlačiar a vydavateľ Daniel Pažický (* 3. 3. 1881).
- **1980** v Paríži zomrel člen rady Slobodného Československa a člen povstaleckej SNR Kornel Filo (* 3. 3. 1901).

30.
JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

- **1467** vojská pod velením uhorského kráľa Mateja Korvína dobyli posledný oporný bod bratríkov na území Slovenska vo Veľkých Kostoľanoch, kde bolo sústredených asi 7 000 bratríkov vedených Jánom Švehlom.
- **1607** na čiastkovom sneme v Košiciach hornouhorská šľachta, ktorá podporovala protihabsburský odboj Štefana Bočkaja

Koniec bratríkov na Slovensku (1467). Dobytie opevnenia bratríkov pod vedením Jána Švehlu vo Veľkých Kostoľanoch bolo poslednou epizódou bratríckeho hnutia na Slovensku, ktoré sa začalo zhruba štvrťstoročie pred touto udalosťou. Bratríci boli pôvodne príslušníkmi husitských vojsk a na územie Slovenska prišli v oddieloch Jána Šmikovského a Jána Jiskru z Brandýsa roku 1441, aby tu hájili záujmy maloletého kráľa Ladislava Pohrobka. Postupne sa z Jiskrových vojsk oddelili skupiny bojovníkov pod velením kapitánov. Ich príslušníci sa začali nazývať bratmi. Najvýznamnejším bratríckym kapitánom bol Peter Aksamit, ktorý roku 1447 ovládol hrad Plaveč. Pod jeho velením dosiahlo bratrícke hnutie najväčšie rozmery. Bratríci sa koncentrovali predovšetkým v hornatých oblastiach Slovenska, v južnom Poľsku, na severovýchode Rakúska, na Záhorí i v niektorých oblastiach západného Slovenska. Ich bojové akcie mali koristnícky, ale aj sociálny charakter. V bratríckych skupinách pôsobili nielen Česi a Moravania, ale i Slováci a Poliaci. Okolo roku 1455 mali bratrícke skupiny asi 15-tisíc bojovníkov. Po smrti Petra Aksamita v bitke pri Blatnom Potoku roku 1458 začalo hnutie upadať. Napriek definitívnemu koncu bratríkov na Slovensku po dobytí Veľkých Kostolian zostali sociálne a slovanské tradície bratríckych vojen živé ešte jedno storočie.

v rokoch 1604 – 1606, sa dohodla, že v zmysle viedenského mieru obnovuje svoju vernosť panovníkovi.
- **1707** manželke Františka II. Rákociho Šarlote Amálii sa podarilo ujsť z internácie v Čechách do tábora švédskeho kráľa Karola XII. vo Východnom Prusku.
- **1813** generál Karol Schwarzenberg, veliteľ rakúskeho pomocného zboru, ktorý zabezpečoval Napoleonovo ťaženie proti Rusku, uzavrel s Rusmi prímerie.
- **1889** následník trónu arcivojvoda Rudolf, syn cisára Františka Jozefa a jeho manželky Alžbety, spáchal v Mayerlingu (Rakúsko) samovraždu.
- **1953** Československo vystúpilo zo svetovej kultúrnej organizácie UNESCO.

NARODILI SA A ZOMRELI

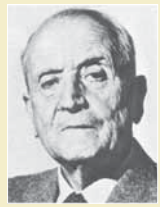
- **1666** v Bratislave zomrel ostrihomský arcibiskup Juraj Lippai, bratislavský rodák. Vo funkcii arcibiskupa bol od roku 1642. Okrem teológie sa venoval aj alchýmii a astronómii (* 1600).
- **1730** v Krompachoch sa narodil Daniel Trsťanský (Tersztyánszky), cisársko-kráľovský dvorský radca, tajomník a registrátor dvorskej kancelárie vo Viedni a neskôr radca uhorskej komory v Bratislave. Bol spolupracovníkom Adama Františka Kollára, s ktorým za vlády Márie Terézie pracoval na projekte školských reforiem († 29. 10. 1800).
- **1818** v Toporci sa narodil Arthur Görgei, najvýznamnejší generál uhorského revolučného vojska v rokoch 1848 – 1849. Patril k umiernenému krídlu uhorských revolucionárov a nebol prívržencom pretrhnutia zväzku s Habsburgovcami. Napriek tomu plnil rozkazy Výboru na obranu vlasti a uhorskej revolúcii preukázal cenné vojenské služby. Keďže nariadil kapituláciu hlavných vojenských zborov pri Világoši v auguste 1849, Ľudovít Košut ho pokladal za zradcu, k čomu sa neskôr priklonila aj časť verejnej mienky v Uhorsku († 21. 5. 1916).

- **1878** vo Voderadoch sa narodil Ján Koniarek, sochár.
- **1885** v Martine sa narodila Hana Lilgová-Gregorová, manželka Jozefa Gregora Tajovského, spisovateľka a prekladateľka, autorka kníh pre mládež a aktivistka ženského hnutia na Slovensku († 11. 12. 1958).

- **1891** v Šoprone (Maďarsko) zomrel lekár, autor práce o liečivých prameňoch a kúpeľoch v Uhorsku Karol Emresz (* 14. 1. 1814).
- **1907** v Štefultove sa narodil Jozef Horák, učiteľ, redaktor, spisovateľ a dramatik. Písal najmä diela pre deti a mládež, ktoré však nesú stopy tendenčnosti socialistického realizmu († 11. 6. 1974).

- **1918** v Prešove sa narodil Leopold Lahola, dramatik, scenárista a režisér. Jeho tvorbu poznamenali dehumanizujúce vplyvy vojny. Po vojne emigroval do Izraela, kde sa uplatnil najmä ako režisér († 12. 1. 1968).

Rozhovor s nepriateľom, *SND, 2004*

- **1925** v Budapešti zomrel svetoznámy klavírny virtuóz Július Major (* 13. 12. 1858).
- **1926** v Divíne sa narodil Ladislav Šášky, umelecký historik, pamiatkar a múzejník († 11. 2. 1994).
- **1927** v Bratislave sa narodil Jaroslav Vrzala, herec, dlhoročný člen Divadla SNP v Martine. S manželkou Katarínou Hrobárovou-Vrzalovou (* 1922) boli viac ako štyri desťročia absolútnou martinskou istotou – režiséri sa na nich mohli spoľahnúť a diváci ich milovali († 29. 2. 1992).

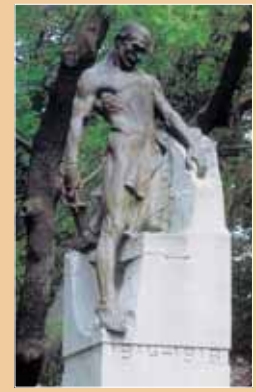

Manželia Vrzalovci v hlavných úlohách Hviezdoslavovej drámy Herodes a Herodias, *DSNP, 1968*

- **1931** vo Vidinej sa narodil Július Noge, literárny historik a kritik († 3. 10. 1993).
- **1942** v Mauthausene (Rakúsko) zomrel organizátor juhoslovanských Slovákov a aktivista v boji s nacizmom Ján Bulík (* 1. 1. 1897).
- **1983** v Bratislave zomrel dramatik Štefan Králik (* 8. 4. 1909).

Ján Koniarek (30. 1. 1878 – 4. 5. 1952). Patrí medzi najvýznamnejších slovenských sochárov. Pochádzal z učiteľskej rodiny a vyrastal v obci Voderady. Začal študovať na trnavskom gymnáziu, ale túžba rozvíjať umelecké vlohy bola silnejšia, a tak ako 16-ročný odišiel na Umeleckopriemyselnú školu do Budapešti. Po kratšom pobyte v Ríme pokračoval v štúdiách na budapeštianskej akadémii v odbore sochárstvo a figurálna plastika. Medzi pozoruhodné diela z tohto obdobia patrí kamenná plastika leva pri vchode do budovy uhorského parlamentu. Od roku 1906 pôsobil ako profesor kreslenia na výtvarnej škole v Belehrade. Po vojne sa usadil v Trnave. Roku 1929 dokončil pomník padlým v Trnave a krátko nato pomník Jána Hollého v Borskom Mikuláši. Vyvrcholenie jeho umeleckej tvorby predstavuje plastika *Memorandum slovenského národa* v Martine a súsošie Antona Bernoláka, dokončené v roku 1937. Ján Koniarek čerpal námety pre svoje diela predovšetkým z našich národných dejín. Až do konca svojho tvorivého života zostal v tieni síce nie lepších, ale politicky konformnejších sochárov.

Pomník padlých *v Trnave, bronz, mramor, 1928*

Tragédia v Mayerlingu (1889). Mimoriadne citlivý a inteligentný následník trónu korunný princ Rudolf (* 21. 8. 1858) mal už od detstva komplikované vzťahy so svojím otcom cisárom Františkom Jozefom, ktoré v dospelosti vyústili do série konfliktov. Cisár odmietal synove liberálne názory a nerešpektoval ani jeho odpor k vojenským záležitostiam. Ani manželstvo s belgickou princeznou Stefanie sa Rudolfovi nevydarilo. Problematické choroby (kvapavka), depresie, alkohol a drogy podlomili jeho duševnú rovnováhu. Od jesene 1888 sa pohrával s myšlienkou na samovraždu, ktorú však nechcel podstúpiť osamotene. V sedemnásťročnej barónke Márii Večerovej (Vetsera) našiel konečne povoľnú obeť. Počas súkromného stretnutia na loveckom zámku v Mayerlingu neďaleko Viedne svoju mladú milenku zastrelil a potom prestrelil hlavu aj sebe. Diskusie okolo jeho smrti zapríčinili predovšetkým neobratné pokusy dvora celú vec zatušovať. Akékoľvek zmienky o smrti dievčaťa boli v Rakúsko-Uhorsku až do roku 1918 prísne zakázané. A tak sa roky šírili fámy, ktorými žila aj slovenská spoločnosť. Podľa najrôznejších verzií vrahov do Mayerlingu poslali Maďari, slobodomurári, židia, socialisti, ba dokonca Bismarck či Clemanceau.

31. JANUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

■ **1655** uhorský kráľ Ferdinand III. povýšil Kežmarok na slobodné kráľovské mesto a potvrdil mu výsady.

Kežmarok v polovici 19. storočia

■ **1756** kráľovná Mária Terézia zakázala nosiť do kostolov rakvy s mŕtvymi a slúžiť pri nich svätú omšu.

■ **1790** pruský kráľ Fridrich Viliam II. uzavrel spojenectvo s tureckým sultánom Selimom III. namierené proti Jozefovi II.

■ **1868** uhorskému snemu bola prostredníctvom poslanca Adolfa Dobrianskeho predostretá petícia spišských obcí požadujúca zrovnoprávnenie slovenčiny a maďarčiny, zastúpenie Slovákov v najvyšších úradoch, zmenu župných hraníc na základe národnostného princípu a zriadenie celej siete nižších a vyšších gymnázií na území obývanom Slovákmi. Petíciu podpísali obyvatelia 21 obcí na Spiši. Snem sa obsahom petície nezaoberal, no vládne orgány začali proti obciam a ich predstaviteľom organizovať represívne opatrenia.

■ **1875** na základe rozhodnutia ministra kultúry a školstva Augustína Treforta bolo zatvorené slovenské evanjelické gymnázium v Martine. 🕮

■ **1939** vláda autonómneho Slovenska rozpustila všetky politické strany okrem HSĽS – Strany slovenskej národnej jednoty, Maďarskej strany na Slovensku a Nemeckej strany na Slovensku. Vzhľadom na to, že 8. 11. 1938 sa predstavitelia významnejších politických strán integrovali do HSĽS a vytvorili tak Stranu slovenskej národnej jednoty, toto rozhodnutie sa týkalo iba Československej sociálnodemokratickej strany a KSČ, ktorých činnosť však bola už v predchádzajúcom období pozastavená.

NARODILI SA A ZOMRELI

■ **1705** v Kremnici zomrel Daniel Paršič (Parschitius), pedagóg, autor učebníc, rektor gymnázia v Modre a od roku 1680 rektor kremnickej školy, ktorú pozdvihol na vynikajúcu úroveň (* okolo 1633 Veľké Bierovce).

■ **1722** v Marianke zomrel Alexander Máčaj, paulínsky rehoľník, významný slovenský náboženský spisovateľ. V Trnave roku 1718 vydal svoje kázne knižne pod názvom *Panes Primitiarum aneb Chleby prvotín, lačnejícim slova Božího dušem predložené.* Je to prvé dielo, v ktorom sa dôsledne používala slovenčina na báze západoslovenského nárečia (* 1660).

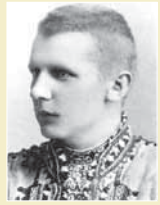

■ **1775** vo Vrbovciach sa narodil Pavol Jozefi, evanjelický kňaz a biskup, aktívny účastník zápasu proti maďarizácii v 40. rokoch 19. storočia, vedúci deputácie so *Slovenským prestolným prosbopisom* ku kráľovi Ferdinandovi V. roku 1842 († 29. 3. 1848).

■ **1790** v Bratislave zomrel katolícky kňaz, jezuita, spisovateľ a slovenský historik Juraj Sklenár (* 20. 2. 1746).

■ **1824** v Liptovskom Mikuláši sa narodil Peter Makovický, obchodník, podnikateľ a úspešný finančník, národovec († 8. 2. 1911).

■ **1825** v Sobotišti sa narodil Viliam Šulek, študent a martýr. Ako účastník slovenského povstania v septembri roku 1848 bol štatariálnym súdom odsúdený na trest smrti a popravený († 20. 10. 1848).

■ **1869** v Ružomberku sa narodil Albert Škarvan, lekár a spisovateľ. Už ako študent medicíny a člen slovenského akademického spolku Detvan bol ovplyvnený filozoficko-mravnými zásadami Leva Nikolajeviča Tolstého. Odmietol službu v armáde, za čo bol uhorskými úradmi perzekvovaný. V rokoch 1896 – 1897 žil u Tolstého v Jasnej Poľane (Rusko). Jeho zásluhou vyšiel na Slovensku necenzurovaný preklad Tolstého románu *Vzkriesenie* (1896) o rok skôr ako v ruskom origináli († 29. 3. 1926).

■ **1881** v Liptovskom Mikuláši sa narodil maliar Peter Július Kern. V medzivojnovom období bol jedným z mála odborne vyškolených slovenských reštaurátorov a podieľal sa na záchrane unikátnych umeleckých pamiatok v košickom Dóme sv. Alžbety, vo farskom kostole v Levoči a inde. Vytvoril aj realistické portréty národných dejateľov († 25. 3. 1963).

Osamelá, *olej, 1923*

■ **1920** v Piešťanoch sa narodila Eva Jaczová-Teplá, sólistka Baletu SND, zakladateľka tanečného konzervatória v Bratislave († 18. 6. 1998).

■ **1944** v Poprade-Strážach sa narodil Milan Kriššák, horolezec. Zúčastnil sa na dvoch himalájskych expedíciách, kde vystúpil na vrcholy Nanga Parbat a Makalu. Zdolal mnoho končiarov v Európe i Ázii a bol trénerom reprezentačného družstva († 2. 7. 1979).

■ **1945** v Prievidzi zomrel historik a prekladateľ Jozef Maliak (* 17. 2. 1854).

■ **1967** v Ružomberku zomrel generál a popredný vojenský činiteľ SNP Mikuláš Markus (* 27. 6. 1897).

■ **1989** v Bratislave zomrel herec, režisér a umelecký šéf SND Jozef Budský (* 11. 6. 1911).

Zatvorenie slovenských gymnázií (1875). Maďaróni a maďarskí šovinisti sa nemohli zmieriť so skutočnosťou, že gymnáziá v Martine, Revúcej a Kláštore pod Znievom vychovávajú národne uvedomelú slovenskú inteligenciu. Videli v nej hlavnú prekážku premeny multietnického Uhorska na maďarský štát. Preto sa v časopise *Svornosť,* ktorý vydávala maďarónska klika pod vedením Bélu Grunwalda v Banskej Bystrici, začali množiť útoky proti slovenským gymnáziám. Boli označované za hniezda panslavizmu a protivlasteneckej činnosti. Pod vplyvom kampane výbor Zvolenskej župy 15. apríla 1874 požiadal uhorskú vládu a ministra školstva, aby *„zrušili alebo pretvorili gymnáziá panslávskeho ducha“.* Keďže však išlo o cirkevné, teda súkromné školy, vláda požiadala evanjelických biskupov Štefana Cékuša a Ľudovíta Gedulyho, ako aj banskobystrického katolíckeho biskupa Arnolda Ipolyiho, aby pomery v gymnáziách vyšetrili. Horlivý maďarizátor Cékuš sa nezdráhal a najmä jeho vinou bolo 20. 8. 1875 revúcke vyššie gymnázium rozpustené. Vyšetrovateľ pomerov v nižšom katolíckom gymnáziu v Kláštore pod Znievom škôldozorca Ján Bartoň síce oznámil, že v ňom chýba maďarský vlastenecký duch, ale jeho účinkovanie označil za zdarné. Minister školstva Augustín Trefort však 21. 9. 1874 nariadil gymnázium rozpustiť, lebo vraj bolo umiestnené v zdraviu škodlivej budove. Najdlhšie útokom odolávalo nižšie evanjelické gymnázium v Martine, lebo biskup Geduly bol slovenského zmýšľania, ale ani on nevedel jeho zániku zabrániť. Slováci zostali až do roku 1918 bez jedinej strednej školy.

1.
FEBRUÁR

STALO SA V TENTO DEŇ

■ **1572** uhorský kráľ Maximilián I. dal na sneme v Bratislave bez voľby vyhlásiť za kráľa svojho syna Rudolfa, ktorý bol korunovaný v Bratislave ako Rudolf I. (➜ 18. 7.).

■ **1644** vojská sedmohradského kniežaťa Juraja I. Rákociho sa pohli smerom na východné Slovensko. Začalo sa tretie protihabsburské povstanie (➜ 12. 3. 🕮).

■ **1837** Ľudovít Štúr bol dištriktuálnym konventom evanjelickej cirkvi vymenovaný za námestníka profesora Katedry reči a literatúry česko-slovenskej (Slovenskej katedry) na evanjelickom lýceu v Bratislave.

■ **1869** v bratislavskom mestskom kasíne sa konalo robotnícke zhromaždenie, na ktorom založili robotnícky spolok *Vorwärts – Napred – Előre*. Jeho cieľom bolo podľa vzoru podobného spolku vo Viedni *„dvíhať duševnú i hmotnú úroveň robotníkov“*. Okrem sociálnych požiadaviek chceli dosiahnuť aj všeobecné volebné právo, neobmedzené právo spolčovania a zhromažďovania a právo národov na sebaurčenie. Predsedom spolku sa stal Eduard Nemčík, obchodník s drogériovým tovarom.

■ **1881** v Martine začali z iniciatívy Svetozára Hurbana Vajanského a Jozefa Škultétyho vychádzať obnovené *Slovenské pohľady* (➜ 1. 9. 1846).

Titulný list obnovených Slovenských pohľadov

Milan Hodža (1. 2. 1878 – 27. 6. 1944). Po štúdiách práva, ktoré neukončil, pôsobil v Budapešti ako publicista a novinár. Roku 1905 sa stal poslancom uhorského snemu za dolnozemských Slovákov. Zaslúžil sa o vznik a rozvoj agrarizmu na Slovensku, roku 1918 patril k signatárom *Deklarácie slovenského národa* (➜ 30. 10.). Ako splnomocnenec čs. vlády rokoval v Budapešti s vládou Maďarska o postavení Slovákov. Bol poslancom Národného zhromaždenia za agrárnu stranu a predsedom zahraničného výboru. Po postoch štátneho tajomníka a niekoľkonásobného ministra vyvrcholila jeho kariéra funkciou predsedu vlády. Koncom roka 1938 emigroval do Francúzska a Veľkej Británie. Ako protiváhu Benešovho Národného výboru v Londýne založil SNR, ale napokon sa stiahol a stal sa predsedom Štátnej rady. Presídlil sa do USA, kde dokončil svoje hlavné dielo *Federation in Central Europe,* v ktorom rozpracoval koncepciu federácie stredoeurópskych národov. Bol jedným z najerudovanejších politikov, hoci pre jeho antikomunistický postoj nebol za socializmu plne uznaný. Zomrel v emigrácii. Jeho telesné pozostatky po 58 rokoch doviezli späť na Slovensko a uložili na Národnom cintoríne v Martine.

■ **1886** v Bratislave sa začala prevádzka verejného vodovodu.

■ **1918** v Boke Kotorskej (Čierna Hora) v Jadranskom mori sa začala vzbura 6 000 rakúsko-uhorských námorníkov. Predložili 17 požiadaviek, medzi ktorými bolo uzavretie mieru, zlepšenie neľudských podmienok pri službe a viacero politických žiadostí. Nejednotnosť vzbúrencov a presila povolaného vojska nakoniec donútili povstalcov vzdať sa. Štyroch vodcov popravili zastrelením, mnoho desiatok odsúdili na väzenie. Cisár Karol I. v rámci posledných pokusov na záchranu rozpadávajúcej sa monarchie udelil všetkým milosť.

■ **1919** bol v Prahe založený Česko-slovenský Červený kríž. Do jeho vzniku pôsobila na Slovensku Uhorská spoločnosť Červeného kríža, jeden z jej prvých spolkov vznikol v Banskej Štiavnici roku 1881.

■ **1949** bolo v Bratislave založené vydavateľstvo Smena ako účelové zariadenie špecializované na vydávanie detskej a mládežníckej literatúry.

■ **1952** Povereníctvo vnútra vypracovalo tzv. akciu B – vysťahovanie buržoáznych a nespoľahlivých elementov z miest na vidiek. Akcia B postihla najmä slovenskú inteligenciu, funkcionárov nekomunistických strán, továrnikov, podnikateľov a statkárov. Trvala až do roku 1953.

NARODILI SA A ZOMRELI

■ **1821** v Pešti zomrel mineralóg a múzejník Jozef Jonáš (✻ 21. 10. 1787).

■ **1844** v Liptovskom Trnovci sa narodil Juraj Petruškin-Kello, evanjelický kňaz, pedagóg, spisovateľ, prekladateľ. Jeho básne zostali v rukopise. Významné sú jeho cestopisy a preklady predstaviteľov poľského romantizmu († 3. 1. 1898).

■ **1854** v Pešti zomrel tlačiar a nakladateľ Ľudovít Landerer, posledný príslušník tlačiarskej rodiny (✻ 1. 5. 1800).

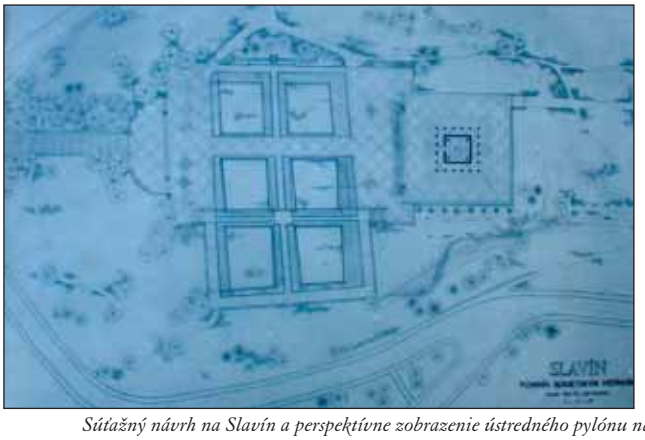
■ **1878** v Sučanoch sa narodil Milan Hodža, novinár, politik, štátnik. 🕮

■ **1912** v Hybiach sa narodil Ján Svetlík, architekt. K jeho najznámejším projektom patrí *Slavín* v Bratislave. Podieľal sa na budovaní miest a obcí zničených vojnou a napísal viacero teoretických prác a vysokoškolských učebníc († 8. 12. 1997).

■ **1912** v Jablonove sa narodil Ján Hutyra, cirkevný činiteľ a publicista, pedagóg v bratislavskom internáte Svoradov. S rádovými sestrami vincentiek zachraňoval židovské deti pred deportáciami. Po odsúdení roku 1950 žil v ilegalite a neskôr bol väznený († 20. 2. 1978).

■ **1923** v Martine zomrel redaktor, publicista a organizátor kultúrneho života Andrej Černiansky (✻ 12. 10. 1841).

■ **1967** v Bratislave zomrela herečka Lea Juríčková (✻ 23. 8. 1904).

Súťažný návrh na Slavín a perspektívne zobrazenie ústredného pylónu na Slavíne od Jána Svetlíka